

Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa

*Iloa,
ihmettelyä
ja tekemistä*

© Kirjoittajat ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Sisäsivujen valokuvat ja piirrokset:
Ilmaisupäiväkoti Illusia Oy ja Neidonkallion päiväkoti
Kannen suunnittelu: Tiina Kuoppala
Graafinen suunnittelu ja taitto: Tiina Kuoppala

ISBN 978-952-245-137-8 (painettu)

ISSN 1798-0097 (painettu)

ISBN 978-952-245-138-5 (verkko)

ISSN 1798-0100 (verkko)

Opas 3

Yliopistopaino Oy

Helsinki 2009

Saatteeksi

Tänä vuonna (2009) vietetään YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 20-vuotisjuhlavuotta. Sopimuksen 31. artiklassa todetaan näin:

1. Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikätasonsa mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin.
2. Sopimusvaltiot kunnioittavat ja edistävät lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintoihin.

Olemme panneet merkille, että usein artiklaa siteeratessa luetaan vain ensimmäisen momentin alkuosa ja muu jätetään pois. Usein kuultu artiklaan viittaava toteamus on, että "lapsella on oikeus lepoon, leikkiin, virkistykseen ja vapaa-aikaan".

Haluamme tällä julkaisulla (YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen juhlavuotta kunnioittaen) kiinnittää huomiota artiklan kokonaisuuteen ja muistuttaa pienten lasten oikeudesta taiteen ja kulttuurin maailmoihin. Lapsen oikeudet toteutuvat, jos me aikuiset kannamme vastuun niiden toteuttamisesta. Siksi on perusteltua suunnata huomio varhaiskasvatushenkilöstön osaamiseen taidekasvatuksen alueella ja edelleen koulutuksen antamiin valmiuksiin. Olemme huolissamme taidekasvatuksen vähäisestä ja vähentyneestä osuudesta varhaiskasvatushenkilöstön koulutuksissa – kaikissa sen eri koulutusmuodoissa.

Toinen tausta tälle julkaisulle on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet eli Vasu-asiakirja. Tällä julkaisulla haluamme syventää Vasua erityisesti lapselle ominaisten toimintatapojen sekä esteettisen orientaation osalta.

Vasun mukaan *"leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ja kokeminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Lapselle luonteva toiminta vahvistaa hänen hyvinvointiaan ja käsitystä itsestään sekä lisää hänen osallistumismahdollisuuksiaan. Toimiessaan itselleen mielekkäällä tavalla lapsi myös ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan. Kun kasvattajat toimivat ja keskustelevat yhdessä lasten kanssa sekä havainnoivat lasten toimintaa, heille avautuu kanava lasten ajatteluun ja maailmaan."*

Lapselle ominaisista tavoista erityisesti taiteen tekeminen ja kokeminen ovat alueita, joissa korostuvat kasvattajien osaaminen ja pedagoginen taito. Näillä alueilla lapsen lähellä olevien aikuisten asenteet, esimerkit ja ohjaaminen ovat ratkaisevia.

Vasussa lapsen varhaiskasvatuksen keskeiset sisällöt hahmotetaan *orientaatioina*¹. Ne muodostuvat perusolemukseltaan toisistaan eroavista tavoista, joilla ilmiöihin ja asioihin suuntaudutaan ja suhtaudutaan. Tavoitteena on, että sisällöllisten orientaatioiden kautta lapsille avautuu vähitellen inhimillisen ymmärryksen, tiedon ja kokemuksen monimuotoista kirjoa ja siihen liittyviä prosesseja. Sisällölliset orientaatiot ovat haasteellisia myös kasvattajille, koska niiden tulisi ilmentyä harkitusti sulautettuna kaikkeen toimintaan.

Vasun mukaan *"esteettinen orientaatio on laaja ja monitahoinen. Se avautuu havaitsemisen, kuuntelemisen, tuntemisen ja luomisen, mutta myös kuvittelun ja intuition avulla. Orientaation kohteista ja sen kohteisiin lapsille syntyy kauneuden, harmonian, melodian, rytmin, tyylin, jännityksen ja ilon, mutta myös niiden vastakohtien kautta omakohtaisia aistimuksia, tuntemuksia ja kokemuksia. Lapsen arvostukset, asennoituminen ja näkemykset alkavat hahmottua. Ihmisenä ja ihmisyyteen kasvun kannalta samastuminen on yksi orientaation tärkeä prosessi."*

Koska esteettinen orientaatio itsessään on niin laaja alue, haluamme tässä julkaisussa avata sen sisällöllisiä ulottuvuuksia. Taiteen tekemisessä ja kokemisessa tarvitaan osaavia aikuisia mahdollistamaan asioita ja näyttämään oivaltamisen polkuja. Kasvattajien tulisi käsitellä taidekasvatuksen merkityksellisyyttä pienen lapsen elämässä myös vanhempien kanssa. Sen ulottuvuuksia lapsen kaikinpuoliselle kehittymiselle tulisi rohkeasti aukaista ja perustella kasvattajien ja vanhempien yhteisissä tapaamisissa ja keskusteluissa. Taidekasvatus hyvin suunniteltuna, toteutettuna ja dokumentoituna on alue, joka auttaa lasten vanhempia havahtumaan varhaiskasvatuksen sisällön laatuun ja sen arviointiin. Sitä kautta vanhempien ymmärrys osaavan henkilöstön merkityksestä lisääntyy.

Kolmantena perusteluna julkaisulle voi pitää monia yhteydenottoja ja toivomuksia siitä, että taidekasvatuksen merkitys ja arvo varhaiskasvatuksessa saisi paikkansa. Pitkäaikainen taidekasvatuksen kehittämishanke "Päiväkoti kunnan kulttuuritoiminnassa" vuosina 1977–1988 ja siihen sisältynyt "Elämisen taitoa taiteesta" -kampanja vahvistivat omana aikanaan taidekasvatuksellista osaamista varhaiskasvatuksessa. Hankkeen kehittämistoiminta, koulutus ja julkaisut juurruttivat koko maahamme

1 Orientaatioita ovat matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen, eettinen sekä uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio.

arvokkaita taidekasvatuksellisia käytäntöjä². Nyt uudestaan on aika, jolloin tarvitsemme vahvaa puhetta ja tekoja pienten lasten taidekasvatukseen ja yhtä lailla lastenkulttuurin puolesta.

Jos päiväkotia halutaan nähdä paikkana, jossa tuotetaan kulttuuria, sen toiminta ei ole ainoastaan hoitoa tai kasvatusta vaan myös kulttuurinen kokemus. Kulttuurisena paikkana päiväkotia on tila, jossa kasvattajat, vanhemmat ja lapset kohtaavat ja jossa suhteet ympäröivään maailmaan ovat luomassa lapsen kulttuurista ja paikallista identiteettiä. Kuitenkaan ei ole kyse vain siitä, että ympäristö muoaa lapsia, vaan myös siitä, että lapset voivat itse muokata omia ympäristöjään. Tällöin lapset oppivat osallistumaan ja vaikuttamaan. Lapsen osallisuus tarkoittaa koko hänen olemustaan ja persoonaansa koskettavaa kasvua ihmisenä, mutta myös yhteisön jäsenenä. Varhaiskasvatukseen vahvuus on siinä, että päivähoitodossa lapselle tarjoutuu erilainen sosiaalinen yhteisö kuin oma perhe on. Se voi tukea hänen kasvuaan ja suunnata sitä uusilla rakentavilla tavoilla.

Taiteen ja kulttuurin merkitys yhteisöllisenä voimavarana on ollut kiistaton kaikkina aikoina, mutta meneillään olevan yhteiskunnallisen ja taloudellisen murroksen aikakautena sen merkitys kasvaa ja se näkyy niin ihmisten arkielämässä, sosiaalisessa toiminnassa kuin kansantaloudellisesti. Taiteelle ja kulttuurille rakentuu kansakunnan sivistys. Taide voi olla hyvinvoinnin ja taloudellisen kasvun merkittävä tuottaja, mutta erityisesti se on merkityksellinen henkisen kasvun edistäjänä. Taidekasvattajat ja taiteilijat antavat toimintaympäristössään ideaa siitä, miten ajatellaan ja toimitaan luovasti.

Varhaiskasvattajien, vanhempien, kulttuuritahojen ja luovan työn ammattilaisten yhteistyö voi parantaa myös varhaiskasvatukseen toimintakulttuurin edellytyksiä selviytyä ja muuttua uusien haasteiden mukaisesti. Yhteisössä, jossa arvostetaan luovuutta, syntyy henkinen voima, jossa tradition viisaus ja kokemus voivat yhdistyä uuden yhteisöllisen kulttuurin luomiseen. Kun taiteen läsnäolo mahdollistetaan perusoikeutena jokaiselle yksilölle

---

2 "Päiväkotia kunnan kulttuuritoiminnassa" -hankkeessa ja siihen liittyneessä "Elämisen taitoa taiteesta" -taidekasvatuskampanjassa tuotettiin mm. seuraavat julkaisut: Maija Baric (1980): Nukke lapsen ystävä; Inkeri Lampi (1981): Lorusta Lukuhetkeen; Inkeri Simola-Isaksson & Leena Jääskeläinen & Isto Ruoppila (1981): Lapsi ja musiikki: Musiikkiliikunta; Maisa Krokfors & Anne Lindeberg & Rauno Nieminen (1981): Lapsi ja musiikki: Soittaminen; Liisa Eskelä Tuomisto (1982): Elävää viivaa etsimässä; Liisa Laaksonen & Maija Salo (1983): Lystiä leikkiä, perinnettä ja perinneleikkejä; Maisa Krokfors (1985): Lapsi ja musiikki: Lau-laminen; Maija Baric & Camilla Mickwitz (1986): Pöytäteatteria; Pirkko Karvonen & Raija Pirttimaa (1986): Liikkumisen ilo; Liisa Eskelä Tuomisto (1988): Värejä ja valoja; Pekka Rönkkö (toim.) (1988): Lapsuuden kuvat.

Taidekasvatushankkeen ja siihen liittyneet julkaisut toteutti Mannerheimin Lastensuojeluliitto Anna-Leena Välimäen johdolla.

varhaislapsuudesta alkaen, se luo uusia mahdollisuuksia myös tulevaisuuden yhteiskunnalle.

Tässä julkaisussa on alansa vahvojen asiantuntijoiden kirjoituksia eri taiteiden alueilta. Haluamme näillä sisältövalinnoilla viestittää taidekasvatuksen laaja-alaisuutta ja mahdollisimman avaran lähestymistavan tärkeyttä pienten lasten kanssa toimittaessa. Tämä on iso haaste etenkin käytännön työlle eri varhaiskasvatuspalveluissa. Tästä syystä julkaisussa on myös kahden päiväkodin näkökulmasta pohdintoja taidekasvatuksen toteuttamisesta ja toteutumisesta. Kirja on tarkoitettu kaikille varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville ammattilaisille, alan opiskelijoille sekä lasten vanhemmille.

Taidekasvatus vahvistaa lapsen omaa ajattelua ja mielikuvitusta sekä rohkaisee häntä toimimaan elämässään luovasti.

Helsingissä 11.6.2009

Inkeri Ruokonen

Sinikka Rusanen

Anna-Leena Välimäki

Sisällys

Kirjoittajat	9
<i>Inkeri Ruokonen ja Sinikka Rusanen</i> Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana	10
<i>Eeva Anttila</i> Tanssii tätien kanssa – luova liikunta ja tanssi varhaiskasvatuksessa	16
<i>Inkeri Ruokonen</i> Musiikillista oppimisympäristöä luomaan	22
<i>Tapio Toivanen</i> Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa	30
<i>Maija Barić</i> Nukketeatteri taidekasvatuksen ja leikin välineenä	36
<i>Marja Suojala</i> Lastenkirjallisuus kielen ja kuvittelukyvyn laajentajana	40
<i>Sinikka Rusanen</i> Lapsen kuvista kulttuurin kuviin	48
<i>Seija Karppinen</i> Kädentaidot ja käsityökasvatus	56
<i>Marjatta Kalliala ja Inkeri Ruokonen</i> Kulttuurisen linssin läpi	66
<i>Tiina Pusa</i> Taide kestää elämän – taiteen terapeuttisuus varhaiskasvatuksessa	71
<i>Anna-Leena Välimäki</i> Taidekasvatuksen oivallus lasten vanhemmille	80
<i>Kati Rintakorpi</i> Dokumentointi toiminnan kehittämisen välineenä	84
<i>Kirsi Laento ja Katariina Nousiainen</i> Varhaiskasvattaja taidekasvatuksen toteuttajana Neidonkalliassa	90
Internet	96
Kirjallisuutta	97

Kirjoittajat

EEVA ANTTILA • TAT, LTO
*Tanssipedagogi, tanssipedagogiikan professori
Teatterikorkeakoulu*

MAIJA BARIĆ • LTO, nukketheateriohjaaja
*Taiteilija, teatterinjohtaja
Nukketatteri Sampo*

MARJATTA KALLIALA • FT, LTO
*Kulttuuriorientaation yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto,
Soveltavan kasvatustieteen laitos*

SEIJA KARPPINEN • FT, KL, AO
*Käsityön didaktiikan yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto,
Soveltavan kasvatustieteen laitos*

KIRSI LAENTO • LTO
*Päiväkodin johtaja, taidekasvattaja
Neidonkallion päiväkot, Kirkkonummi*

KATARIINA NOUSIAINEN • LTO
*Lastentarhanopettaja, taidekasvattaja
Neidonkallion päiväkot, Kirkkonummi*

TIINA PUSA • TAM
*Lehtori, taidekasvattaja
Laurea-ammattikorkeakoulu,
Sosiaalialan koulutusohjelma*

KATI RINTAKORPI • KK, LTO
*Päiväkodin johtaja, yrittäjä
Ilmaisupäiväkot, Illusia Oy*

INKERI RUOKONEN • KT, MUS.LIS., LTO, AO
*Musiikin didaktiikan lehtori
Helsingin yliopisto,
Soveltavan kasvatustieteen laitos*

SINIKKA RUSANEN • TAT, AO
*Kuvataiteen didaktiikan lehtori
Helsingin yliopisto,
Soveltavan kasvatustieteen laitos*

TAPIO TOIVANEN • TET, KM
*Draamakasvatuksen yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto,
Soveltavan kasvatustieteen laitos*

MARJA SUOJALA • FM, AO
*Suomen kielen ja viestinnän päätoiminen tuntiopettaja
Metropolia AMK
Terveys- ja hoitoala*

ANNA-LEENA VÄLIMÄKI • KT, YTM
*Varhaiskasvatuksen kehittämisspällikkö
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*

Inkeri Ruokonen ja
Sinikka Rusanen

Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana

Varhaiskasvattaja vastaa päivähoidon taiteellisesta, esteettisestä ja kulttuurisesta kasvatuksesta. Se toteutuu luontevasti kuvataiteen, musiikin, käsityön, liikunnan, lastenkirjallisuuden sekä tanssin ja draamakasvatuksen tavoitteellisissa toimintatilanteissa. Se läpäisee kaikkea päivähoidon hoito- ja kasvatustoimintaa ja näkyy niin lorutuksena puke mistilanteissa kuin lasten eläytyvinä leikkeinä tiloihin levittäytyvissä marjakenkelmissä. Juuri kasvattaja luo lapselle mahdollisuudet esteettisiin kokemuksiin. Hän tukee sitä, että lapsella on käytettävissään herkät ja avoimet aistit, kyky intensiiviseen läsnäoloon sekä hämmästelemisen ja ihmettelyn taito. Yhtä lailla hän rakentaa ympäristöä, jossa näkyvät ja kuuluvat lasten oman kulttuurin jäljet.

Kulttuuriset tehtävät ovat kuuluneet varhaiskasvattajan ammattikuvaan siitä lähtien, kun päivähoitolakiin kirjattiin ajatus kasvatuksesta kulttuurin välittäjänä. Vaikka päivähoitoa eivät suoraan velvoita lastenkulttuurista

tehdyt päätökset, niin lastenkulttuurin linjaukset tuovat useita kulttuurisia tehtäviä varhaiskasvatukseen. Yhteiskunnallinen ulottuvuus ihmiseksi kasvussa tarkoittaa pitkällä tähtäimellä sitä, että lapsi kasvaa kulttuuriset lähtökohdat huomioiden demokraattisen yhteiskunnan jäseneksi. Haasteena on lapsen oman kulttuurisen identiteetin selkeytyminen ja se, että lapsi ymmärtää kulttuuristen ilmiöiden moninaisuutta. Lapsella tulee myös olla oikeus omaan kulttuuriseen tilaan ja yhteisöön, lastenkulttuuriin. Sen tukeminen on kasvattajan yhteiskunnallinen tehtävä. Siksi kasvattaja tarvitsee kulttuurista lukutaitoa: niin kulttuuristen kerrostumien ja lähtökohtien tiedostamista kuin kulttuurin instituutioiden toiminnan tuntemusta.

Mikäli varhaiskasvatus ymmärretään sekä kulttuurisena että pedagogisena ilmiönä, sen tulisi tarjota lapselle tasavertaiset mahdollisuudet kulttuuriseen kehittymiseen. Kulttuurisen perinteen omaksuminen on suuresti sidoksissa siihen, miten lapsen kotiympäristö tukee hänen kulttuurista sosiaalistumisestaan. Yhtä lailla siihen vaikuttaa se, missä määrin hänelle on tarjolla soveliaita kulttuuripalveluja sekä miten häntä ohjataan niitä käyttämään. Päivähoito tavoittaa merkittävän osan varhaiskasvatusikäisistä lapsista. Siksi laadukkaalla päivähoitopedagogiikalla on mahdollisuus vaikuttaa lapsen taustoissa ilmeneviin kulttuurieroihin ja tasoittaa sosioekonomisen taustan vaikutusta lapsen oppimisessa.

Varhaiskasvattajan tulee tunnistaa aikuisen vahva asema lastenkulttuurin alueella. Aikuiset vaikuttavat lastenkulttuuriin ensinnäkin tuottamalla sitä. Aikuisten lapsille tuottama kulttuuri on suurimmalta osaltaan kaupallista tai julkista toimintaa, johon lapset osallistuvat. Siihen kuuluvat niin lapsille sävelletty musiikki, lastennäytelmät, nukketeatteri, lasten taidenäyttelyt kuin elokuvat, videot ja sarjaohjelmatkin. Sen lisäksi aikuiset organisoivat ja kontrolloivat lapsen kulttuurisia kohtaamisia. Heillä on myös valta määrittellä lasten omaa kulttuuria, sillä he voivat tehdä sen näkyväksi tai jättää vaille huomiota. Lasten oma kulttuuri ei siten synny ilman aikuisia, jotka haluavat tukea lapsen aktiivista osuutta sen tuottamisessa.

Kasvattajan on mahdollista synnyttää myös aikuisten ja lasten yhteistä kulttuuria, joka perustuu vuorovaikutukseen. Lasten oma kulttuuri on heidän tuottamaansa vertaisryhmäkulttuuria. Lapset pyrkivät tulkintojensa avulla ymmärtämään tai kommentoimaan aikuisten maailmaa, ja kuuluville tulevat heidän omat ajatuksensa ja mielenilmauksensa esimerkiksi leikinä, suullisena kerrontana tai lauluina. Ne voivat tulla näkyviksi myös käsitöinä ja kuvallisina tai liikunnallisina esityksinä sekä keräilynä ja omaehtoisiin rakenteluina. Kasvattaja voi tukea lasten omaa kulttuuria siten, että hän suuntaa huomion lapsen maailmaan ja hänen näkemyksiinsä. Syvennyttään lapsen tapaan ajatella, toimia ja kommunikoida. Tarvitaan sekä lapsen osallisuuden tunnistamista että aikuisen ja lapsen tasa-arvoisen vuorovaikutuksen muotojen kehittämistä. Lapsen osallisuus ei tarkoita vastuun vyöryttämistä lapselle silloin kun se ei ole hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaista, vaan hänen näkemystensä kuuntelemista ja kunnioittamista.

Esteettinen oppimisympäristö virittää luovuuteen

Lähtökohtana voidaan pitää sellaisen taidekasvatuksellisen oppimisympäristön luomista, joka kytkeytyy lapsen aiempiin kokemuksiin ja ottaa huomioon lapsen kehitystason ja tavan kokea todellisuutta. Oppimisympäristössä on oltava tilaa ja aikaa lapsen kiinnostuksen kohteille, spontaaneille leikeille ja taiteelliselle ilmaisulle, jolloin lapsen on mahdollista peilata kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan eri taiteenalojen antamin keinoin. Kasvattaja voi monipuolisen taidekasvatuksen kautta vahvistaa myös elämyksellisyyttä lapsen toimintaympäristössä ja antaa mahdollisuuksia esteettisten peruskokemusten syntymiselle.

Esteettisen tai taiteellisen peruskokemuksen käsitteellä tarkoitetaan moniaistisia, pääasiassa lapsuudessa saatuja kokemuksia, joiden varaan rakentuvat lapsen myöhemmät taidemielitymykset, kulttuuriset arvostukset ja taideharrastuksen kohteet. Esteettisiksi kutsutaan myös niitä taiteen herättämiä kokemuksia, jotka saavat nauttimaan olemassaolosta sen itsensä tähden, ilman hyödyllistä tarkoitusta. Esteettiset peruskokemukset voivat tulla lasta vastaan kaikkialla, jossa taide on läsnä hänen oppimisympäristössään. Myös luovassa toiminnassa lapsen mieli on esteettisesti virittynyt. Silloin lapsen ajattelu ei ole sidoksissa vain senhetkiseen tilanteeseen, vaan hänen on mahdollista suunnitella tulevaa, kurkottaa meneeseen tai työstää asioita, jotka eivät ole todellisuudessa mahdollisia.

Lapsen kyky kuvitteluun syntyy varhain. Vaikka lapsen kyky hahmottaa ja jäsentää todellisuutta on tärkeä varhaispedagogiikan tavoite, lapsen kehityksen olennainen piirre on halu liikkua kuvittelun ja todellisuuden erilaisten kerrostumien välillä. Kyky kuvitella ja luoda sisäisiä mielikuvia on tärkeä lapsen eettisen kehityksen kannalta, sillä mitä rikkaampi tuo kuvittelun kyky on, sitä paremmat mahdollisuudet lapsella on eläytyä omiin ja muiden tunteisiin ja kuvitella vaihtoehtoja ristiriitatilanteissa. Kasvattajan tehtävänä on ottaa käyttöön sekä todellinen että kuvitteellinen maailma siten, että leikki ja eri taidemuodot antavat lapselle mahdollisuuden käsitellä symbolista todellisuutta konkreettisen todellisuuden rinnalla. Lapsi ymmärtää faktan ja fiktion erot, mutta hänellä on myös valmius heittäytyä leikkiin ja kuvitteluun.

Taidekasvatuksen eheä punos

Eri taito- ja taideaineet toimivat rinnakkain. Ne ovat kulkemassa samaan suuntaan, mutta eri polkuja pitkin. Kun lapsen toimintaa integroidaan, tulee tuntee kunkin sisältöalueen peruselementit ja keskeiset sisällöt, jotta integraatio voi onnistua. Ei ole kysymys aineiden sulauttamisesta toisiinsa vaan tietoisesta yhteistyöstä. Kasvattaja osaa liikkua

eri sisältöalueiden välillä ja ottaa ne käyttöön avatessaan tutkittavaa teemaa moniaistisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Taidekasvatusta voi eheyttää päiväkodissa monella eri tasolla. Taidekasvatuksen integrointitasot voidaan ottaa käyttöön vaihteittain, jolloin niihin parhaimmillaan sisältyvät aikaisemmat integraation tasot.

Ensimmäisellä tasolla keskeisenä periaatteena on *taiteen käyttö arjen spontaaneissa toimintatilanteissa*. Tämä merkitsee sitä, että kasvattaja on tiedostanut taiteen roolin jokapäiväisen hoidon ja hoivaamisen välineenä. Hän osaa herkästi käyttää taiteen keinoja arkisissa hoito- ja kasvatustilanteissa: unilaulut, pukemislorut, kasvattajan hyräily tai keinuttelu sylissä lasta lohdutettaessa sekä vuorovaikutteiset lorutteluleikit. Tietoista näkemistä voi harjoitella esimerkiksi ulkoillessa, kun kiinnitetään lapsen huomio vaikkapa varjojen muotoihin tai valon suuntaan.

Toisen tason keskeisin periaate on *lapsen aktiivinen toimijan ja tutkijan rooli*. Eheyttävän toiminnan idea voi nousta lapsiryhmästä ja sen kiinnostuksen kohteista. Eheyttävän opetuksen tavoitteisiin sisältyy kokonaisvaltainen oppiminen ja sen oleellisina osatekijöinä tunteet ja yhteisöllisyys. Taidekasvatuksen alkupoluilla lapsesta lähtevien taiteellisten toimintojen merkitys korostuu. Integraatio monipuolistuu ottaessaan huomioon lapsen kokonaisvaltaisen tavan hahmottaa ympäröivää todellisuutta. Taiteellinen toiminta on laulamista, tanssimista, piirtämistä tai muuta taiteellista toimintaa lapsen ehdoilla ja lapsen ideoista lähtien, mutta monipuolistamiseen pyrkien. Esimerkiksi jos lapsi aloittaa musiikin mukaan spontaanin tanssin, yhdytään ideaan ja sen pohjalta voidaan kehittää kooreografia, tarina, puvustus tai dramatisointi kyseiseen musiikkiin. Tai kun tarkastellaan Edelfeldtin kuningatar Blankaa ja prinssi Haakonia esittävää maalausta voidaan rinnalle ottaa Topeliuksen satu ja siihen liittyvä lastenloru: ”Aja, aja, aja, Blankan ratsastaja. Minne pojan vienen? Sinne missä tiedän morsiamen pienen. Mikä nimi armaan? Margareta varmaan.”

Kolmannen tason periaate on *tiedostamisen periaate*. Kasvattajan tehtävänä on suunnitella ja ohjata toimintaa sekä innostaa lasta taiteelliseen ilmaisuun. Kasvattaja tiedostaa integraation merkityksen ja rajaa tavoitteet kuhunkin toimintatilanteeseen. Oppimisen prosesseissa lapsi kehittää niin sosiaalisia ja fyysisiä kuin motorisia ja havaitsemiseen liittyviä valmiuksiaan. Lapsi tarvitsee taitavaa kättä, valppaasti havainnoivaa silmää, herkästi kuuntelevaa korvaa, liikkumisen hallintaa ja suullisen ilmaisuuden rohkeutta kaikessa toiminnassaan.

Toiminta voi saada erilaisia muotoja alkaen kulttuurihistoriaan pohjautuvista seremonioista tai rituaaleista lapsen luovan prosessin käynnistämiseen ja tukemiseen. Liikunnalliset harjoitukset ennen taiteellista prosessia auttavat lasta keskittymään. Liikuntaleikeissä lapset voivat mitellä voimiaan ja virkistyä. Kilpailuissa harjoitellaan tärkeitä sosiaalisia taitoja, kuten reilua peliä ja häviämistä. Suunnistukseen voidaan liittää liikuntakasvatuksen lisäksi ympäristökasvatuksen ja taidekasvatuksen elementtejä.

Tarinat ja draamaharjoitukset luovat elämyksellistä pohjaa, ja musiikilla on kyky kannatella elämyksellistä ilmapiiriä. Tanssin, teatterin, elokuvan ja musiikin keinoin valmistellaan yksittäisiä ja yhteisiä esityksiä, leikkejä, pajoja ja festivaalejakin. Lehtä toimittaessaan lapset pääsevät harjoittelemaan yhteisöllisiä taitoja, kuten haastattelua ja kertomista tekstin tai valokuvauksen keinoin, ja lastenkirjallisuuden tapahtumissa tekijä ja lukijat voivat kohdata. Kuvataiteen ja käsityön materiaalit sallivat tuntokokemuksista nauttimisen ja vaativat rohkeutta kokeiluihin tai sitoutumista toiminnan pitempään suunnitteluun. Kuvataiteen ja käsityön tuotokset pääsevät esiin näyttelyissä tai lasten valmistamina käyttöesineinä. Lapset voivat myös suunnitella päiväkodin sisätilaa ja piha-alueita.

Taiteen avulla voidaan opiskella kokonaisvaltaisesti varhaiskasvatuksen eri sisältöalueita. Luonnon kokemuksellinen havainnointi liittyy sekä taiteeseen että ympäristökasvatukseen. Kieltä voi opettaa luontevasti laulujen ja lorujen avulla, ja laskemisen harjoittelua tukevat niin leikki kuin tanssikin. Draamakasvatus tarjoaa lukemattomia keinoja sekä sosiaalisuuden että tunnetaitojen harjoitteluun. Talvi-teemassa voidaan tarkastella lunta luonnontieteellisenä ilmiönä, mutta yhtä lailla kokonaisvaltaisesti eläytyen musiikkiliikunnassa erilaisiksi lumisateiksi: pakkaslumi, räntälumi, pistävät rakeet. Laululeikeiksi sopivat talviseen luontoon, eläimiin ja liikkumiseen liittyvät laulut. Lumi käy joustavasti veistosten ja rakennelmien materiaaliksi. Vesivärin suihkuttaminen sen pintaan saa leikkien valtaistuimet tai tarinoiden ratsut kukoistamaan.

Neljännellä tasolla taidekasvatuksen integrointi tarkoittaa *taiteellisesti eheyttävän kasvatus- ja opetussuunnitelman luomista ja toteuttamista paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa*. Periaatteena on taidekasvatuksellisesti eheyttävän tavoitteellisen suunnittelun periaate. Taidekasvattaja suunnittelee, toteuttaa ja arvioi tavoitteellisesti eheyttävää taidekasvatusta ryhmäkohtaisesti ja koko päiväkodin toiminnassa. Eheyttävässä taidekasvatussuunnitelmassa näkyy jokaisen taideaineen tavoitteellinen ja sisällöllinen eteneminen sekä se, kuinka integraatio toteutetaan tiettyyn teemaan tai projektiin liittyen. Kokonaisvaltaisessa teematyöskentelyssä tai pitempiaikaisissa projekteissa eri taidemuodot voidaan ottaa käyttöön sekä vuorotellen että rinnakkain. Toiminnassa lapsi saa mahdollisuuksia soveltaa ja syventää kuhunkin taiteen lajiin liittyviä ilmaisutapoja.

Taidekasvatuksen merkitys lapsen oppimisympäristössä on monitahoinen. Taide on muiden tiedonalojen rinnalla yksi tietämisen tapa, joka rakentaa lapsen suhdetta todellisuuteen. Siinä on olennaista kokemuksellisuus ja sen tarjoama moniaistinen tieto, jotka molemmat ovat avoimia henkilökohtaisille tulkinnoille.

Yhteistyöverkostoja vahvistamaan

Taiteen perusopetuksen piirissä kehitetty rikas pedagogiikka voi avata päivähoidon taiteelliselle, esteettiselle ja kulttuuriselle kasvatukselle kiehtovia mahdollisuuksia. Taiteen perusopetuslaki tarjoaa mahdollisuuden järjestää taiteen perusopetusta myös päivähoidossa. Siinä voidaan ottaa käyttöön lasten musiikki-, kuvataide-, käsityö-, tanssi-, sirkus-, sanataide- ja arkkitehtuurikoulujen kokemukset. Monissa suomalaisissa päiväkodeissa on tehtykin näin ja on havaittu sillä olevan useita etuja. Lapsen ohjelmoitu päivä lyhenee, kun hänen ei tarvitse harrastaa iltaisin pitkän hoitopäivän jälkeen. Varhaispedagogiikan kulttuurinen sisältö vahvistuu, kun yhteyksiä luodaan taiteen perusopetuksen tavoitteellisiin sisältöihin. Lapsen mielekkään harrastamisen tukeminen on myös ennalta ehkäisevää terveys- ja mielenterveystyötä ja edistää lapsen hyvinvointia. Se voi myös omalta osaltaan tukea lasten kulttuuristen taustaerojen tasoittamista.

Yhteistyö lastenkulttuurin asiantuntijoiden kanssa on avainasemassa päivähoidon kulttuurisessa kehittämisessä. Varhaiskasvatuksessa on toteutettu runsaasti päivähoidon sekä lastenkulttuurikeskusten, taiteilijoiden ja kulttuurityöntekijöiden yhteisiä projekteja. Kulttuurilaitokset, museot, teatterit, orkesterit ja ooppera ovat tarjonneet yleisökasvatuksen ja työpajojen kautta mahdollisuuksia yhteistyölle. Myös liikuntajärjestöt ovat tukeneet varhaisikäisten lasten hyvinvoinnin edistämistä. Avoimien päiväkotien ja lastenneuvoloiden kanssa on mahdollista kehittää yhteistyönä vauvamusiikkitoimintaa ja vauvojen värikylypytoimintaa.

Päivähoidon ja muiden tahojen yhteistyön muotoja kannattaa hioa jo projektien suunnitteluvaiheessa, jotta asiantuntijoiden kanssa käynnistyneet prosessit voivat jatkua päiväkodissa rikastaen lapsen arkea. Projektien käynnistämä kehittämistyö voi jäädä kesken, kun rahoitus katkeaa eivätkä ulkopuoliset ohjaajat enää ole toimintaa ylläpitämässä. Siksi tulisikin ensisijaisesti tukea pitkäjänteisesti sitä, että päivähoidon varhaiskasvatuspedagogiikka kulttuurisine sisältöineen olisi itsessään riittävän laadukasta. Tämä edellyttää, että taiteellisissa, esteettisissä ja kulttuurisissa aineissa koeteltujen ajattelu- ja toimintatapojen tulisi olla riittävän vahva osa kasvattajien ammatillista sivistystä. Tämän tueksi tarvitaan riittävää täydennyskoulutusta mutta myös rikasta oheis- ja oppimateriaalia. Taito- ja taidekasvatusta kannattelevan yhteisön ja verkoston luominen voisi myös vahvistaa yksittäisten kasvattajien työtä.

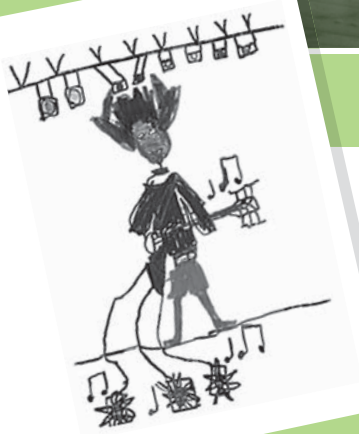
Päivähoidon tärkeä voimavara ovat myös lasten vanhemmat ja isovanhemmat. He ovat avainasemassa luomassa sukupolvien välistä vuorovaikutusta, joka on merkityksellistä ihmisenä kasvussa. Aikaisempien sukupolvien kokemus voi avata elävin tavoin paikallisen kulttuurimme moninaisuutta.

Eeva Anttila

Tanssii tätien kanssa – luova liikunta ja tanssi varhaiskasvatuksessa

Lapsi 6 v.

Kauan sitten

Palaan mielessäni 1980-luvun alkupuolelle. Olin nuori tanssinopettaja ja lastentarhanopettajaksi opiskeleva. Tanssia olin nuoresta iästäni huolimatta opettanut jo muutaman vuoden ajan, lähinnä itseäni vanhemmille oppilaille. Koin tanssin opettamisen mielekkääksi ja innostavaksi työksi. Lastentarhanopettajaopintojeni myötä kiinnostuin tanssin opettamisesta lapsille ja hakeuduin erääseen päiväkotiin, jossa minut otettiin lämpimästi vastaan. Kohtasin lapsiryhmän päiväkodin liikuntasalissa, ja kokosin ryhmän piiriin keskelle lattiaa.

Tuolloin Suomessa ei vielä puhuttu lasten tanssista. Käsitökseni siitä, mitä opettaisin päiväkodissa, perustuivat omiin tanssiopintoihini. Niissä oli ollut vahva tekninen ja taidollinen painotus. Opintoni olivat perustuneet lähes yksinomaan mallioppimiseen, jossa opettaja demonstroi ja

oppilaat toistavat. Kun pidin elämäni ensimmäisen tanssitunnin lapsille, tajusin välittömästi, että tämä lähtökohta ei tule toimimaan. Jäljittelyn tilalle oli löydettävä kokonaan toinen lähtökohta. Tästä opetustuokiosta alkoi tutkimusmatkani lasten ja tanssin parissa, joka on kestänyt jo kohta 30 vuotta. Minusta tuli ”täti”, joka tanssii lasten kanssa.

Luovien liikkeelle

Liikuntakasvatuksen opintojen yhteydessä puhuttiin luovasta liikunnasta. Kiinnostukseni heräsi välittömästi. Luova liikunta voisi olla uusi lähtökohdani. Ryhdyin ottamaan aiheesta selvää.

Tutustuessani kirjallisuuteen löysin Rudolf Labanin, liikeanalyysin, tanssinotaation ja tanssin teorian kehittäjän. Labanin johdolla minulle avautui liikkeen ja tanssin ymmärrys kokonaan uudella tavalla. Valmiiden, annettujen liikkeiden sijaan Laban kuvasi liikkeen elementtejä: aikaa, tilaa, voimaa ja virtausta. Näitä muuntelemalla ja yhdistelemällä on mahdollista luoda ääretön määrä erilaista liikettä, aivan kuten värejä ja muotoja yhdistelmällä voi luoda kuvia, tai äänen korkeutta, rytmiä ja sävyä yhdistelemällä voi luoda musiikkia. Löysin aivan uuden näkökulman liikkeeseen ja tanssiin. Näin omat tanssiopintonikin uudesta näkökulmasta käsin. Valmiiden ”tanssi”liikkeiden sijaan tanssien suunnittelu eli ko-reografia oli mahdollista aloittaa liikkeen elementeistä käsin. Uusien liikkeiden luominen tältä pohjalta sujui. . . kuinka ollakaan, kuin tanssi!

Luova liikunta perustuu siihen, että lapsen omaehtoinen liikkuminen on luovaa ja tutkivaa. Liikkuminen on lapsen tapa ottaa selvää asioista ja osallistua maailmaan. Aikuisen ohjaama luova liikunta onkin tällaisen luontaisen liikkumisen välitön jatke. Se lähtee lapsen omasta liikkeestä, leikistä ja yhteisen toiminnan ilosta.

Jäljillä

Oleennaista luovassa liikunnassa ja tanssissa on se, että ohjaava aikuinen ei näytä lapselle mallia. Toki tuokioon voi kuulua myös jäljittelyä, mutta aikuinen voi yhtä hyvin jäljitellä lasta kuin lapsi aikuista. Näin lähestytään sellaista pedagogiikkaa, jossa opettajan ja oppijan roolit sekoittuvat ja sulautuvat toisiinsa. Luovaa liikuntaa toteutetaan ja luodaan yhdessä. Sitä ei opeteta, ainakaan sanan perinteisessä mielessä. Näin aikuisten ja lasten toiminta on yhteistä kulttuurista toimintaa, jossa lapsella on aktiivinen rooli. Lapsesta tulee kulttuurin luoja. Näin lapsi osallistuu maailmaan luovasti ja jättää siihen jälkensä.

Luovan liikunnan ja tanssin kautta lapset voivat luoda omaa kulttuuriaan. Kulttuurinen näkökulma lapsuuteen on toisenlainen kuin perinteisen pedagogiikan näkökulma: lapsi nähdään aktiivisena ja taitavana. Lapsi ei ole pelkästään pedagogisen tai sosiaalistavan toiminnan kohde, objekti, vaan kulttuurisen toiminnan subjekti. Lapsen kokemusmaailma on luovan prosessin lähtökohta, ja luomalla omaa kulttuuriaan lapset tekevät oman kokemusmaailmansa näkyväksi toisilleen ja myös aikuisille. Aikuinen voi oppia lapselta ja lapsesta luovan, taiteellisen toiminnan kautta. Aikuinen voi lukea ja ymmärtää lapsen moniulotteista ilmaisua ja päästä näin osalliseksi lapsen kokemusmaailmaan ja oppia samalla jotain uutta itsestään.

Kulttuurinen näkökulma kasvatukseen voi yleisemminkin avartaa pedagogista ajattelua ja toimintaa. Käsitelmä lapsuudesta ylimenovaiheena kohti aikuisuutta on säädellyt aikuisten ja lasten välistä suhdetta ja tehnyt siitä hierarkkisen. Yhteisessä luovassa toiminnassa tämä asetelma on mahdollista kääntää ylösalaisin ja asettaa lapset toiminnan alkuunpanijoiksi ja kehittäjiksi. Tämä periaate on keskeistä muun muassa sadutusmenetelmässä, jota suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on kehitetty ansiokkaasti. Lasten kuunteleminen ja arvostaminen oman kulttuurinsa luojana ja laajemminkin kulttuurin uudistajina antaa lapsille mahdollisuuden kasvaa osallisuuteen ja aktiivisuuteen myös muilla elämän aloilla. Luova liikunta ja tanssi on kuin sadutusta, mutta ilman sanoja, liikkeen kautta.

Kehollisen ja liikkeellisen ilmaisun merkitystä lapsuusiässä ei voi korostaa liikaa. Aikuiset ilmaisevat itseään ehkä mieluummin sanojen välityksellä, mutta lapselle kehon kieli on välitön tapa ilmaista tunnetiloja ja kokemuksia. Kehon kieli on myös tärkeä kanava lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa. Kehollisen ilmaisun ymmärtäminen on keskeinen taito kaikille kasvattajille, erityisesti varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

Ken leikkiin ryhtyy. . .

Liikkuakseen luovasti lapsi tarvitsee ympärilleen tilaa ja jonkinlaisen struktuurin, joka auttaa häntä valitsemaan monista vaihtoehdoista ja kehittelemään ideoitaan eteenpäin. Aikuisen tehtävänä on juuri tämä: raijata liikkumiselle aikaa ja tilaa konkreettisesti, rauhoittaa tilanne turhilta häiriöiltä ja rakentaa sille turvallinen mutta joustava struktuuri. Liikkeen elementit – aika, voima, tila ja virtaus – ja niiden erilaiset ulottuvuudet ovat toimiva lähtökohta omaehtoisen liikkeellisen ilmaisun tukemiseksi ja uusien mahdollisuuksien avaamiseksi. Kehon osat ja rakenne tuovat lisää tutkimisen mahdollisuuksia: miten ranne voi liikkua? Voiko käsi olla kuin kiemurteleva käärme? Miten kiemurteluliike voi edetä kädestä koko kehoon? Mitä sitten tapahtuu? Käsitanssi voi syntyä pienessä hetkessä, vaikka aamupiirissä, ja kestää muutaman minuutin.

Suurin haaste aikuiselle lienee heittäytyminen leikkiin mukaan, mikä edellyttää kykyä improvisoida ja olla itse mukana luovassa liikkeellisessä prosessissa. Tällainen prosessi on eräänlainen matka tai seikkailu, jonka reitit ja määränpäättävät avautuvat vaihteittain. Niitä ei voi tarkoin suunnitella ennalta.

Luova liikunta ja tanssi on seikkailua liikkeen mahdollisuuksien ääretömässä maastossa. Se voi olla hiljaista hiipimistä, matalaa ryömimistä, hidastettua putoamista, vinhaa kierimistä tai kiihtyvää pyörimistä ja monia muita liikkeellisiä laatuja. Jokaiseen mahdollisuuteen liittyy dynamiikkaa ja draamaa. Mielikuvat ja tarinat syntyvät kuin itsestään liikkeen kautta, tai toisaalta melkein mikä tahansa elollinen tai eloton hahmo voi herätä eloon liikkuvan ihmisen sisällä ja muuntaa hänet toiseksi. Lapselle toiseksi muuntuminen on yhtä luontevaa kuin hengittäminen.

Näyttämötaiteiden alkuperä ja syvä merkitys ihmisyyhteisölle piilee tässä: ihmisen välittömässä kyvyssä muuntua toiseksi, kuvitella, improvisoida ja leikkiä. Kasvatuksen tragedia on mielestäni tämän mahdollisuuden hukkaaminen. Varhaiskasvatuksessa on onneksi vielä mahdollisuus antaa tilaa hetken taiteelle ja heittäytymiselle vailla selvää käsitystä siitä, mitä tässä nyt oikein opitaan ja opiskellaan. Sen kysymyksen aika on myöhemmin. Taitava tai ”tahdikas” kasvattaja osaa nimetä erilaisia käsitteitä, antaa tilanteeseen liittyvää tietoa ja tukea kehityksessä olevia taitoja luontevasti osana leikkiä, liikettä ja taidetta.

Hollantilaisen filosofin Johan Huizingan mukaan leikki on ollut olemassa ennen kulttuuria. Leikki kuuluu kulttuuriin ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen olennaisena osana. Leikillä on yhteys myös taiteeseen. Leikissä on havaittavissa esteettisiä laatuja, kuten jännite, kontrasti, rytmi ja harmonia. Leikkiin kuuluu myös perinnettä, taitoa ja tekniikoita. Leikki on lähes aina järjestäytyneitä, ja sillä on muoto. Leikissä on oltava taitava. Taitavuus tekee mahdolliseksi improvisoinnin, aivan kuten musiikissa ja tanssissakin. Improvisaatio on taito, joka edellyttää hetkessä oloa ja heittäytymistä. Se vaatii kokemusta ja harjoittelua.

Virtauksia

Vaikka leikki vaatii taitoa, se on lapselle helppoa. Leikkiä, luovaa toimintaa ja taiteellista prosessia yhdistää sujuvuus, jota toisaalta säestää merkityksellisyys ja haasteet. Se ei koskaan ole pitkäväteistä eikä se koskaan turruta. Jos leikki on tylsää, se loppuu siihen paikkaan. Tällaisia inhimillisiä toimintoja voidaan kuvata ”autotelisiksi” tai itseohjautuviksi. Ne syntyvät ilman ulkoista pakkoa tai suoraa hyötyä, ne jatkuvat kuin itsestään, ilman kannustimia. Kokemus, joka itseohjautuvan toiminnan kautta syntyy, on eräänlaisen virtauksen kokemus. Virta tempaa mukaansa, ajan ja paikan taju hämärtyy ja toiminnasta tulee kaiken keskipiste.

Se, että leikin ja taiteellisen toiminnan ohessa tapahtuu oppimista, ei vie mitään pois tästä itseohjautuvuudesta. Olenkin pohtinut, olisiko leikillisuus kaiken syvällisen ja merkityksellisen oppimisen ominaispiirre. Samaan hengenvetoon voisin lisätä, että taiteellisuus tai taiteen läsnäolo oppimisessa ja kasvatuksen kontekstissa voi toimia liekin tavoin. Se pitää yllä oppimisen paloa ja tuo siihen syvyyttä ja mielekkyyttä.

Virta onkin erinomainen metafora kuvaamaan liikkeen, tanssin ja taiteen kokemusta. Virta kulkee kuin itsestään, välillä hitaammin, välillä melkein pysähtyen, kuitenkin säilyttäen jännitteen: kohta vauhti kiihtyy taas. Virrassa voi olla yllättäviä kohtia, pyörteitä ja vaaroja, ja suvanteet näennäisessä rauhassaan sisältävät salaisuuden. Virta kytkee liikkeet ja energian yhteen ja pitää yllä elämän voimaa. Ihminen, jossa on ”virtaa”, on vahvasti elossa, virkeä ja valpas. Joskus virtaa täytyy säästää. On tärkeää tuntea itsessään, koska on lataamisen aika.

Kehollinen ilmaisu ja tanssi tuovat elämään virtaa. Vaikka liikkuminen kuluttaa energiaa, se silti tuottaa voiman tunnetta ja vahventaa elossa olemisen tuntua.

Tanssiin kutsu

Jokainen päivä lapsen elämässä voi sisältää kutsun tanssiin.

Tanssi voi olla, kuten aiemmin kuvasin, pieni hetki aamupiiirissä, jossa tuttu liike muuntuu hieman yli arkisen touhun, jossa laajennetaan jokapäiväisen kehollisen toiminnan rajoja hieman. Käsi voi kutsua toisen käden tanssimaan: kaksi kättä kohtaa ja koskettaa.

Toisen kohtaaminen tanssin kautta synnyttää jaetun kokemuksen, ja se voi johtaa yhteiseen seikkailuun ja mielikuvitusmatkaan. Samalla jotain tapahtuu ihmisen sisällä. Ihminen muuttuu, kasvaa ja oppii liikkeessä, kuvitellen ja eläytyen tässä hetkessä syntyvään maailmaan, joka on vähän enemmän tai jotain muuta kuin arki.

Tanssihetkeen liittyy luontevasti rytmi ja musiikki, tarinat ja draama. Runot, lorut ja kuvat voivat olla liikkeellisen ilmaisun alkuunpanijoita. Tanssi ei ole oma, suljettu maailmansa, vaan se on kaikkialla maailmassa läsnä. Sen voi löytää arjesta ja juhlasta, elollisesta ja elottomasta maailmasta ja luonnosta. Syksyn putoavien lehtien tanssi voi antaa aiheen päivän tanssihetkelle.

Raskaat räntähiutaleet voivat olla ikäviä kasvoilla, mutta tanssin kautta raskauden voikin muuntaa keveydeksi ja kuvitella ihanan lumisateen ympärilleen. Arkiset havainnot ovat tanssin, taiteen ja yhteisen kuvittelun raaka-aineita.

Lapsi löytää varmasti tanssin vaikkapa omien varpaidensa kipristelystä. Lasten kanssa touhutessaan aikuinen voi kiinnittää huomionsa pieniin tanssin alkuihin ja ottaa kutsun vastaan. Mitä sitten, jos sukka ei menekään jalkaan niin joutuisasti? Varpaat ja jalkaterän pienet nivelet ja monet lihakset ovat varmasti ihastuksissaan yllättävästä vetreyttävästä liikkeestä: kuinka tärkeää onkaan muistaa kaikki pienet ja suuret liikkuvat osamme. Liikkumisen ilon ja tärkeyden vaaliminen alkaa varhaislapsuudesta.

Voikaa hyvin

Terveyden ja hyvän fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisen ei tarvitse olla työlästä eikä aikaa vievää. Lapsuudessa se ei saa olla sitä. Leikin, luovan liikunnan ja tanssin kautta lapsi rakentaa terveyttä ja hyvinvointia kokonaisvaltaisesti, itseohjautuvasti ja yhteisöllisesti. Hyvinvoinnin keskeiseksi osaksi tulee esteettinen kokemusmaailma ja jaetut kokemukset, joiden kautta lapselle voi rakentua sellainen arvomaailman perusta, jossa hyvyydellä, kauneudella ja viisaudella on tärkeä paikkansa.

Taidekasvatus rakentaa ei-välineellistä arvomaailmaa, joka luo kestävä perustan inhimilliselle hyvinvoinnille ja hyvinvoiville yhteisöille. Taiteen läsnäolo arjessa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa on parhaimmillaan kuin voitelevaa balsamia, joka hoivaa, lohduttaa ja parantaa. Yhteinen tanssihetki, vaikka kuinka pienikin, voi tehdä ihmeitä. Se voi voimistaa, liikuttaa ja koskettaa niin lapsia kuin aikuisiakin.

Inkeri Ruokonen

Musiikillista oppimisympäristöä luomaan

Poika 6 v.

Musiikkikasvatuksen kautta luodaan varhaiskasvatukseen sellainen musiikillinen oppimisympäristö, jossa lapsella on mahdollisuus musiikillisiin elämyksiin sekä onnistumisen ja oppimisen kokemuksiin. Musiikkikasvatuksella tuetaan kotien kasvatustehtävää sekä tasoitetaan erilaisista taustoista johtuvia kokemuseroja yksilöllisellä tavalla. Lapsen maailmassa musiikki on leikin ja fantasian tila, joka antaa ravintoa erilaisille tunnekokemuksille ja ajatteluprosesseille. Musiikillinen oppimisympäristö herkistää lasta kuunteluun ja rohkaisee sekä kehittää häntä musiikilliseen itseilmaisuun laulamisen, soittamisen, liikkumisen, tanssimisen, maalaamisen ja dramatisoinnin kautta. Varhaiskasvatuksessa toteutettavalla musiikkikasvatuksella tuetaan lapsen kokonaiskehitystä sekä edistään lapsen oppimisedellytyksiä.

Lapset kuuntelevat ja tutkivat ääniä

Lapsi tutustuu erilaisiin elinpiiriinsä kuuluviin ääniympäristöihin ääniä kuunnellen ja havainnoiden sekä niitä tunnistuen ja nimeten. Lapsi oppii tekemään havaintoja äänen ominaisuuksiin liittyen kuunnellen ja itse ilmaisten. Äänten *sointivärit* kiehtovat lasta, ja lapsi oppii nopeasti tunnistamaan erilaiset äänet ja löytämään samoin soivista soittimista sointiväriparit. Lapsi oppii havaitsemaan äänen *voimakkuustekijöitä*, kuten voimakas–hiljainen, voimistuva–hiljenevä; erilaisia äänten sointivärejä, kuten rahiseva, kopiseva, kilisevä, kumiseva; äänen *kesto*a, kuten pitkä–lyhyt; ja äänen *tasoa*, kuten korkea–matala, nouseva–laskeva.

Äänen perusominaisuuksien tunnistaminen luo perustan musiikillisen kielen oppimiselle.

Musiikkia opitaan musisoimalla ja ääniä tutkimalla

Lapsen musiikillinen ajattelu kehittyy musiikillisiin kokemuksiin liitettyjen leikkien ja keksimisen kautta. Äänimaailmaan liitetyt musiikilliset havaintoleikit ja itseilmaisuus, kuten omien sävellysten ja äänikokeilujen tekeminen kehittävät lasta ongelmanratkaisukyvyssä ja luovuudessa. Samalla lapsi oppii leikin kautta musiikillisia ja äänellisiä viestintätaitoja ja tutustuu ääneen viestinnän välineenä.

Musiikillisen ajattelukyvyyn kehittämiseen liittyvät myös tempo-käsitteeseen liittyvät harjoitukset. Lapsi oppii kokemuksellisen tekemisen kautta käsiteparin hidas–nopea ja tämän jälkeen käsitteet hidastuva–nopeutuva. Tempon kiihdyttäminen ja siitä syntyvä jännitys, riemu ja sekaisin meno ovat aina kuuluneet lasten pihalaululeikkien kirjoittamattomiin sääntöihin. Silloin kun kaksi tai useampia ääniä soi yhtä aikaa, puhutaan musiikissa harmoniasta. Viisikielistä kannelta päiväkodissa soittavat lapset alkavat virityksen ja sointusoiton yhteydessä tehdä havaintoja, jotka liittyvät harmoniatajun kehittämiseen. Kannelta viritetään joko duuriin tai molliin tai pentatoniseen asteikkoon. Duuri- ja molliviritteisellä kanteleella voidaan jo säestää lukuisia lastenlauluja kolmen perussuonun avulla. Kannelta soittavat 5–7-vuotiaat lapset harjaantuvat nopeasti myös kuulemaan sointuvaihdoksien paikat ja kokeilemaan itse mikä sointu (I = mansikka, IV = lakka ja V = mustikka) sopii kulloinkin parhaiten.

Musiikilla on myös *muotonsa*, joka on kuultavissa tai nuottikuvasta luettavissa. Lapsen musiikillista muototajua voi kehittää kuuntelemalla musiikkia ja erottamalla ensin säkeen, samanlaiset, erilaiset tai kerätyt osat. Opettajan tehtävä on vahvistaa musiikillisen muodon kokemista esimerkiksi musiikkiin tai lauluun liitetyn tanssikoreografian

avulla tai soitinten ja säestyksen avulla niin, että musiikilliset osat saavat niiden elämyksellistä hahmottamista palvelevat toiminnot.

Lepohetkelle laskeutuminen luo hyvän tilan musiikin ja tarinoiden kuuntelulle. Lapsi voi kuunnella kasvattajan laulua tai äänitteeltä tulevaa rauhoittavaa musiikkia. Päiväkodissani aikoinaan teimme vanhempien kanssa lapsille oman äänitteen lepo hetkeen. Eräässä vanhempainillassa vanhemmat lauloivat lastenlauluja ja kehtolauluja sekä tekivät kalevalaiseen melodiaan riimitellen säkeistön kukin omalle lapselleen, heidät nimeltä mainiten. Vanhempien laulut taltioitiin äänitteelle, josta tuli lepo hetkien hittituote. Vanhemmat tulivat äänitteen kautta ikään kuin läsnä oleviksi kukin oman lapsensa lepo hetkitilanteeseen. Musiikki toimi kauniilla tavalla perusturvan symbolisena muotona päiväkodin arjessa.

Laulavasta sylistä nousee laulava lapsi

Musiikkikasvatukseen liittyvät laulut, lorut, runot, riimit ja musiikkisadut auttavat lasta hahmottamaan sekä sykettä että sana- ja melodiarytmejä. Syke antaa musiikille perusrytmin ja tempon. Sykkeelle rakentuvat laulujen sanarytmit ja melodiarytmit. Useimmiten lastenlauluissa melodiarytmi seuraa sanojen rytmitystä. Laulujen sanarytmin taputtaminen auttaa lasta myöhemmin esimerkiksi äidinkielessä, tavutusten hahmottamisessa.

Elävän ja terveen äänenkäytön perusteet puheilmaisuudessa ja laulussa tulevat leikinomaisten harjoitusten kautta lapselle tutuiksi. Alle kolmevuotiaiden laulu on aina tilannesidonnaista ja erityisesti toiminnallisuuteen liittyvää. Spontaaneissa laulutoisnoissa tulee ilmi hyvin persoonallisia rytmin, tempon ja säveltason käsittelytapoja. Lapsen melodiaan liittyvät kokemukset tallentuvat lapsen mieleen hyvin eri tasoisina ja kokonaisvaltaisina aiheina. Lapsi tarvitsee paljon toistoja ja harjaantumista, laulua toisen lapsen tai aikuisen suusta sulauttaakseen laulun melodisen kokemuksen aiheeksi, jonka hän osaa itse jäsentää ja toistaa.

Laulaminen tukee lapsen puheen ja kielen kehitystä

Laulaminen ja puhuminen kehittyvät yhtä aikaa. On tärkeää että aikuinen laulaa lapselle ja lapsen kanssa eri tilanteisiin sopivia lauluja. Unilaulut ovat erityisen tärkeitä, samoin eri hoitotilanteisiin liittyvät lyhyet, helpot laulut. Lapsen laulu kasvaa vain aikuisen laulun perustalta. Lapsi joko tuottaa aikuisen lauluilmaisua sellaisenaan jäljittelemällä tai prosessoi sitä. Lapsi siis varastoi aikuisen laulusta havaitsemiaan katkelmia ja tuottaa omaa lauluaan näitä erilaisia katkelmia yhdistellen ja peräkkäin asetellen

sekä omia mielikuviaan lisäten. Spontaanit laulut ja laulujen keksiminen luontuvat itsestään, jos lapsen kanssa on laulettu. Vapaassa leikissä tai yksin puuhaillessaan lapsi voi laulella ajatuksiaan, päivän tapahtumia tai nonsense-juttujaan aivan luontevasti. Kasvattajan tulee vaalia tätä spontaania lauluimprovisaatiota ja ruokkia sitä menemällä itse mukaan ja rohkaistumalla sepittelemään sanomaansa sävelin.

Kolmevuotiaat lapset oppivat yleensä toistamaan lyhyen tutun laulun kokonaisuutenaan oikein. Tässä vaiheessa lasten omat spontaanit laulut pitenevät jopa potpureiksi. Sanat, melodia ja rytmi ovat sekoitus opittujen laulujen osia ja omia versioita. Kolmevuotias lapsi alkaa osallistua myös laululeikkeihin ja opetella laulamaan piirissä tai ketjussa kulkien. Laulua opetettaessa on hyvä käyttää ns. kaiku-menetelmää, jossa lyhyt säe toistetaan välittömästi. Lapset tulevat usein mukaan ensin säkeen alku- tai loppusanoihin/tavuihin tai samoina toistuviin kertosäkeisiin esimerkiksi ”pimpeli, pompeli, pom!” -kertaukseen. Ensimmäinen ryhmälaulu on rinnakkain tapahtuvaa. Lapset aloittavat itse välittämättä muista täysin omilla sanoillaan ja omassa tempossaan, laulamisen riemu on tärkeintä. Kasvattaja voi ohjata lapsia yhteislaulun pariin antamalla selkeitä ohjeita ("aloitetaan yhtä aikaa") ja laulamalla yhdessä lasten kanssa tuttuakin laulua. Yhteislaulun taitoa aletaan harjoitella noin kolmen vuoden iästä alkaen. Yhteislauluiksi sopivat laulut ovat lyhyitä ja liikkuvat suppealla äänialalla. Vähitellen lapsi oppii laulamissa tarvittavaa hengitystekniikkaa. Lapsen äänialue on korkeampi kuin aikuisen. Äänihuulten pienen koon vuoksi lapsi ei pysty laulamaan niin matalalta kuin aikuinen. Paras äänialue lauluille on yksiviivaisen oktaavialan d–a-sävelten välillä. Laulamista voi harrastaa pienissä arjen hetkissä esimerkiksi odottelutilanteissa tai leivottaessa. Ryhmäkohtaisten musiikkikasvatustilanteiden lisäksi koko päiväkodin yhteiset lauluhetket taas luovat positiivista ilmapiiriä ja virittävät yhteisöllisyyteen.

Musiikki kutsuu kehon liikkeeseen

Musiikilliset toimintamuodot antavat mahdollisuuksia sekä hieno- että karkeamotorisille harjoituksille. Liikunnan ja kehorytmien kautta opitaan ilmaisemaan musiikin perussyke ja melodiarytmi. Kaikki soittaminen alkaa kehosta. Kun rytmi sykkii kehosoitamisessa samoja asioita, harjoitellaan rytmisoittimilla. Esimerkiksi sykesoittoa voi harjoitella ensin kehotaputuksilla ja sitten rytmisoittimilla. Musiikin rytmin voi kokea erilaisissa liikuntatavoissa, kuten marssi, juoksu, laukka, hyppy, hyppyaskel tai keinunta. Sanarytmejä voi harjoitella taputtamalla tuttujen lorujen sanarytmejä. Rytmiostinatoja eli samana toistuvia rytmisiä kokonaisuuksia voi tehdä soitaen tai tömistyksin, naputuksin, suhustuksin, naksutuksin, taputuksin jne.

Musiikkiliikunnan ja rytmikkaharjoitusten avulla kehitetään sekä kuuntelutaitoa, rytmitajua että liikkeiden koordinaatiota. Erilaiseen musiikkiin liittyy lapsen leikissä valitsema erilainen mielikuva ja kulkutapa. Lapsi reagoi musiikin vaihtumiseen liikkeen vaihdoksella esim. tasajakaisesta kolmijakoiseen. Liikkeet ja rytmiharjoitukset voidaan liittää myös musiikin tai laulun muotoon ja kehittää näin elämyksen kautta lapsessa musiikillista muototajua. Motorista keskittymistä ja taitoa vaatii myös samanaikainen perussykkeen ja sanarytmin suoritus, esimerkiksi kävellään laulun sykkeessä ja taputetaan samalla sanarytmiä. Musiikkiliikunta, kehorytmileikit sekä soittaminen kehittävät lapsen hieno- ja karkeamotorisia taitoja sekä vahvistavat erilaisten liikkumistapojen ja liikesarjojen oppimista. Kokonaisvaltaisen musiikkiliikunnan ja itseilmaisun kautta lapselle muodostuu kokonaisvaltainen käsitys omasta itsestä.

Musiikkiliikuntaa ja rytmikkaharjoituksia varten tarvitaan riittävä liikuntatila, palloja, huiveja, hernepusseja, vanteita, naruja ja kankaita. Musiikkimaalausta varten tarvitaan taas kuvallisen ilmaisun välineistöä ja laululeikkien dramatisointia varten puvustoa ja muuta lavastusrekvisiittaa. Musiikkikasvatukseen tarvittava materiaali ja välineistö on siis moninaista. Musiikkitoimintaa voi ja pitää toteuttaa myös hyvin spontaanisti ja elävästi päivän eri tilanteissa.

Soittaminen kehittää musiikillista ajattelua

Musiikkikasvatus edistää lapsen käsitteenmuodostusta ja matemaattisia valmiuksia, kuten kesto, paljous, suuruus, muoto ja taso. Musiikillisiin leikkeihin liitetään loogista päättelykykyä kehittäviä menettelyjä, kuten analyysi, jossa esimerkiksi laulun säkeen sanarytmistä havaitaan erilaisia aika-arvoja (esim. tam, titi) tai näytetään laulun melodiakulkua (esim. so-la-so-mi) summittain kädellä ilmaan. Synteesin tekemistä harjoitetaan posteljoonileikeissä, jossa esimerkiksi rytmipostista (kirjekuoressa olevat lapsille tutuilla nuottiaika-arvoilla varustetut kortit) vastaavasti muodostetaan jonkin sanan tai laulun säkeen sanarytmi aika-arvolaattoja yhdistellen. Äänen ominaisuuksien havainnointiin liittyy paljon vertailua ja luokittelua, uudet käsitteet opitaan kokonaisvaltaisen liikunnan, tekemisen, mielikuvien ja havainnoinnin kautta. Lapsi oppii muodostamaan vastaakohtapareja tai luokkia tietyn yhteisen perustekijän mukaan, esimerkiksi tarkkailemalla orkesterisoittimia ja löytämällä sieltä orkesteriperheitä, kuten jousisten perhe, johon kuuluvat viulu, alttoviulu, sello ja kontrabasso.

Lapsi huomaa musiikissa olevia säännönmukaisuuksia esimerkiksi leikkimällä metallofonin tai ksylofonin sekoitetuilla duuriasteikon laatoilla, kuten palapelillä, järjestäen laatat korkeuseron mukaiseen järjestykseen: do, re, mi, fa, so, la, ti, do. Erilaisten leikinomaisten elämysten

kautta lapsi oppii soveltamaan ja konkretisoimaan musiikillisia yleiskäsitteitä ja lainalaisuuksia yksittäistapauksiin ja päinvastoin muodostamaan yleiskäsityksiä yksityishavainnoista johtamistaan päätelmistä. Musiikilliset toiminnot antavat lapsen ajattelutaitojen yksilölliselle kehittämiselle monimuotoisia ja monen tasoisia mahdollisuuksia.

- Musiikillisesti hyvin varustetun esiopetuksen musiikkitalan soittimistoon kuuluvat säestyssoittimina piano sekä kitara ja lapsille riittävä määrä viisikielisiä kanteleita. Tämän lisäksi melodiasoittimistoon kannattaa hankkia laattasoittimia, ksylofoni- ja metallofoni-laattoja esimerkiksi c, (cis), d, e, f, (fis), g, a, h, (b) -palat ja malletit. Malleteista kovat huopanuijat soveltuvat parhaiten sekä ksylofoni- että metallofonilaattojen soittamiseen. Kellopeliä varten kannattaa hankkia puiset tai kovat muovipäämalletit. Jos budjetti on pieni, kannattaa aluksi hankkia vain pentatonisen asteikon palat esimerkiksi c, d, e, g, a tai d, e, fis, a, h.
- Rytmisoittimistoon on hyvä valita soittimia, joissa on erilaisia sointivärejä. Puun ääninä soivat esimerkiksi rytmikapulat, penaali, guiro, sormi- tai varsikastanjetit, metallisina ääninä soivat esimerkiksi triangeli, sormisymbaalit, tamburiini (ilman kalvoa), kalvosoitiniksi on hyvä varata erilaisia rumpuja esimerkiksi kehärumpuja, bongot ja pikkugongat. Äänimaisemien luomisessa hyvänä apuna toimivat myös merirumpu, sadeputki ja chimes. Lisäksi on hyvä muistaa, että lapset voivat äänipajatyöskentelyssä soittaa mitä tahansa materiaalia. Ihanteellista olisikin, jos koulussa tai päiväkodissa olisi äänieristetty huone lasten äänimaailmakokeiluja varten, siis eräänlainen kokeilevan musiikin laboratorio.

Musiikilla luodaan arjesta juhlaa

Musiikkikasvatuksen kautta kehittyvät lapsessa olevat esteettiset taidot ja kyky tehdä esteettisiä valintoja. Musiikin kuuntelu kaikissa muodoissaan ja elävän musiikin konserttielämykset opastavat lasta eläytymään erilaisiin musiikin lajeihin ja ovat tie taidenautintoihin, elämän mielekkäisiin ja kantaviin kokemuksiin. Elävää musiikkia eli konsertteja kannattaa järjestää päiväkotiin tai tehdä retki läheiseen konserttisaliin. Konserttielämykset ja niistä syntyvät toimintaideat muodostavat laadukkaan lisän päiväkodin omalle musiikkikasvatukselle. Kuuntelun ja havainnoinnin kautta lapsi oppii tekemään esteettisiä arviointoja ja valintoja sekä perustelemaan näkemyksiään esimerkiksi kauniista ja hyvästä.

Lapsen kiinnostuksen kohteita ja harrastuksia tukien kannustetaan lasta omaan soitto- tai lauluharrastukseen sekä luodaan mahdollisuuksia lapsen omalle musiikilliselle esiintymiselle. Itse suunnitellut ja harjoitetut konsertit ja juhlat opettavat lapsia pitkäjänteiseen taiteelliseen työkentelyyn ja antavat elämyksiä esteettisen luomisprosessin eri vaiheista. Positiiviset esiintymiskokemukset tukevat lapsen itsetuntoa ja rikastavat ryhmän sosiaalista ilmapiiriä.

Musiikkitoiminnan muodot ovat useimmiten sosiaalisia taitoja kehittäviä. Musiikkileikit, lauluihin liittyvät roolileikit, musiikkisadut, dramatisoinnit, orkesterileikit, yhteislaulut, musiikkiliikunta, tanssit ja piirileikit ovat aktiivista sosiaalista toimintaa, kuten toisen musiikkiesityksen kuuntelu tai kuvallinen ryhmätyöskentely musiikin aktivoimana. Luovassa yhteismusisoinnissa tai vapaassa musiikkiliikunnassa sosiaalisen viestinnän välineet ovat moniaistisessa yhteistyössä kehittämällä laaja-alaisesti lapsen vuorovaikutuksellisiin suhteisiin liittyviä taitoja.

Musiikki rakentaa lapsen maailmankuvaa

Musiikki on luonnollinen ja elämyksellinen tie lapsen maailmankuvan avartamiseen ja eri kulttuureihin tutustumiseen. Lähtökohtana eri kulttuureihin tutustumiseen ovat lapsen lähipiiriin kuuluvat etniset kulttuurit tai Suomen etniset vähemmistöt ja niiden musiikki. Musiikkikasvatuksen keskeinen tehtävä on välittää ennen muuta myös suomalaista kulttuuriperinnettä. Maailman musiikki on lapselle hyvin kokonaisvaltainen tutustumiskohde, sillä musiikki kietoutuu yleensä aina kulttuurinsa eri ilmenemismuotoihin, kuten kuviin, tekstiileihin, tansseihin ja tarinoihin. Musiikki auttaa lasta jäsentämään muuta maailmaa ja toisaalta antaa musiikillista identiteettiä omaan kulttuuriin.

Musiikki toimii erilaista yksilöllistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten ryhmissä sekä integroiduissa ryhmissä yhdistävänä toimintamuotona, johon jokainen voi yksilöllisellä tavallaan osallistua. Musiikki liittyy luontevasti lasten uskontokasvatukseen kotien kasvatusnäkemystä tukien. Musiikillisten elämysten kautta välittyy elämyksellisesti kristilliseen kulttuuriperintöömme liittyvien keskeisten juhlapyhien sanoma. Retket kirkkoon ja kirkkosalin kokeminen soittimistoinen musiikillisena ja akustisena ympäristönä avartavat lapsen elämysmaailmaa.

Dokumentoi lasten ääntä ja kannusta musisoimaan

Musiikkikasvatus on osa lapsen tasapainoista ja kokonaisvaltaista kasvua. Ensimmäinen musiikkiympäristö on tärkeä luoda lapsen ehdoilla ja lasta ajatellen. Lapsi saattaa päivittäin kohdata monia turhautumistilanteita, esimerkiksi päiväkodin odotustilanteet, joissa musiikki voi toimia helpottavana tekijänä ja keinona, jolla lapsi saadaan mukaan yhteistyöhön ja hänen huomionsa saadaan muualle ei-toivotusta toiminnasta.

Keskeisen osan auditiivista hyvää musiikkiympäristöä muodostavat opettajan hyvä loru- ja lauluvarasto sekä musiikin tuntemus. Mitä enemmän materiaalia osaa ulkoa, sitä spontaanimmmin musiikkikasvatusta voi liittää eri tilanteisiin. Tämä osa-alue kehittyy ammatissa toimiessa vuosien kokemuksen myötä, mutta myös lukemalla kirjallisuutta, täydennyskoulutuksessa ja aktiivisesti itse kuunnellen, laulaen, soittaen, liikkuen ja tanssien. Päiväkodin ja koulun kirjahyllystä tulisi löytyä muutama lastenlaulukokoelma, lorukirjoja, ainakin yksi musiikkipedagoginen teos sekä joitakin äänitteitä. Useimmilta paikkakunnilta löytyy hyvin varustettu musiikkikirjasto, jonka äänitetarjontaa kannattaa hyödyntää esimerkiksi monikulttuurisessa musiikkikasvatuksessa.

Kasvattaja havainnoi lasten musiikillista kehitystä ja käyttää musiikillisen toiminnan taltiointissa videointia sekä nauhoitusta. Yksilökohtaista äänitemateriaalia voi kerätä myös monissa ryhmissä käytössä oleviin kasvun kansioihin. Lasten arkisten toimintojen, vuorovaikutustilanteiden, musiikillisen ajattelukyvyyn ja musiikillisten taitojen tarkkailu ovat parasta dokumentointimateriaalia. Keskustelut vanhempien ja lasten kanssa ovat keskeisiä koetun musiikkikasvatus-toiminnan arvioinnissa ja tulevan suunnittelussa. Kasvattajan tehtävä on aktivoida ja innostaa lasten omasta iästä ja kehitystasosta lähteviä taiteellisen tietämisen ajatteluprosesseja liikaa ohjaamatta, jättäen tilaa lapsen omalle kokonaisvaltaiselle pohdinnalle sekä luoville oivalluksille.

Tapio Toivanen

Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa

Lumia 4 v.

Draamakasvatus on yleiskäsite toiminnalle, joka kattaa kaikki varhaiskasvatuskäisten erilaiset draaman ja teatterin toimintamuodot. Teatteri- ja draamatoiminnassa on hieman erilainen painotus. Teatteria tehtäessä tähdätään esitykseen. Teatterissa keskeistä on esityksen valmistaminen eli produktio, kun taas draamassa, kuten leikissä, keskitytään enemmän toimimiseen eli prosessiin. Draamatyöskentely yhdistää leikin ja kasvatuksen teatterin keinoihin. Draamakasvatuksen keskiössä ovat kuvitteelliset roolit ja todellisuus, mutta toiminta tapahtuu ryhmässä ilman yleisöä. Aikuisen kasvattajan merkitys pienten lasten draamassa on selvä, aikuinen on aloitteiden tekijä ja roolimallin tarjoaja.

- Teatteriesityksenä tuttu satu Kolmesta pukista etenee tarinan, roolijaon ja harjoitusten jälkeen esitykseen. Draamatyöskentelyn lähtökohtana Kolme pukkia tarjoaa mahdollisuuden tarkastella ryhmän kanssa joko tarinaa tai esimerkiksi pelkoja. Työskentelyyn käytetään leikkejä tai eri työtapoja, joilla tutkitaan joko tarinaa, sen tilanteita tai henkilöitä. Ryhmä voi esimerkiksi yrittää hiipiä peikkona toimivan varhaiskasvattajan ohi yhdessä niin, ettei ketään saa jättää ryhmästä pois. Pohditaan ensin yhdessä, miten se voisi onnistua? Sitten kokeillaan erilaisia ratkaisuja.

Draamassa työskentely perustuu leikinomaiseen, lapsen kehitystasosta lähtevään toimintaan, joka edistää lapsen kielellistä kehitystä sekä valmiuksia uusien asioiden oppimiseen. Toiminnassa otetaan huomioon lapsen tarve oppia mielikuvituksen ja leikin kautta. Draamallisessa työtavassa yhdistyvät eri taideaineet, lasten kokemukset ja tietoisuus, joita työtetään yhdessä ajankohtaisen aiheen, sadun tai tarinan pohjalta.

Draaman erityinen oppimispotentiaali on toimimisessa todellisen ja fiktiivisen maailman välillä. Kulkiessaan näiden maailmojen välillä roolissa ja omana itsenään lapsi voi kokea uutta ja luoda uusia merkityksiä. Eri rooleissa toiminen luo edellytyksiä uusien näkökulmien ja mahdollisuuksien tutkimiseen ja löytämiseen. Samalla lapsi voi tarkastella ja käsitellä suhdettaan toisiin lapsiin ja ympäröivään maailmaan. Välineinä hänellä on oma kehittyvä ajattelunsa, kehollisuutensa ja puheensa. Toimiminen draaman työtavoilla edellyttää toisten huomioimista. Toiminnassa korostuvat sekä aikuisen ja lasten että lasten keskinäinen yhteistyö ja ryhmälähtöisyys, korkea elämystaso sekä keskeneräisten tilanteiden sietäminen. Keskeistä toimimisessa on dialogisuus. Se rakentuu ryhmän jäsenten ideoille, pohdinnoille ja toiminnalle. Kasvatus ja opetus ovat dialogia, joka tapahtuu pääasiassa puheentasolla. Varhaiskasvattaja ohjaa, neuvoo ja opettaa. Draama tarjoaa mahdollisuuden kokonaisvaltaisempaan kohtaamiseen, koska se tuo mukaan toiminnan dialogin.

Missä on draaman paikka ja mitkä ovat sen tavoitteet?

Draamakasvatuksen tulisi olla muodoltaan leikkilisen vakavaa toimintaa. Toiminnan muoto on leikkisä, mutta tarkoitus on vakava. Työskentelyn tulisi olla hauskaa, vaikka siihen osallistutaan tosissaan ja parhaansa yrittäen. Työskenneltäessä draaman keinoin todellinen tila (esim. monitoimitila) muuttuu yhteisestä sopimuksesta ajoittain kuvitteelliseksi tilaksi ja todellinen aika kuvitteelliseksi ajaksi. Draaman leikkisyys tarjoaa usein mahdollisuuden sellaiseen vakavuuteen, joka pelkäästi aiheesta

tai asiasta (esim. erilaisuus, kiusaaminen, monikulttuurisuus) keskustelemalla tuntuu vaikealta, jopa mahdottomalta saavuttaa.

1–3-vuotiaiden kanssa toimiminen on enemmän aikuisjohtoista tarinoiden kerrontaa, jota voidaan elävöittää pienimuotoisella draamaleikillä, joka hyödyntää laulu-, liikunta ja tanssileikkejä. Varhaiskasvattaja voi käyttää käsi- ja sorminukkeja ja aktivoida lapsia toimimaan yksinkertaisen matkimisen avulla. Lasten omia tarinoita voidaan saduttaa. 3–4 ikävuodesta eteenpäin voidaan käyttää rooli- ja sääntöleikkejä, joissa on matkimiselementti ja roolit. Asioita voidaan käsitellä helpohkoilla draamatyötavoilla. Varhaiskasvattaja voi käyttää "opettaja roolissa" -työtappaa, jossa pukee ylleen roolimerkin (esim. hattu tai huivi) ja ohjaa tai johtaa draamaa tai leikkiä roolissa. Työtappaa voi käyttää spontaaneissa leikkitalanteissa tai etukäteen sovitussa opetustilanteissa. Draamaleikki ja draamatarinat tarjoavat myös lapsille mahdollisuuden toimia roolissa.

Turvallisinta on aloittaa siten, että työskentelyyn käytetään pieniä tuokioita. Tuokiot suunnitellaan tavoite ja lasten ikä huomioiden joko yksittäistä draamatyötappaa tai leikkiä käyttäen.

Draamakasvatuksella pyritään

- tukemaan pienen lapsen itseluottamuksen, myönteisen minäkäsityksen, keskittymiskyvyn ja mielikuvituksen kehittymistä. Työskentellessä leikin ja draaman keinoin opitaan asioita sekä omasta itsestä että muista ryhmän jäsenistä.
- tutustuttamaan lasta omiin kehollisiin toimintaedellytyksiinsä. Hänen kehohahmottamistaan ja kokonaisilmaisuaan tuetaan draaman ja draamaleikin avulla. Draama ja draamaleikki kehittävät oppilaiden tunteiden ilmaisua, koska ne ovat osa draamassa toimimista.
- tukemaan käytettävillä draaman työmuodoilla lapsen kielellistä kehitystä. Hän saa runsaasti kokemuksia omien ajatustensa ja mielipiteiden esittämisestä omana itsenään ja roolissa.
- tutustuttamaan lasta draaman ja draamaleikin työtappoihin.
- tukemaan draaman ja draamaleikin avulla lapsen yhteistyötaitojen kehittymistä.
- siihen, että lapsi tunnistaa ja ymmärtää kuvitteellisten tilanteiden ja tarinoiden sekä todellisuuden välisen eron.

Mitä draamakasvatuksen muotoja voi toteuttaa päiväkodissa?

Draaman kenttään kuuluu laaja valikoima erilaisia toimintamuotoja (ks. kirjallisuusluettelo). Varhaiskasvattajalta vaaditaan uskallusta ottaa eri lähteistä löytämänsä *leikit ja draamatyötavat* käyttöön ryhmänsä kanssa toimimalla, kokeilemalla ja yhdessä oppimalla. Hän voi soveltaa ja muokata niitä käytettävissä olevan ajan ja ryhmän sekä omien tavoitteidensa mukaisesti.

Lapsia ohjaava aikuinen voi aloittaa käyttämällä yksittäisiä leikkejä ja draamatyötapoja lyhyissä toimintatilanteissa. Leikit ja toistuvat tuokiot kehittävät aluksi erityisesti turvallista työskentelyilmapiiriä ja soveltuvat ryhmän yhteistoimintavalmiuksien kehittämiseen. Kirjallisuuden käsitteilyyn liitettäessä niiden avulla voidaan herättää ryhmän mielenkiinto käsiteltävään asiaan tai tarinaan, luoda asioista mielikuvia sekä konkretisoida fiktiivisiä tilanteita.

🌸 *Punahilkka*-sadun lukeminen aloitetaan lasten kanssa lämmitte-lyleikillä, joka on muunnos hippaleikistä. Susi eli hippa metsästää metsän pieniä eläimiä. Lapset asettuvat riviin tilan toiseen päähän. Varhaiskasvattaja laittaa päähineen päähänsä ja on susi (hippa), joka aloittaa leikin. Hän asettuu tilan keskelle ja kutsuu metsän eläimet kutsuhuudolla. Kaikki lähtevät liikkeelle. Kiinni jääneet jähmettyvät kauhusta siihen paikkaan, jossa susi saa heidät kiinni. Yksi lapsista on saanut leikin alussa punaisen huivin, ja hän on Punahilkka. Punahilkka pelastaa jähmettyneet eläimet koskettamalla heitä selkään. Leikki päättyy, kun viimeinenkin metsän eläin on saatu kiinni tai todetaan, että susi ei onnistunut kauhistuttamaan kaikkia.

Draamatyötavat on kehitetty erilaisten asioiden ja ilmiöiden toiminnalliseen käsittelyyn. Osa työtavoista vaatii harjoittelua ensimmäisellä käyttöönottokerralla. Niillä voidaan luoda lyhyitä draamatuokioita tai kokonaisia tarinoita. Draamatyötapoja voi käyttää tarinoiden, satujen ja opetuksellisten ja kasvatuksellisten teemojen sekä lasten omien kokemusten käsittelemiseen eri tavoin. Työtapoja voi käyttää, kun jotakin esimerkiksi tarinoihin liittyvää asiaa halutaan käsitellä perusteellisemmin tai siihen halutaan löytää uusia näkökulmia. Työtavoilla voidaan

- tarkastella, mitä tarinassa tapahtui tai tulee tapahtumaan.
- tutustua kertomuksen henkilöihin, tutkia henkilöiden välisiä suhteita tai tilanteita, joihin henkilöt joutuvat.
- tutkia tarinan teemoja, kuten yksinäisyyttä, ystävyyttä, rakkautta jne.

Työtävät antavat mahdollisuuden tarkastella asioita tarinan henkilöiden näkökulmasta sekä auttavat lapsia tekemään omia tulkintojaan asioista. Työskentelyn avulla lapsilla on samalla mahdollisuus tarkastella ajatuksiinsa, tunteitaan ja ymmärrystään suhteessa tarinan tapahtumiin sekä toisiin ryhmässä toimiviin oppilaisiin. Tarkastelu voi tapahtua kuvitteellisessa todellisuudessa roolissa tai omana itsenä.

- 🌱 Varhaiskasvattaja on lukenut kirjaa *Peppi Pitkätossusta*. Lapset ovat halunneet tavata Pepin kysyäkseen tältä jotakin asiaa. Opettaja ottaa seuraavalla kerralla käyttöön "kuuma tuoli"-työtavan. Hän laittaa päähän Pepin peruukin ja asettuu tuoliin istumaan Peppinä. Lapset saavat puhua Pepin kanssa ja kuulla tämän ajatuksia ja esittää mielessään heränneitä kysymyksiä. Tavoitteena on tutustua Peppiin tarkemmin ja pohtia asioita hänen näkökulmastaan.

Draamaleikki

Draamaleikki on draaman ja roolileikin yhdistämistä. Lähtökohtana voi olla esimerkiksi luettu kirja tai opettava asia. Varhaiskasvattaja antaa toiminnalle lähtösäyksen ja rakentaa leikille puitteet. Hän ottaa leikissä myös roolin. Toimintaa suunnitellaan seuraavien kysymysten avulla: Miten saadaan ryhmän leikki alkuun? Miten leikki suunnitellaan siten, että sen tapahtumat seuraavat johdonmukaisesti toisiaan? Miten varmistaa, että aikuinen pystyy valvomaan leikkiä ja ohjailemaan sitä eri puolilta? Varhaiskasvattaja sopii ryhmän kanssa, miten hän voi puuttua draamaleikin kulkuun, jos se alkaa poiketa asiasta, esimerkiksi soittamalla kelloa.

- 🌱 Esikouluryhmä lähtee mielikuvitusbussimatkalle. Bussi muodostetaan etukäteen asetelluista tuoleista, joissa on muotopalat päällä. Ennen bussiin nousemista kuljettaja (varhaiskasvattaja) kertoo lasten kanssa matkustamisen käytäntöjä, kuten bussin pysäyttäminen ja istuminen bussissa. Ryhmä nousee bussiin yhtä aikaa, ja kaikki leimaavat korttinsa lukijaan. Kun lapset ovat istuneet paikoilleen, lasketaan yhdessä kaikki matkustajat. Matkan varrella tulee pysäkkejä, jotka kuljettaja näyttää nostamalla ilmaan ison stop-kyltilin. Lapsia jää kyydistä muotopalojen värin määräämänä. Bussista nousevat esimerkiksi kaikki, jotka istuvat punaisen palan päällä. Kun bussista on noustu pois, yhdessä lasketaan, montako lähti ja montako jäi vielä istumaan. Uudestaan bussiin nouseminen tapahtuu myös värin määräämänä. Bussiin tulee kaksi kertaa matkan aikana lipun tarkastaja ja kerran vanhus.

Mitä draamakasvatuksella voidaan saavuttaa?

Suomessa tehdyt varhaiskasvatuksen väitöskirjatutkimukset, joiden tutkimuskohteena ovat olleet pienten lasten kokemukset draamatoiminnasta, osoittavat, että draamatyöskentely kehittää pienten lasten pitkäjänteisyyttä ja keskittymiskykyä. Draamatyöskentely ei välttämättä vaikuta ryhmän toverisuhteisiin, mutta se vahvistaa ryhmää. Se lisää lasten sosiaalisuutta ja ymmärrystä toisia kohtaan, toisten hyväksymistä, vastavuoroisuutta ja empatiakykyä. Jo pienetkin lapset pystyvät draaman avulla eettisesti korkeatasoisiin pohdintoihin, ja heidän kanssaan voi keskustella syvällisesti esimerkiksi eettisistä kysymyksistä. Draamatyöskentely saa mukaan sellaisetkin lapset, jotka eivät muuten pysty keskittymään aikuisen johtamaan toimintaan.

Kansainvälistyvässä ja monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa toimittaessa on hyvä muistaa, että tutkimusten mukaan draama sopii myös monikulttuurisen taustan omaaville lapsille, koska se on kokonaisilmäisistä toimintaa. Lapsi voi kehoaan ja ideoitaan käyttäen työskennellä yhdessä muiden kanssa merkityksiä ja kokemuksia kokonaisvaltaisesti vaihtaen. Kaikille lapsille tarjoutuu draaman keinoin mahdollisuus ilmaista itseään, tunteitaan ja ajatuksiaan ympäröivästä maailmasta.

Maija Barić

Nukketeatteri taidekasvatuksen ja leikin välineenä

Camilla Louhi

Pieniä ihmeitä, iloa ja lumousta

Nukketeatteri – ja ennen kaikkea teatterinukke – on kiehtonut ihmismieltä kaikkina aikoina eri kulttuureissa. Nuken tyyllitelty ja pelkistetty ulkonäkö, joskus jopa kömpelökin olemus, on ollut omiaan kiinnittämään katsojan huomion itseensä. Se on ollut oivallinen väline tarinoiden kertomiseen, opettamiseen, erilaisten uskontojen ja aatteiden levittämiseen, tiedottamiseen, viihdyttämiseen ja huvittamiseen.

Nykyään nukketeatterin merkitys korostuu ennen kaikkea välineenä, jonka avulla lasta voidaan ohjata taiteen pariin, aktivoida hänen luovuuttaan ja innostaa leikkiin. Nukketeatteri on symbolein ihmisen alitajuntaan pureutuvaa ilmaisua, jonka keskipisteenä on teatterinukke – tyyllitelty, rakkaudella rakennettu pieni ihme, joka katsojan silmien edessä herää eloon ja muuttuu todeksi.

Jotta lumous toteutuisi, tarvitsee tämä pelkistetty hahmo tuekseen katsojan mielikuvituksen. Ja kun mielikuvitus alkaa työskennellä, aistit herkyvät, muistot heräävät ja tunteet liikahtavat – nekin, joiden olemassaoloa katsoja ei ennen esityksen alkua tiennyt olevan olemassakaan.

Nukketeatteriesitystä seuratessaan lapsi vastaanottaa elämyksiä, tietoa ja tunnelmia niin näkö- kuin kuuloaistinkin avulla. Kun näyttelijänä on tunteisiin ja mielikuvitukseen vetoava, luottamusta herättävä hahmo, on lapsen helppo samastua nukken osaan. Katsojana lapsi ei ole ulkopuolinen tarkkailija, vaan kokija. Nuken, siis sankarin myötä lapsi voi kokea monenlaisia seikkailuja ja tutustua uusiin elämän alueisiin. Hän voi tuntea pelkoa ja huojennusta, pettymystä, iloa, empatiaa. Jännittävien ja kiipeidenkin kokemusten keskellä sankarilta löytyy todellista rohkeutta. Oikea sankari ei milloinkaan lakkaa unelmoimasta eikä koettelemuksien keskelläkään menetä toivoaan.

Nukketeatterin avulla lapsi pääsee läheiseen kosketukseen sanataiteen, musiikin, kuvataiteen ja teatterin kanssa. Nukketeatteriesityksen kokemuksia purkamalla ja sen aihepiiriin tutustumalla voidaan lapsessa herättää aktiivinen kiinnostus eri taiteenaloja kohtaan. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä tärkeämpää on tarjota monipuolisia elämyksiä.

Nukketeatteri avaa portin taiteiden puutarhaan

Aivan pienimuotoisenkin nukketeatterihetken avulla aikuinen voi ohjata lapsen mielenkiintoa monipuoliseen kirjallisuuteen ja vivahteikkaaseen kieleen. Kaikkialla on tarinoita. Ne on vain muutettava kuviksi ja kohtauksiksi ja kerrottava edelleen. Nuken avulla voi elävöittää loruja, runoja, kansansatuja, taidesatuja sekä tarinoita eri kulttuureista. Sadun ajaton viisaus avaa näköaloja, syyttää ilon ja herättää kuvittelukyvyn. Vuorovaihtuksesta syntyy haltioitumisen riemu. Kertojakin kokee liittyvänsä yhä tiiviimmin tarinankertojien ikiaikaiseen ketjuun.

Nukketeatterin visuaaliset mahdollisuudet ovat rajattomat ja antavat tilaisuuden luovuudelle, kokeilulle ja kekseliäisyydelle. Useimmiten kuitenkin pelkistetty nukke ja viitteellinen lavastus johtavat parhaaseen lopputulokseen. Ne antavat tilaa katsojan mielikuvitukselle. Nukketeatterin kuvataiteellisessa työskentelyssä voi aikuinen opastaa lasta monipuolisesti värien, muotojen ja materiaalien mahdollisuuksiin. Teatterinuken voi rakentaa mitä erilaisimmista tarvikkeista. Paperi, kartonki, puupalikat, kankaat ja massat muovautuvat roolihahmoiksi ja maisemakuviksi. Värimaailma, muotokieli ja tyylittely luodaan uudestaan jokaiseen esitykseen.

Teatterinukke tarvitsee tuekseen myös teknisiä ratkaisuja. Se tulee alusta pitäen suunnitella liikkuvaksi. Aikojen kuluessa on teatterinukeille kehitetty monenlaisia apuvälineitä helpottamaan niillä näyttelystä.

Nukeilla voidaan näytellä ylhäältä alaspäin tai alhaalta ylöspäin erilaisten kahvojen, sauvojen, lankojen ja ohjausristikoiden avulla. Usein pelkkä näyttelijän käsi muodostaa nukan vartalon. Sormien, ranteen sekä käsivarren liikkeet herättävät nukan henkiin. Teatterinukke elää, kun se liikkuu. Jotta se katsojan mielestä olisi myös ajatteleva ja tunteva olento, on nukeilla näyttelijän annettava sille äänensä. Liikkeen avulla näyttelijä loihtii nukan eläväksi ja äänellään antaa roolihahmollensa sielun.

Nukketeatterin äänimaailma syntyy äänistä, ääntelystä, puheesta ja musiikista. Ääni on erottamaton osa nukan ilmaisukykyä. Nukke on symbolinen hahmo, jonka liikkeet ovat rajalliset ja kasvojen ilmeet pysyvät sellaisina, kuin nukan tekijä on ne sille alun perin luonut. Kuitenkin nukke voi tulkita mitä moninaisimpia mielialoja. Äänillä voidaan korostaa roolihahmojen luonnetta, liikkeitä ja tunteita. Sävelmaailma luo esityksen tunnelman ja vangitsee katsojan mielenkiinnon. Nukketeatterin avulla aikuinen voi ohjata lasta kuuntelemaan monenlaista musiikkia. Eri maiden kansanmusiikki, laulu- ja soitinmusiikki ja orkesteriteokset yhdistettyinä näytelmän visuaalisuuteen antavat esitykselle syvyyttä ja helpottavat keskittymistä kokonaisuuteen.

Nukketeatteri on parhaimmillaan myös ikäraajatonta teatteria. Jokainen katsoja kokee esityksen omalla tavallaan, omaan elämäkokemuksensa peilaten. Silti kokemus on kaikille yhteinen. Nukketeatterin lumo häivyttää hetkeksi ikäraajat ja kieli- ja kulttuurierot. Haltioitumisen hetki on yhteinen kokemus.

Mielikuvituksen avulla voidaan vähästä saada aikaan paljon

Aikuinen voi tutustuttaa lasta nukketeatterin moniin mahdollisuuksiin. Vierailu nukketeatterissa voi olla elämys, joka sytyttää tarvittavan kipinän. Se voi innostaa omiin teatterileikkeihin; suunnittelemaan omia esityksiä, valmistamaan omia nukkeja, näyttelemään, tuottamaan ääniä. Nukketeatterileikissä lapsi voi luoda kokonaisen maailman: paikan, ajan, henkilöahmot, tapahtumat, tunnelman ja kielen. Leikissä hän voi samastua erilaisiin rooleihin, heijastaa ajatuksiaan, kokemuksiaan, tunteitaan ja pelkojaan – ylipäätään tutustua asioihin, jotka ovat hänen kiinnostuksensa kohteena. Nukan avulla lapsi voi tulkita sellaisiakin asioita, joita ei muuten osaisi ilmaista. Nukketeatterileikki voidaan aloittaa yksinkertaisin ja vähin tarpein. Kokeilemalla luodaan uutta. Leikin viehätys ja taikavoima ovatkin juuri sen yksinkertaisuudessa ja vaatimattomuudessa. Mielikuvituksen avulla vähästä saadaan aikaan paljon.

Nukketeatterileikkiä voi leikkiä yksin tai yhdessä toisten kanssa. Yleisöäkään ei välttämättä tarvita. Leikki kehittää lasta monin tavoin. Sen

avulla lapsi pääsee kosketuksiin eri taiteen alojen kanssa. Se kehittää luovaa ajattelua ja mielikuvitusta. Nukeilla näytellessään lapsi huomaamattaan harjoittaa äänenkäyttöään ja puheilmaisuaan. Nukkeja ja lavasteita valmistettaessa harjaantuvat käden taidot. Samalla uudet työvälineet ja materiaalit tulevat tutuiksi. Muiden kanssa suunnitellessaan ja toimiessaan lapsi oppii yhteistyötä ja sosiaalisuutta.

Nukella on vapauttava merkitys. Sen kautta voi hetkeksi vaihtaa oman minuutensa ja paikkansa ryhmän jäsenenä. Sen avulla voi unohtaa arkuutensa ja esittää jotain muuta, kuin mihin on aiemmin tottunut. Nukke voi tulkita lapsen sisimpiä tunteja ja mieltä askarruttavia ajatuksia. Teatterileikki saa usein alkunsa ja aiheensa siitä, mitä lapsi on nähnyt, kuullut tai kokenut. Teatterileikin avulla voidaan opetella erilaisuuden hyväksymistä ja kunnioittamista. Sen avulla voidaan rakentaa myönteistä kuvaa maailmasta.

Elämään kuuluu suru ja ilo, hyvyys ja pahuus, mutta sadussa hyvä voittaa pahan, ja kaikkien koettelemuksien jälkeen paha saa aina palkkansa. Nukketeatteri voi avata aistit kokemaan kauneutta. Se voi väläyttää valoa tunnelin päässä ja luoda toivoa.

Arvokasta on myös se tekemisen, keksimisen ja oivaltamisen ilo, jota lapsi nukketeatterileikissä kokee. Pienimuotoisenkin nukketeatteriesityksen valmistaminen ja teatterileikkiin ohjaaminen vie toki aikuisen aikaa ja vaatii ylimääräistä työtä sekä harjoittelua, mutta vaivannäkö kannattaa. Vaikka alku olisikin epävarmaa hapuilua, varmuus lisääntyy vähitellen taitojen karttuessa.

Teatterinukkeja on niin monenlaisia, että halutessaan jokainen löytää oman ilmaisuvälineensä. Nukeilla näyttelemistä voi harjoitella peilin edessä. Peilikuvaa katsoessaan huomaa varsin pian, kuinka liike ja ääni herättävät nukan henkiin, muuttavat kuin taikauskusta paperinpalan, puupalikan tai huivin ajattelevaksi ja tuntevaksi olennoiksi. Tekemisen myötä oppii tiedostamaan nukan ja lapsen vuorovaikutuksen voiman, sekä luottamaan katsojan mielikuvituskykyyn. Uteliaisuus johtaa tielle, jonka varrelta voi löytää taiteiden puutarhan.

Loppujen lopuksi tarvitaan vain sisäistä näkemystä ja luottamusta nukan ilmaisuvoimaan. Tarvitaan hiukan rohkeutta sekä halua antaa lapselle aikaa.

**Palanen paperia, puuta, kangastilkku...
Niin vähästä syntyy ilo!
Niin vähästä syntyy lumous!**

Marja Suojala

Lastenkirjallisuus kielen ja kuvittelukyvyn laajentajana

Mikael 5 v.

Kielen merkitys

Kielen oppiminen on suuri ihme lapsen elämässä. Kieli mahdollistaa jatkuvasti kehittyvän ja laajenevan vuorovaikutuksen muiden ihmisten kanssa, ja sen avulla lapsi alkaa myös luoda uudenlaista suhdetta itsensä ja maailman välille. Kielen avulla lapsi jakaa havaintojaan, jäsentää niitä, kertoo kokemastaan ja on kontaktissa toisten kanssa. Aistien lisäksi kielestä tulee siis lapselle tärkeä maailman haltuunoton väline. Vuorovaikutuksen ja tunteiden jakamisen perusta syntyy jo lapsen esikielellisellä kaudella läheisissä ihmissuhteissa. Kielen ja ajattelun kehittymisen myötä lapselle aukeaa noin parivuotiaana mahdollisuus irrottautua tässä ja nyt -tilanteista myös mielikuvien välittämiseen kielen avulla. Samalla lapsi rakentaa kielen avulla myös kuvaa itsestään ja luo omaa identiteettiään.

Kieli opitaan luonnollisessa kanssakäymisessä muiden kanssa. Sen perusta on arjen yhteisessä toiminnassa. Kielen oppimisen varhaisvaiheessa on erityisen tärkeää, että lapsen toiminta, havainnot, ilmaisut sekä aikuisen puhe liittyvät samaan asiaan. Puhutaankin jaetusta tarkkaavaisuudesta, jossa aikuinen ja lapsi jakavat saman huomion kohteen. Aikuisen tehtävä on havainnoida lapsen kiinnostuksen kohteita, alkuvaiheessa nimetä ja selostaa niitä, rohkaista lasta ja välittää kiintymystään lapseen myös kielen avulla. Lapsen äänellisiin ja sanallisiin aloitteisiin tulee reagoida, vahvistaa niitä ja tukea sanojen ja käsitteiden oppimista. Vastavuoroinen ja lämmin vuorovaikutus on se tapa, joka parhaiten rohkaisee lasta jäsentämään havaintojaan, ilmaisemaan itseään ja jakamaan kokemaansa. Aikuisen arvostava suhtautuminen lapsen kielellisiin aloitteisiin rohkaisee lasta vuorovaikutukseen ja tukee kykyä luoda kielen avulla yhteisiä merkityksiä, jotka ovat välttämättömiä myös lasten keskinäisen viestinnän kannalta.

Tutkimuksissa on todettu, että aikuisen ja lapsen yhteiset leikki- ja lukutilanteet ovat erityisen tärkeitä kielen oppimisen kannalta. Näissä tilanteissa kieli on usein moniulotteisempaa ja keskustelut pidempiä kuin arjen rutiinitoimissa. Sensitiivisyyttä tarvitaan, kun aikuinen rakentaa kielellistä siltaa lapselle tuttujen asioiden ja niihin kytkeytyvien vieraampien asioiden välille. Nuken tai nallen syöttäminen voi lapsen aloitteen myötä laajentua leikissä niin syntymäpäivän viettoon kuin ruuan valmistukseen tai kaupassa käyntiin. Kuvakirjan hahmoon samastuminen taas voi virittää keskustelun tunteiden ilmaisemisesta ja esimerkiksi pettymyksen voittamisesta. Myös lapsen kuvittelukyky kehittyy tilanteissa, joissa lapsi ja aikuinen yhdessä rakentavat kuvitteellista maailmaa ja laajentavat sitä koetusta ja tutusta kohti mahdollista, uutta ja yllättävää.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) lastenkirjallisuus mainitaan niin kielen merkityksen yhteydessä kuin taiteellisen kokemisen ja ilmaisemisen yhteydessä. Sen sijaan sisällöllisten orientaatioiden kohdalla kieltä ja vuorovaikutusta ei erikseen ole nostettu esille. Tämä asettaa varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmien laatijat ja päivähoidon työntekijät vastuulliseen tilanteeseen pohtimaan itse, miten lapsen kielen kehittymistä parhaiten voidaan tukea sekä mikä osuus kirjallisuuden lukemisella ja käsittelyllä varhaiskasvatuksessa tulee olla.

Lastenkirjallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä on tarjota jokaiselle lapselle mahdollisuus tutustua lastenkirjallisuuden eri lajeihin ja luoda myönteinen suhde kirjoihin. Ne lapset, joiden kotiympäristö on tukenut lapsen kiinnostusta kirjoihin ja tarinoihin, löytävät ne melko helposti myös päivähoitossa ja

ovat aloitteellisia ja innokkaita kirjoihin tutustujia. Sen sijaan erityinen haaste ovat ne lapset, joiden kotona lukeminen ja kirjojen tutkiminen ei ole jokapäiväistä tai joiden kielelliset edellytykset eivät ole eri syistä samalla tasolla kuin muilla ryhmän lapsilla. Aikuisen tulisikin näiden lasten kohdalla erityisen herkästi havainnoida lasta ja tuoda hänen ulottuvilleen kirjoja, jotka sekä tukevat lapsen mielikuvien muodostusta, kielen kehitystä että tarinan hahmottamista. Selkeät kuvat tarinat tai itse kuvien tai esineiden avulla kerrotut sadut voivat tukea näitä lapsia siinä vaiheessa, kun osa lapsista kykenee jo kuuntelemaan mielikuvituksellista ja kielellisesti vaativampaa satua isossakin ryhmässä.

Lapsen omat kiinnostuksen kohteet, olivat ne sitten autoja, dinosauksia tai lastenohjelmien suosikkiahmoja, kannattaa ottaa myös huomioon, kun pyritään tukemaan lapsen suhdetta kirjoihin. Päivähoidossa tarvitaankin sekä yksilöllisiä tai pienen ryhmän lukuhetkiä että kaikkien yhteisesti jakamia tarinahetkiä, joiden pohjalta voidaan toteuttaa muuta yhteistä toimintaa.

Lapsen tulee saada itse valita luettavia kirjoja ja tutustua niihin niin yksin, muiden lasten kanssa kuin aikuisten johdattamana. Tuttujen kirjojen lukeminen useaan kertaan sekä samojen hahmojen läheiseksi tuleminen täyttävät lapsen elämässä monia tärkeitä tarpeita, mutta sen rinnalla aikuisen vastuu on tuoda tarjolle eri tavoin kuvitettuja kirjoja, uusia kiinnostuksen kohteita sekä muun muassa runoja ja tietokirjoja. Valittujen kirjojen tulee tarjota mahdollisuus samastumiseen, empatian kokemiseen, tunteiden käsittelyyn, huumorin kokemiseen ja kielellisiin elämyksiin. Kirjojen ja satujen avulla opitaan myös hahmottamaan fiktion ja faktan rajaa, kulkemaan ”mahdolliseen maailmaan, jossa kaikki on leikisti totta,” sekä tulemaan sieltä turvallisesti pois.

Rauhan ja kiireettömyyden kokeminen lukemisen yhteydessä on arvokasta, mutta lukemisen ei missään nimessä pitäisi olla vain keino rauhoittua ja harjoitella keskittymistä. Uni- ja lepo hetkien lisäksi tarvitaan luku-, loruttelu- ja satuhetkiä, joissa lapset voivat aktiivisesti osallistua, keskustella, jakaa kokemuksiaan ja mielikuviaan yhteisesti sekä eläytyä eri tavoin. Satua tai tarinaa voidaan leikkiä, käydä läpi ja tutkia draaman keinoin (ks. Tapio Toivasen artikkeli edellä), ja siihen liittyviä mielikuvia voidaan ilmaista muilla taiteen keinoilla.

Lastenkirjallisuus tulisi kytkeä vahvasti lapsen itseilmaisuun, ja sen tulisi myös tukea hänen luovaa suhdettaan kieleen. Sanaleikit, riittäminen ja lorut kiinnostavat lasta ja ylläpitävät leikkivää suhdetta kieleen, joka arjessa muuten jää helposti sivuun. Lapsen omalle tarinoinnille, riittämiselle ja kerronnalle tulee antaa tilaa, ja yhdessä luotuja tarinoita ja runoja voidaan kirjata muistiin muun muassa sadutuksen avulla. Kerrottujen tarinoiden ja satujen pohjalta voidaan myös tehdä eri tekniikoin omia kirjoja. Näin myös kirja esineenä ja sen tekemisen prosessi tulevat lapselle tutuksi. Kirjaprojektit sekä tekevät näkyväksi lasten omaa kulttuuria että

tutustuttavat lapset kirjallisen kulttuurin käytänteisiin. Lasten itse tuottamista tarinoista voidaan myös lähteä tekemään esimerkiksi nukketeatteria.

Elämyksellinen lukuympäristö

Varhaiskasvatusympäristö voi monella tavalla tukea lasten kiinnostusta kirjallisuuteen. Lapsen ulottuvilla olevat laadukkaat kirjat, joita vaihdetaan ja joista yhdessä pidetään huolta, houkuttavat lapsia omaehtoisesti tutkimaan kirjoja ja niiden kuvia. Rauhallisen lukunurkan järjestäminen ja esimerkiksi yhdessä luettuihin kirjoihin liittyvät leluhahmot, pikkueläimet, teatterinuket tai rooliasut virittävät lapset helposti leikkiin tai käymään tarinaa keskenään läpi. Edellytyksenä tietysti on, että aikuiset ovat tutustuttaneet lapset ensin näihin välineisiin ja niitä on käytetty yhdessä. Leikkiympäristöön voi aika ajoin syntyä kirjasto, joka esimerkiksi rakennetaan yhdessä kirjastokäynnin jälkeen. Lapset ovat kokemukseksi mukaan innostuneita kirjastoleikistä, ja siinä voidaan myös harjoitella monia tärkeitä taitoja kirjan valinnasta lainauskäytäntöihin, leikkilukemiseen ja käytöstapoihin. Kirjastoon voidaan koota myös erikielisiä kirjoja, ja näin voidaan tutustua erinäköiseen kirjoitukseen ja ymmärtää, että monilla kielillä tehdään omia kirjoja. Näitä kirjoja voidaan myös lukea yhdessä, erityisesti jos päiväkodissa on monesta kulttuurista tulleita lapsia ja työntekijöitä.

Lapsen kehityksen kannalta ei ole tärkeää vain se, että luetaan, vaan erityisesti se, miten luetaan. Lukutilanteet tulisi järjestää sellaisiksi, että lapsen motivaatio ja kiinnostuksen kohteet otetaan huomioon, ja toisaalta sellaisiksi, että hänen tarinan hahmotustaan ja kirjan sisällön ymmärtämistä tuetaan. Tutkimusten mukaan päiväkodeissa kirjoista keskustellaan kyllä lukemisen jälkeen, mutta ei kovin paljon etukäteen. Monesti esimerkiksi niin sanottu ennakoiva lukustrategia, jossa jutellaan vaikkapa alkuun kirjan kansikuvasta tai muusta kuvasta tai kirjan nimestä, olisi käyttökelpoinen. Se virittää kuulijoiden odotuksia ja kytkee luettavan heidän aiempaan kokemusmaailmaansa ja tietämykseensä.

Lukutilanteen aloittamiseen sopii hyvin myös musiikki, äänet tai muuttamat esineet, jotka voivat virittää tunnelmaan tai tuoda kirjan maailmaan liittyviä esineitä konkreettisesti tunnusteltaviksi ja aistittaviksi. Tärkeää on, että aikuinen on aidosti läsnä lukutilanteessa, eläytyy ja uskoo itse kirjan tai sadun vetovoimaan. Lukutilanteessa lasten kommentteja ja aloitteita on hyvä kunnioittaa, mutta erityisesti ryhmässä luettaessa on myös koetettava pitää huomio tarinassa. Taitava lukija löytää keskustelun jälkeen tien takaisin lukemiseen kertomuksen sisältä käsin, ja niin lukutilanteen intensiteetti pysyy yllä.

Intoa yhteistyöstä

Vihjeitä innostaviin kirjallisuuden käsittelytapoihin luotiin muun muassa Lukukeskuksen koordinoimassa Lukuleikki-projektissa vuosina 2003–2005. Tämä materiaali on edelleen saatavilla Lukukeskuksen internet-sivuilla (ks. linkit tämän oppaan lopussa). Tässä projektissa kehitettiin erityisesti monia yhteistyömuotoja lukemisen edistämiseksi perheiden, päiväkotien, kirjaston, kirjailijoiden ja muiden asiantuntijoiden yhteistyönä. Esimerkiksi hyviä kokemuksia varsinkin esiopetuksessa on kerääntynyt päivähoidon ja kodin yhteistyöstä: kirjamaskotti, nimen saanut pehmolelu reissaa lapsen mukana repussa kotiin ja vie mennessään kotiin esimerkiksi satukokoelman tai runokirjan. Lukemisen jälkeen repussa päiväkotiin taas matkaa lapsen lempikirja, jonka hän sitten saa esitellä päiväkodissa kavereilleen ja jota luetaan siellä yhdessä.

Lukemisyhteistyötä voi virittää myös lähikoulun oppilaiden ja opettajien kanssa, sillä varhaiskasvatusikäisillekin lukevien lasten esikuvat ovat tärkeitä. Myös monet kummi-isovanhemmat ovat hyvinkin halukkaita lukemaan lasten kanssa tai kertomaan heille tarinoita päiväkotivierailullaan. Erityisesti poikien lukuinnon kannalta lukevien miesten ja poikien malli on tärkeä.

Lapset tarvitsevat jaettuja kokemuksia ja yhteisiä tarinoita. Lukemisen ja kerronnan taikapiirissä eläydytään, koetaan jännitystä, pelkoa ja helpotusta yhdessä muiden kanssa. Samalla lapset pääsevät osalliseksi sukupolvelta toiselle siirtyvästä kielellisestä kulttuuriperinnöstä, jota jaetaan ja uusinnetaan jatkuvasti. Yhteisiä tarinoita saadaan muistakin välineistä, mutta kirjoista löytyvien tarinoiden etu on siinä, että niihin voidaan palata yhä uudestaan, niitä voidaan lukea ja kertoa moneen kertaan ja kertomiseen voidaan käyttää muitakin keinoja kuin sanoja. Varhaiskasvatuksessa tarinaa ja satua voidaan jatkaa, muokata ja kertoa niin musiikillisesti, kuvallisesti kuin kehollisesti liikkeen, tanssin ja draaman avulla.

Sinikka Rusanen

Lapsen kuvista kulttuurin kuviin

Max 6 v.

Kuvataidekasvatuksen tavoitteet ja tehtävät

Varhaisiän kuvataidekasvatus kasvattaa lasta taiteeseen ja taiteen avulla. Vaikka painopiste on lapsen esteettisen asennoitumisen ja luovuuden kehittämisessä, tavoitteena on viime kädessä lapsen kokonaisvaltainen kasvu. Yhteiskunnallisena päämääränä on lapsen kasvu kulttuuriseksi osallistujaksi.

Esteettinen kokemus perustuu välittömään aistimiseen. Kuvataidekasvatus antaa runsaasti mahdollisuuksia lapsen aisti- ja havaintotoimintojen herkistämiseen. Esteettiselle asenteelle on ominaista katsoa asioita tuorein silmin ja avoimesti: kaikki havaitaan ikään kuin ensimmäistä kertaa. Siihen liittyy intensiivisen läsnäolon sekä ihmettelyn ja hämmästyksen tunne. Kun kasvattaja pysähtyy ja harjoittelee lapsen kanssa tällaista kokemista, hän valmentaa lasta tietoiseen katsomiseen ja näkemiseen.

Keskittyminen esimerkiksi siniseen hetkeen talvisaikaan tai erojen etsiminen *Muumien* alkuperäiskuvitusten ja lukuisten toisintojen välillä auttaa lasta tarkentamaan havaintokykyään. Kuvallisessa työskentelyssä kosketus esteettisyyteen syntyy myös siten, että lapsi saa konkreettista tuntu-
maa erilaisiin materiaaleihin ja pääsee kokeilemaan niiden käyttämistä ajatustensa ja kokemustensa ilmaisemiseen.

Luovuuden kehittäminen tarkoittaa kuvataidekasvatuksessa asenteiden ja prosessien tukemista, ei huomion kiinnittämistä vain tuloksiin. Lapsen luova asenne näkyy, kun hän uskaltaa kokeilla omintakeisia toimintatapoja, ratkaista ongelmia ja ylittää omia rajojaan. Lapsen luovuutta edistää se, että hän voi erotella asioita osiinsa ja koota niitä omalla tavallaan. Kasvat-
tajan tehtävänä on varata aikaa kiireettömään työskentelyyn, jossa lapsi pääsee tutkimaan ilmiöitä ja ratkaisemaan niiden herättämiä kysymyksiä. Myös lapsen innostuminen tarvitsee tukea. Luovan prosessin virittelyvai-
heeseen kuuluvat elämykset, jotka synnyttävät moniaistisia mielikuvia ja koskettavat lapsen tunnemaailmaa. Mielikuvat ovat välttämättömiä aineksia kuvallisessa työskentelyssä. Kuitenkaan lapsen mielikuviutus ei luo mitään tyhjää, vaan mielikuvat syntyvät todellisuudesta tehtyjen havainto-
jen pohjalta. Kuvitellessaan lapsi työstää havainto- ja mielikuva-aineksia, ja kuvallisissa töissään hän tekee niiden moninaisuutta näkyväksi.

Kun kuvallisessa toiminnassa korostetaan prosessia, se muistuttaa sekä leikkiä että nykytaidetta. Kuvallisissa leikeissä riemastutaan satunnai-
sista löytömateriaalista, mutta työskentelyä voidaan käynnistää myös väreillä, muodoilla tai käsitteillä leikkimällä. Lasten omaehtoiset esityk-
set ja puku- ja roolileikit muistuttavat oman aikamme taiteen perfor-
mansseista ja huimista lavastuskokeiluista. Lapset keksivät arjen esineille mielikuviuksellisia käyttötarkoituksia. Kasvattaja voi rinnastaa niitä kä-
sitetaiteen tai kierrätystaiteen merkkiteoksiin ja avata siten lasten oman kulttuurin ja aikuisten kulttuurin vuoropuhelua. Pihan hiekkarakennel-
mat vesikanavineen ja asumuksineen ovat hyvä esimerkki installaatiois-
ta tai ympäristötaiteesta.

Kuvataidekasvatuksen sisällöt

Varhaisiän kuvataidekasvatuksessa on neljä osa-aluetta: kuvataiteellinen ilmaisu, kuvataiteellinen kokeminen, ympäristön esteettinen ja kulttuurinen kokeminen sekä median tarkastelu. Niiden tavoitteet rakentavat yhteyksiä esi- ja alkuopetukseen, mutta ne suuntaavat lapsen oppimista myös häntä ympäröivän yhteiskunnan tarkasteluun.

Kuvataiteellisessa ilmaisussa lapsi harjoittelee kuvallisia työskentelytapoja ekovillasaven muovailusta valokuvaukseen ja vesiliukoiisiin grafiikan mene-
telmiin. Parhaimmillaan kuvataiteellinen ilmaisu on tutkivaa ja kokeilevaa

toimintaa. Kun lapsi antaa muodon kokemuksilleen, hän sekä jäsentää havaintojaan ympäröivästä maailmasta että tunnistaa omia tunteitaan ja ajatuksiaan. Kun hän kertoo niistä kuvallisesti, hän harjoittelee myös kommunikoimista. Jotta työskentely voi syventää lapsen itsetuntemusta ja vahvistaa hänen minäkuvaansa, lähtökohtana tulee olla lapselle itselleen merkityksellinen kokemus, teema tai tehtävä. Tällöin kasvattaja tekee tilaa lasten omalle kulttuurille, joka lapsen sisäiseen maailmaan kuuluvana jää helposti piiloon. Lapsen omaehtoiset piirroukset, maalaukset ja muovailut jättävät tästä kulttuurista konkreettisia jälkiä. Jotta lasten omat ajatukset pääsevät kuuluville, tarvitaan kasvattajaa tallentamaan niitä ja töihin liittyvää tarinointia. Kuvalliseen ilmaisuun kuuluvat myös keräilemisen aarteet ja lapsen satunnaiset rakentelut tai askartelut, joita kasvattajan on hyvä taltioida kuvallisesti.

Kuvataiteellisessa kokemisessa lapsi saa mahdollisuuden vastaanottaa taidetta. Hän tutustuu kuvataiteilijan työhön sekä taideteoksiin museoissa ja näyttelyissä. Alkuperäisteokset näyttävät teokset luontevasti kulttuurisissa yhteyksissään, mutta yhtä lailla lastenkirjallisuuden kuvitukset kuin kortit ja taidejäljennökset antavat tilaisuuksia aikamme kuvamaailmojen tarkastelemiseen. Omista kokemuksista keskusteleminen on merkityksellistä, sillä siten lapsi oppii ilmaisemaan arvostuksiaan ja mieltymyksiään. Kasvattajan tehtävänä päiväkodissa on huolehtia rikkaasta kuvallisesta ympäristöstä, jossa kuvataiteen vanhojen ja uusien merkkiteosten rinnalla nähdään myös lasten itse tekemiä ja valitsemia töitä. Hyvä oppimisympäristö muuttuu käyttäjiensä näköiseksi aikojen kuluessa, ja lapsen ympäristössä tulee näkyä hänen kättensä jälki.

Ympäristön esteettisessä ja kulttuurisessa kokemisessa tavoitteena on, että lapsi oppii havainnoimaan, jäsentämään ja arvottamaan omaa elinympäristöään. Esteettinen kokeminen ottaa huomioon aisteihin perustuvan kokonaisvaltaisuuden, ja kulttuurinen näkökulma antaa välineitä ympäristön kulttuuristen merkitysten ja kerrostumien tunnistamiseen. Lähiympäristön rakennusten havainnointi antaa ensikäsityksen arkkitehtuurista, ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten tarkastelu luo yhteyksiä lasten lähihistorian tapahtumiin. Erilaiset kuvalliset työskentelytavat hiilipiirtämisestä maalaamiseen ja valokuvaamiseen luovat lapselle mahdollisuuden tallentaa vuodenaikojen vaihtelua lähiluonnossa. Esimerkiksi vuoden kierron seuraaminen itse valittua puuta tarkkailemalla voi olla lapselle oivalluksia tuottava kokemus.

Muotoilun klassiset periaatteet – kauneus, kestävyys ja tarkoituksenmukaisuus – antavat hyvän näkökulman oman esineympäristön arvioimiseen. Havainnoinnin kohteena voivat olla yhtä lailla päiväkodin kalusteet kuin lapsen lelut tai vaatetuksen mediahahmot. Lapsi pääsee harjoittelemaan samoja periaatteita, kun hän suunnittelee ja valmistaa tarvikkeita lavastus-, käyttö- ja koristelutarkoituksiin sekä leikin välineiksi. Joskus on vaikea erottaa, onko toiminta luonteeltaan käsityötä,

askartelua, muotoilua vai kuvataidetta. Toiminnan nimeäminen ei olekaan keskeistä, vaan sen tiedostaminen, mitä lapsen oppimisessa tavoitellaan. Vuodenaikoihin ja juhliin liittyvät paikalliset perinteet tarjoavat työskentelylle runsaasti kulttuurisia lähtökohtia, mutta lapsiryhmän monikulttuurisiin taustoihin perehtyminen avaa niitä vielä rikkaammaksi.

Median tarkastelun avulla luodaan valmiuksia, jotka ovat lapselle välttämättömiä, kun mediakulttuurista on tullut lastenkulttuurin oleellinen osa. Niin lapsen kuvissa kuin hänen tarinoissaan ja leikeissään näkyy se, että maailmanlaajuinen mediakulttuuri korvaa paljolti sitä kokemusmaailmaa, joka pohjautui aikaisemmin lapsen suoraan kokemukseen tai paikalliseen yhteisöön ja uskontoon. Kasvattajan tehtävänä on valjastaa median stereotyyppiset sankarit ja tarinat kasvatuksen välineiksi. Kun lapsi oppii itse tuottamaan mediaviestejä, hän oppii tarkemmin havainnoimaan median kuvallista kieltä ja sanomaa. Havainnoinnin lisäksi lapsi tarvitsee valmiuksia hänelle suunnattujen mainosten, videoiden, elokuvien ja tv-sarjojen kriittiseen tarkasteluun. Mediakasvatuskeskus Metka on tuottanut viime vuosina arvokasta materiaalia lapsen mediataitojen harjoittelun tueksi.

Käsitteleepä kasvattaja mitä osa-aluetta tahansa, hyvänä työskentelyn lähtökohtana on se, että lapsi joko kokee elämyksiä, havainnoi ympäristöään tai tutustuu kulttuuriin liittyviin ilmiöihin. Toiminnallisuutta korostavassa ja kokemuksia tuottavassa työskentelyssä lapsi kokeilee, soveltaa, eläytyy, leikkii ja tarinoi. Kokemuksia pohtivassa toiminnassa lapsi jäsentää kokemuksiaan kuvallisesti. Hän voi myös ratkaista ongelman tai saada aineksia jonkin ilmiön ymmärtämiseen uudella tavalla.

Lapsen kokonaisvaltaisuus suunnittelun lähtökohtana

Toiminnallisuus on tärkeintä kuvallisessa työskentelyssä kolmevuotiaaksi asti. Kasvattajan tulee sallia se, että syntyvät kuvat ovat sattumanvaraisia ja nopeasti syntyviä. Hänen tehtävänä on tarjota tilaisuuksia moniaistiseen työskentelyyn, jossa lapsi voi leikkiä, kokeilla ja nauttia. Kuvien ei tarvitse esittää mitään. Kasvattaja voi valokuvaamalla ja kirjoittamalla tallentaa lapsen puhetta, ääniä ja liikkeitä, sillä ne ovat oleellinen osa työskentelyä. Kun lasta alkaa kiinnostaa kontrolloidumpi työskentely, hän voi ottaa käyttöön lisää piirtimiä ja maalata isolla siveltimellä ja mielellään nestemäisillä väreillä. Hän voi harjoitella paperin repimistä ja liimaamista ja tutkia kolmiulotteisia materiaaleja, kuten savea tai sämpylätaikinää, puristamalla, pyörittämällä, kaivelemalla ja palasia irrottelemalla.

Lapsen kuvissa on viivoja ja yksinkertaisia muotoja, joskus jopa hahmoja, ja hän osaa tehdä esteettisiä valintoja, esimerkiksi mitä värejä haluaa käyttää maalauksessaan. Hän ymmärtää kuvissa ilmaistuja tunteita.

On hyvä, että kasvattaja ei tässä vaiheessa korjaa tai täydennä lapsen töitä. Hänen tärkeä tehtävänsä on miettiä lapsen töitä arvostava esilepanon tapa.

Toiminta sinänsä viehättää edelleenkin neljän ja viiden vuoden ikäistä lasta. Hän käyttää mielellään mielikuvitusta, mutta myös kertoo kuvillaan tai luokittelee ympäristönsä ilmiöitä. Hän lisää enemmän yksityiskohtia esittämiseen, pyrkii täsmällisempään tilalliseen kuvaamiseen ja tunnistaa päävärit. Hän kiinnittää huomiota taideteokseen kokonaisuutena tai useisiin sen osatekijöihin. Hän nauttii sosiaalisesta vuorovaikutuksesta työskentelytilanteissa ja myös huumorista ja liioittelusta. Aiheiden tulisi olla lapsen elämyspiiristä ja joko konkreettisia tai mielikuvitusta innostavia. Lapsi tarvitsee riittävästi harjoittelua ja monipuolisia ilmaisutapoja.

Kuuden ja seitsemän ikäinen lapsi nauttii kuvallisten tarinoiden keromisesta. Hän keksii ja rakentelee omia juttujaan moninaisista materiaaleista, ja esimerkiksi maalarinteippi tai ilmastoteippi on hänelle hyvä apuväline. Työt heijastavat lapsen kokemuksia ja tietoja ympäristöstään, erityisesti sitä, mikä on hänelle merkityksellistä. Hänen esteettiset valintansa voivat olla omintakeisia. Lapsi alkaa erottelemaan taiteeseen liittyviä kulttuurisia ja muita vaikutteita ja voi ymmärtää taidetta taiteilijan näkökulmasta. Hän kykenee yksityiskohtaisten havaintojen tekemiseen, mutta ilmaisussa voi olla lasten välillä suuria kehityksellisiä eroja. Esimerkiksi käden motorinen harjaantuneisuus vaihtelee, mikä voi tuottaa kriittisyyttä omaa ilmaisua kohtaan. Kasvattaja voi rohkaista lapsen käsitystä itsestä kuvantekijänä vähentämällä kilpailua ja paremmuusjärjestykseen asettamista lasten välillä.

Lapsen ihmisenä kasvussa kuvataidekasvatus on vahvoilla juuri siksi, että se voi tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista kokonaisvaltaisesti. Kuvataiteellinen työskentely on lapsen identiteettiä rakentavaa toimintaa. Se tarjoaa mahdollisuuden niin fyysis-motoriseen harjaantumiseen, kognitiiviseen kehittymiseen kuin sosiaalisen ja tunne-elämän kohtaamiseen ja jäsentämiseen. Työskennellessään lapsi jättää itsestään yksilöllisen jäljen, joka heijastaa häntä itseään. Ryhmässä hän harjoittelee oman toimintansa arvostamista mutta myös itsenäisyyttä suhteessa kasvattajaan ja ikäisiinsä. Kognitiiviset taidot kuuluvat oleellisena osana työskentelyprosessiin. Alussa lapsi joutuu päättämään, mitä esittää ja millä välineillä, ja koko työskentelyn ajan hän keskittyy, suunnittelee, organisoi ja tekee valintoja yhtä lailla kuin ratkaisee ongelmia. Kuvataide on lapselle kieli ilmaista näkemyksiään ja työstää kokemuksiaan.

Kasvattajan tehtävät

Kuvataidekasvatusta voidaan toteuttaa niin tavoitteellisissa toimintatilanteissa kuin arjen hoidon ja kasvatuksen lomassa. Mutta on hyvä irrottaa pienten irrallisten tuokioiden pitämisestä pitempiketoiseen aihepiirien tutkimiseen ja työstämiseen. Lapsen kehittyminen tulee havaittavaksi juuri pitempään kestävien teemojen ja projektien aikana, ja sen kulku voi tulla näkyväksi, jos kasvattaja dokumentoi työskentelyä kuvallisesti.

Kasvattajan innostus tai vastuullinen asennoituminen muodostaa perustan lapsen toiminnan suunnittelulle. On hyvä, että kasvattaja tietää, minkälaisen prosessin hän haluaa käynnistää ja miten hän rajaa ne ongelmat, joita lapsen tulee ratkaista työskentelyssään. Koska kuvallinen työskentely on luovaa toimintaa, se ei etene kaavamaisesti, vaan tavoitteena on oppia sietämään myös etsimistä, epätietoisuutta ja erilaisia tulkintoja. Lapsi voi tarvita mielikuvia työskentelyprosessin etenemisestä ja sen erilaisista vaihtoehdoista, mutta hän ei tarvitse mallia lopputuloksesta. Jos hän kopioi kasvattajan mallia, hän oppii noudattamaan ohjeita ja toistamaan, mutta hieno- ja karkeamotoristen taitojen harjoittelusta puuttuu kognitiivinen ja kokemuksellinen kytkös.

Ylipäättään kuvallinen työskentely tarjoaa valtavasti mahdollisuuksia hieno- ja karkeamotoriikan, silmän ja käden koordinaation sekä aistien harjoitteluun. Esimerkiksi kun työvälineenä on käsi, lapsen tulee tunnistaa sormiensa ja koko käden liikeradat, voima ja herkkyys voidakseen ohjata niitä tarkassa työskentelyssä vaikkapa saven, liiman tai saksien kanssa.

Kasvattajan ohjausta tarvitaan kahtaalla. Ensinnäkin hän organisoii ja ohjaa lapsen konkreettista fyysistä työskentelyä sekä välineiden ja materiaalien käyttöä. Esimerkiksi vesivärimaalauksessa tarvitaan johdonmukaisesti etenemistä: riittävän imukykyisen paperin valintaa, värinappien tai pigmenttiliemen tutkimista, siveltimen käytön harjoittelua, veden määrän säätelyä sekä värien sekoittamis- ja murtamisharjoituksia. Toisaalta kasvattaja rakentaa ja tukee luovan työskentelyn edellytyksiä tietoisesti. Hän luo oppimisympäristön ja ilmapiirin sellaiseksi, että lapsi voi rauhoittua, keskittyä ja sitoutua prosessiin. Yhtä lailla rohkaisu kuin rauhallinen tila ja rakentavat vuorovaikutuksen muodot ylläpitävät lapsen yksilöllisiä ratkaisuja.

Luova prosessi on erilainen eri-ikäisillä ja temperamenttityypiltään erilaisilla lapsilla, ja välillä tytöt ja pojat tarvitsevat erilaista ohjausta. Elämyksellisyys luo siltoja työskentelyyn. Lapsi elollistaa mielellään, tarinat auttavat keskittymään ja huumori motivoi työskentelyä. Sivellin voi olla esimerkiksi Herra tai Rouva tuuheine hiuksineen tai oravan häntä, jonka karvat saavat veden ja värin avulla muotonsa. Sivellintä niistetään, kun siinä on liikaa vettä, mutta milloinkaan sen metallilla vahvistettu kaula ei saa rahista paperia vasten.

Arviointi ja töiden tarkastelu päättää yhden työprosessin, mutta rakentaa myös seuraavaa. Omasta työstä kertominen on lapselle tilaisuus oman maailman jakamiseen ja näkyväksi tekemiseen. Kun kasvattaja järjestää sen yhden lapsen kanssa kerrallaan, lapsi saa tarvitsemaansa yksilöllistä huomiota. Lapsen kommenttien ylöskirjaaminen työn rinnalle syventää ja tarkentaa työn viestiä. Yhdessä koko lapsiryhmän kanssa päästään harjoittelemaan arvokkaita kuuntelemisen, keskustelemisen ja palautteen antamisen taitoja. Töiden tarkastelu antaa myös kasvattajalle tietoa siitä, missä lapset tarvitsevat lisäohjausta ja miten suunnata uutta toimintaa.

Päivähoidon kuvataidekasvatuksen kehittämisessä varhaiskasvattajalla on käytettävissään taidekasvatuksen vuosisataiset perinteet. Akateemisen taiteilijakoulutuksen perinteisiin kuuluvaa taidokkaan esittämisen arvostamista ei ole syytä siirtää pienten lasten kuvalliseen työskentelyyn. Se, että havainnointiin tulee harjaantua ja että taidot eivät kehity ilman harjoittelemista, on kuitenkin edelleen käyttökelpoinen periaate. Luovaa itseilmaisua korostavat suuntaukset ovat kehittäneet työskentelytapoja, jotka tukevat lapsen vapaata ilmaisua ja elämyksellisyyttä. Kokonaisvaltaista ilmaisua vapauttavat harjoitukset ja monet terapeuttisista työskentelymenetelmistä ovatkin suoraan sovellettavissa pienten lasten hoitotilanteisiin ja toimintaan erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa.

Kuvataiteen peruselementteihin nojautuvat suuntaukset ovat olleet kiinnostuneita taiteen ilmaisukielestä ja ovat antaneet runsaasti aineksia väri-ilmaisun ja sommittelun tutkimiseen. Suuntaukset, jotka painottavat taidetta osana elämisen arkea, ottavat kuvataiteen käyttöön oman elinympäristömme muokkaajana. Ne arvostavat taidetta myös kasvatuksellisenä välineenä. Visuaalinen kulttuurikasvatus pitää lähtökohtana sitä, että taiteen tehtävänä on rakentaa oman aikamme kulttuurista ja sosiaalista todellisuutta. Nämä moninaiset vaihtoehdot avaavat varhaiskasvattajalle rikasta polkua, kun hän ohjaa lasten kuvataiteellista toimintaa ja toimii lasten oman kulttuurin tukijana.

Seija Karppinen

Kädentaidot ja käsityökasvatus

Max 6 v.

Käsityökasvatuksen päämääriä

Käsityökasvatuksen tavoitteita esteettisen orientaation osa-alueena ovat muun muassa tekemisen ilon tuottaminen, käsien taidon kehittäminen, oivaltamisen ja ajattelun herättäminen sekä omien taitojen ja kehon ääri rajojen tutkiskelu. Keskeistä on, että lapselle muodostuu "minä osaan" -kokemuksia, jotka ovat merkittäviä oppimisen ja onnistumisen kannalta. Näitä kokemuksia on ilo myös jakaa antamalla positiivista palautetta ja tuomalla esiin lapsen tekemiset ja tuotokset niin verbaalisesti kuin näytteille asettamalla tai dokumentoimalla. Dokumentointi säännöllisesti tehtynä osoittaa oivallisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen.

Mistä löytyy käsillä tekemisen ilo? Siitä, että saa tehdä, kokeilla ja tutkia sekä kokea onnistumisen iloa. Tärkeintä aina ei ole se, että toiminnan tuloksena syntyy jokin tuote, vaan ilo voi löytyä jo pelkästään toiminnasta, jossa

omilla käsillä saa tehdä jotain, aivan omia juttuja. Kun pieni lapsi toistaa samaa leimasinkuvioita kankaalle kerta toisensa jälkeen tai hakkaa lukuisia nauvoja lautaan, ei hän todennäköisesti ajattele lopputulosta, vaan itse tekeminen tuottaa hänelle tyydytystä. Hän tutkii oman kehonsa ääri-
rajoja ja sitä, mihin hän toiminnallaan kykenee.

Valmiin tuotteen tuottamaa mielihyvää ei voi kuitenkaan väheksyä. Pienetkin lapset nauttivat suunnattomasti kättensä aikaansaannoksista. Esimerkiksi kun pieni 2,5-vuotias lapsi eräessä päiväkodissa otti villahah-
tuvan käteensä, kasteli sen saippuaveteen ja paineli villapaloja hetken kä-
sissään, oli syntynyt "kala" tai "kani" riippuen siitä, mistä kulmasta työtä
katseli. Lapsi oli silmin nähden iloinen, kun hän sai ojentaa sen äidilleen
kaulanauhaan ripustettuna.

Joskus työt syntyvät kuin itsestään. Lapsesta on hyvin mielenkiintoista
esimerkiksi kuulamaalausta tehdessä katsoa, miten kuulat pyörivät pitkin
astian pohjaa samalla muodostaen kuvioita astian pohjalle teipatulle kan-
kaalle. Hetkessä muodostuu mielenkiintoinen työ, jonka voi jatkotyöstää
vaikka kortiksi tai minitauluksi. Kuulamaalaus itsessään on hyvä motori-
nen harjoitus, jossa alle kolmevuotiaan pienen lapsen kokovartalokeinun-
nasta päästään iän karttuessa vähitellen hienomotorisempaan toimin-
taan, jossa kuulien vierittäminen tapahtuu ranteiden avulla. Kädentaidot
ovat monen ammatin perusosaamista, mutta myös tärkeä osa tavallisen ar-
kipäivän osaamisen perustaa. Näppäriä sormia tarvitaan niin nappien sul-
kemisessä, hiusten letittämisessä, nauhojen solmimisessä kuin pienoismal-
lien rakentamisessa.

Jo Aristoteles korosti, että taitoja ei harjoiteta vain niiden itsensä ta-
kia, vaan ne ovat välineitä hyvän inhimillisen elämäntätönnön kannal-
ta. Näin myös käsityössä eli käsityötä ei tehdä pelkästään sen vuoksi, että
valmistettaisiin tuotteita tai kädet ja keho saisivat liikuntaa, vaan että kä-
sityön avulla voidaan saavuttaa myös jotain sellaista, joka tukee hyvää in-
himillistä elämää. Valmistuvat tuotteet ovat yksi osa tätä prosessia, sillä
ne voivat edistää hyvää mieltä ja osaamista. Mutta tärkeää on myös te-
kemisen prosessi ja sen päämäärätietoisuus. Vaikka lapsille tarjottaisiin
vapaata työskentelyä erilaisin materiaalein ja välinein, tulee tälläkin toi-
minnalla olla päämäärä, kuten materiaaliin tai tiettyyn välineeseen tutus-
tuminen.

Varhaiskasvatuksessa käsityökasvatuksen tavoitteet voidaan kiteyttää seuraavasti:

- kädentaitojen kehittämien
- elämysten ja onnistumisen ilon tuottaminen
- aistitoimintojen ja -herkkyyden kehittäminen
- havainnoinnin ja luovuuden kehittäminen
- avaruudellisen hahmottamisen kehittäminen
- motoristen taitojen kehittäminen
- ajattelun herättäminen: oivallukset, kokemukset ja elämykset oppimisen pohjana

Varhaiskasvatus on kokonaisvaltaista toimintaa, jossa eri kasvatusalueet kohtaavat. Käsityössä taito voidaan ymmärtää monipuoliseksi taitokimpuksi, johon kuuluu sekä taitoa että tietoa. Kädentaidot katsotaankin olevan ajattelun avain. Mutta kädentaitoihin liittyvien tiedollisten ja käytännöllisten taitojen kehittäminen vaatii muutakin. Siihen tarvitaan myös aistimisen kehittämistä sekä motoristen ja psykomotoristen taitojen sekä sosio-emotionaalisen osa-alueen kehittämistä (kuten itsetunto ja minäkuva). Kädentaidot ja -tiedot ovat lapsen pääomaa, jotka kertovat hänestä ja hänen ominaisuuksistaan, ja kuka tietää, ne saattavat olla yksilön tulevaisuuden peruspilareita, joiden avulla selvitä eteen tulevista asioista, haasteista ja kokemuksista.

Varhaiskasvatuksen taito- ja taidekasvatus luovat pohjaa lapsen tulevalle kehitymiselle, ja niihin on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Varhaisiän kasvattajilla on näköalapaikka lapsen kehityksen alkutaipaleelle. Ei ole yhdentekevää, millaisen pohjan heille antaa, jotta myös isompana olisi jotain, mistä ammentaa luovuuden ja kokemuksen aineksia. Mitä varhemmin lasta on ohjattu luovuuden, käsillä tekemisen ja kokemuksen maailmaan, sitä enemmän hänellä on mahdollisuuksia ja uskallusta hyödyntää lapsuuden intuition ja fantasian maailmaa myöhemminkin. Varhaisiän esteettiset kokemukset luovat myös uskallusta kohdata uusia kokemuksia ja haasteita. Kun lapsi kouluun mennessä kohtaa koulumaailman haasteet ja tietoperusteet, unohtuvat helposti varhaiset positiiviset ja hedelmälliset esteettiset kokemukset, ellei niitä ole tuotettu tarpeeksi varhaisiässä ja luonnollisesti jatketa koulussa.

Tämä ei tarkoita, etteikö luovaksi tai taitavaksi voisi oppia myöhemminkin, mutta korostan sitä, että mitä varhemmin lapsi saa tuntumaa käsillä tekemiseen, esteettiseen kokemukseen sekä itsensä tutkimiseen, sitä paremmin nämä taidot tulevat osaksi lapsen minuutta. Kaikella on kuitenkin rajansa. Lapsia ei tulisi rasittaa liiallisilla suorituspainneilla. Se, mikä

lapsesta tuntuu hyvältä, on tarpeeksi, sillä suorittamaan ehtii myöhemminkin. Lapset matkivat isompia ja vanhempia kaikessa, hyvässä ja pahassa. Tämän päivän suorituskeskeisessä maailmassa aikuisten suoritus-paineet tarttuvat helposti myös lapsiin.

Käsityöelämysten alkupoluilla

Varhaiskasvatuksessa käsityö tarkoittaa monipuolista materiaalien, helpokäyttöisten välineiden (kuten sakset, tylppä neula, vasara, pensseli) ja tekniikoiden kokeilua niin pehmeiden kuin kovien materiaalien parissa. Se on leikinomaista kädentaitojen harjoittamista sekä elämysten ja kokemusten kartuttamista.

Varhaiskasvatukseen sopivat kaikki sellaiset tekniikat, jotka eivät vaadi monimutkaisia, isoja ja vaarallisia koneita, välineitä tai aineita. Esimerkiksi ompelukone ja saumuri eivät sovellu pienten lasten käyttöön, mutta muutoin ne ovat hyviä apuvälineitä päiväkodin aikuisille. Monia välineitä voidaan tehdä itse, kuten kalliin kudontakehyksen voi korvata pahvisella tai kankaanpainantaan voi käyttää kenkälaatikkoa, johon on itse pingotettu seulakangas. Paperin valmistamiseen tarvittavan kehyksen voi myös tehdä itse.

Työskentelytuokioita suunniteltaessa voidaan lapset ottaa mukaan suunnitteluun sekä yhteisten toimintasääntöjen laatimiseen. Näin lapset sitoutuvat työskentelyyn eri tavalla. Suunnittelu voi alkaa lapsen ihmettelystä tai kysymyksestä tai vierailusta esimerkiksi museoon tai näyttelyyn. Yhteisiä työskentelyn pelisääntöjä laadittaessa voidaan sopia esimerkiksi, että toisille annetaan työskentelyrauha, työskentelytilassa ei juosta, välineitä ja materiaaleja ei laiteta suuhun ja että työskentelyn loputtua kaikki osallistuvat siivoukseen. Lisäksi työskentelyssä kannattaa korostaa rauhallisuutta ja malttia.

Pienimmät, alle kolmevuotiaat pystyvät tekemään monia samoja tekniikoita kuin vähän isommat alle kouluikäiset lapset, kunhan valitaan pienen lapsen kätehen sopivat välineet. Esimerkiksi kun taikinamaalauksessa isommat lapset pystyvät puristamaan taikinan nokkapullostasta, niin pienet voivat käyttää pensseliä. Muun muassa monenlaiset kankaankuviointi- ja värjäysmenetelmät, käsityöaskartelu erilaisilla materiaaleilla, mosaiikkityöt eri muodoissaan, metallilankatyöt, yksinkertaiset puutyöt ja kaiver-tamis- ja vuolemistyöt ovat soveltuvia varhaiskasvatukseen. Lasten taitoja ei tule väheksyä. Useimmiten he osaavat ja voivat omaksuvat paljon enemmän kuin aikuiset uskovat. Vaaditaan vain luottamusta lapsiin ja uskallusta kokeilla erilaisia tekniikoita heidän kanssaan luonnollisesti sovellettuna heidän ikäänsä ja taitoihinsa.

Alle kolmevuotiaiden kanssa voidaan käsitellä lyhyiden tuokioiden aikana erilaisten materiaalien tuntua, perusmuotojen ja erilaisten värien tunnistamista. Heidän kanssaan voidaan toteuttaa esimerkiksi helppoa huovutusta, kankaan kuviointia (omilla sormilla, käsillä, jaloilla tai leimasimilla), käsityöaskartelua, naulaamista, sahaamista, liimaamista. 3–4-vuotiaat voivat käyttää samaa työvälinettä jo pitempään, jolloin toisto on tyyppilinen oman kehon ja taitojen tutkiskelun väline. Lapsi myös mielellään työskentelee seisaaltaan tai polviltaan.

5–6-vuotiaat alkavat jo kiinnostua työn suunnittelu- ja viimeistelyvaiheesta sekä kaikista "oikeista" töistä, joita aikuisetkin tekevät. Työskenteley erilaisin työvälinein ja materiaalein on kiinnostavaa, ja niitä tulee heille myös tarjota. Juuri alle kouluikässä lapset saattavat olla myös hyvin kriittisiä ja vaativia itseään kohtaan. He vertaavat taitojaan isompien lasten ja aikuisten taitoihin ja saattavat olla pettyneitä, kun lopputulos ei olekaan samanlainen. Ohjaajan kannustus ja rohkaisu ovat tärkeitä.

Askartelua voidaan tehdä vaihtelevasti kaikkien ikäryhmien kanssa. Se kuuluu niin käsityöhön kuin kuvataiteeseen ja siinä harjoitellaan erilaisia asioita, kuten yhdessä tekemistä, materiaalien kokeilua, leikkiä, keksimistä, luovaa toimintaa ja sorminäppäryyttä. Se voi sisältää niin kansallisiin perinteisiin orientoitumista kuin kansainvälisiin tekniikoihin, kuten origami-taitteluun, tutustumista.

Askartelu on nykyään liiankin kaupallisesti tuotteistettu alue. On tarjolla valmiita malleja, työprosesseja ja niihin kuuluvia kalliita erityismateriaaleja: pyöriä, liikkuvia silmiä, palikoita, styroxpalloja, kimallusta ja muita standardisoituja materiaaleja. Tällaisessa materiaalissa ei sinällään ole mitään pahaa, mutta jos sen kustannukset ylittävät päiväkodin budjetin eikä rahaa riitäkään päivittäin muuntuviin ja muunnettaviin perusmateriaaleihin, kuten lankoihin, askarteluhoopaan, vahvaan paperiin ja vanneriin, niin lapsen toimintamahdollisuudet kapenevat.

Käsityön avulla voidaan kehittää myös avaruudellista hahmottamista, joka on keskeinen harjoittelun kohde varhaislapsuudessa. Tutkimuksin on todettu, että jos avaruudellista hahmottamista ei ole harjoiteltu kolmen ja kahdeksan ikävuoden välillä, voi sen omaksuminen myöhemmin vaikeutua. Erilaisten kolmiulotteisten tehtävien, kuten askartelu-, taittelu- ja rakentamistehtävien, avulla avaruudellista hahmottamista voidaan kehittää. Lapsen käsissä erimuotoiset palikat alkavat elää omaa elämää ja ovat oivia avaruudellisen hahmottamisen kehittämiseen. Mielikuvituksella ei ole rajaa, kun palikoista alkaa syntyä tarinaa, linnoja ja autoja. Erilaisista muotoon sahaamattomista palikoista, joita voi saada esimerkiksi puutyöverstailta jätepaloina, voidaan rakentaa niin reliefejä, linnoja, talleja ja mitä vain mielikuvitus tuottaa.

Tällaiset epämääräiset palikat synnyttävät lapsissa itse asiassa enemmän mielikuvitusta ja ideoita kuin kaupan silotetut palikat, kunhan heille annetaan siihen mahdollisuus. Palikoita voidaan sahata, hioa ja liimata,

jolloin kädentaidotkin karttuvat. Kerran eräät kuusivuotiaat valmistivat omatoimisesti ja itsenäisesti erimuotoisista palikoista kovalle pahville kokonaisen kylän, jonne valmistuivat kirkko, koulu, taloja, leikkipuisto ja kauppa. Sininen kangas kuvasi jokea, ja joen yli kulki silta (jäätelötikuista). Toiminta ja siitä kimmonnut leikki jatkuivat monta päivää.

Jokaisessa meissä elää pieni majanrakentaja. Ihmiset, kuten eläimetkin, tarvitsevat tilan suojautumiseen, nukkumiseen ja elämiseen. Lapsetkin rakentavat majoja aivan spontaanisti, luovat tiloja, joissa on hyvä olla. Soitinten rakentamisessa äänelle annetaan sellainen tila, joka parhaiten tuo esiin tietynlaisen soinnun. Lumilyhty antaa puolestaan suojan kynttilälle. Eräässä käsityökoulussa lapset rakensivat omalle leikkilempiotukselleen pesän ja miettivät, miten otus elää, missä on sen pesä ja millainen on pesän muoto. Sitä ennen lapset tarkastelivat oikeiden eläinten pesiä, millaisia ne ovat eri eläimillä, missä pesät sijaitsevat ja miten eläimet elävät. Tilan rakentamisessa on kyse siitä, että se on käyttötarkoitukseensa sopiva ja siinä on hyvä olla.

Kädentaitojen kartuttamiseen voi tutustua leikinomaisesti vaikka lastenkirjojen avulla. Esimerkiksi Lars Klintingin kirjoissa mainiot majavat Kassu ja Ripsu valmistavat ihan oikeita tuotteita, kuten työkalupakin ja essun, sekä maalaavat kaapin, leipovat sokerikakun ja muodostavat korjauspajan. Heidän puuhasteluaan ja tuotteiden valmistumista voi seurata vaihe vaiheelta, sivu sivulta ja elää mukana. Ongelmiltakaan eivät majavat välty, mutta virheistähän oppii. Kirjojen lopussa on vielä oikeat valmistusohjeet, reseptit, tietoa välineistä sekä muita vihjeitä, jotta valmistaminen sujuisi oikeastikin mutkattomasti. Käsityötekniikoihin ja suunnitteluun löytyy ohjeita varsinaisten käsityökirjojen ohella myös internetistä (ks. linkit tämän oppaan lopussa).

Tekninen työ ja teknologiakasvatus

Usein tekninen työ ja teknologiakasvatus koetaan varhaiskasvatuksessa vieraaksi. Ehkä tämä johtuu alan naisvaltaisuudesta tai uskotaan, ettei siihen tarvittavia välineitä, materiaaleja tai tiloja ole päiväkodissa. Varhaiskasvatuksen tekninen työskentely ei kuitenkaan vaadi sen suurempia tiloja tai välineitä kuin muukaan taidetoiminta, ja materiaaleja löytyy varmaankin jokaisesta päiväkodista ja sen ympäristöstä.

Nykyään Suomessa lapset syntyvät materialistiseen maailmaan ja valmiiseen teknologiaympäristöön. Kaupasta saatavat tekniset laitteet, pelikonsolit, leikkirobotit ja kauko-ohjattavat lelut ovat lapsista kiinnostavia, mutta jättävät kovin vähän tilaa käsillä tekemiselle ja rakentamiselle. Kun laitteet ja pelit menevät rikki, ostetaan uusi ja heitetään vanha pois. Mutta kyllä nykyajan lapsiakin kiinnostaa rakentaminen, omien lelujen

valmistaminen ja kaikenlainen nikkarointi, jos lapselle vain annetaan siihen tilaisuus. Vanhat käytöstä poistetut laitteet ovat lapsista mitä mielenkiintoisimpia purkamisen ja tutkiskelun kohteita. Se on tutkimusmatkaa koneiden sisälle ja tutustumista teknologian maailmaan. Tämä on näyttänyt olevan mieluista puuhaa niin pojille kuin tytöillekin, eikä ole ihme, jos siinä puuhassa vierähtää monta kiinnostavaa päivää. Tekninen työskentely tarvitsee ennen kaikkea käytännön järjeä, pohdintaa ja uteliasta mieltä.

Materiaalia tekniseen työskentelyyn ja askarteluun saa myös vähin kustannuksin, jos pitää silmät avoinna. Monet yritykset lahjoittavat erilaisia materiaaleja ilmaiseksi lasten käyttöön. Myös luonnonmateriaalit, kuten kävyt, kaarnat, kivet, kastanjat ja oksat, sekä kierrätysmateriaalit, kuten tölkit, korkit, tikut, foliovuorat ja pakkausmateriaalit, ovat oivaa raaka-ainetta monenlaiseen rakentamiseen (kuten erilaiset tuulikellot). Työskentelyn toteuttamiseksi päiväkotien tekniseen välineistöön olisi hyvä kuulua ainakin vasara, lehtisaha, rautasaha (joka käy puun sahaukseen), ruuvitaltta, jakoavain, tongit, sivu- ja päätyleikkurit metallilankojen leikkaamiseen, siirtopihdit, liimapuristimet, kaira- ja käsipora, akkuporakone, penkkihöylä sekä pyörö- ja puolipyöreä viila. Lisäksi tarvitaan muun muassa nauvoja ja vesiohenteista kontaktiliimaa sekä yleisliimaa. Nämä ovat muutoinkin tarvittavia välineitä ja tarvikkeita päiväkodissa.

Kasvattajan tehtävä

Kädentaidot ovat arjen taitamista, luovaa ongelmien ratkaisua sekä tekemisen ja onnistumisen iloa. Kädentaitojen harjaannuttaminen kehittää luovuutta, keskittymiskykyä ja pitkäjännitteisyyttä. Kasvattajan tehtävä puolestaan on mahdollistaa tämä lapselle, antaa hänelle tilaa ja aikaa tutkia, pohtia ja oivaltaa sekä jakaa ajatusta siitä, että kaikkea ei tarvitse saada valmiina kaupasta, vaan sen voi tehdä itse.

Kasvattajalta vaaditaan myös kärsivällisyyttä. Aikuisen näkökulma lapsen työskentelyyn saattaa olla eri kuin lapsen. Siinä missä aikuinen ajattelee valmistuvaa työtä, lapsen ajatus on tekemisessä, ja hänen ajatuksensa lentävät eri maailmoissa ja fantasioissa, joihin ovat antaneet kimmokkeen esimerkiksi oma kädenjälki tai työväline. Työ etenee omaa tahtiaan, eikä myöskään lapsen luovuutta voi hoputtaa. Kasvattajalta vaaditaan kärsivällisyyttä myös siinä, ettei anna valmiita vastauksia ongelmiin, vaan osaa jättää tilaa lapsen omille pohdinnoille ja oivalluksille.

Kasvattajan tehtäviin kuuluu lisäksi työskentelyn turvallisuudesta huolehtiminen. Käsityössä on paljon tarvikkeita ja välineitä, jotka voivat olla vaarallisia, ellei niiden oikeita käsittelytapoja käydä läpi. On kuitenkin olemassa varta vasten lapsen käteen sopivia ja lapsen työskentelyä

helpottavia välineitä. Voidaan käyttää esimerkiksi vesiliukoisia kangasvärejä, tylppäpäisiä saksia ja myrkyttömiä liimoja.

Havainnointitaidon kehittämistä

Havainnointitaito sekä sen kehittäminen ja ylläpitäminen kuuluvat oleellisenä osana käsityöhön ja esteettiseen orientaatioon. Sanotaan, että lapset ovat mestarihavainnoitsijoita. Näin onkin, he ovat useimmiten uteliaita ja huomaavat oitis tavanomaisesta poikkeavat toiminnot, kuten esimerkiksi kirjaa luettaessa, jos lukija poikkeaa kirjan tekstistä. Lapsen havainnointitaito kehittyy usein itsestään erilaisilla arjen tutkimusmatkoilla. Esteettiseen havainnointiin, johon liittyy myös eettinen arvottaminen, pitää saada kuitenkin systemaattista harjoitusta. Havaintojen avulla lapsi oppii löytämään laatuja ympäristöstään sekä itsestään (kuten "minä osaan") ja myöhemmin myös kulttuuristaan. Havainnoinnin ja arvioinnin avulla lapsi oppii arvottamaan niin omaa kuin toisten työtä. Arvottamista oppii esimerkiksi valmiiden töiden katselutilanteissa kyselemällä ja kuuntelemalla. Seinällä tai muualla näytteillä olevien töiden edessä voidaan milloin vain järjestää keskustelutuokioita, jos ne herättävät lapsissa mielenkiintoa tai kysymyksiä.

Esteettinen havainnointi on pohja ilmaisun kehittämiseksi. Taitava havainnointi on katsomista, näkemistä, arviointia ja tulkintaa. Niiden avulla tavoitellaan parempaa yksityiskohtien, suhteiden, muotojen ja kokonaisuuksien hahmottamista. Havainnointiin liittyy siis oleellisesti aistien valppaus ja herkkyyks.

- ✿ Eräässä helsinkiläisessä päiväkodissa toteutettiin esikouluikäisten lasten ja lastentarhanopettajiksi opiskelevien kanssa "Lähiympäristön rakennuksia" -projekti, jonka yhtenä tarkoituksena oli havainnoinnin kehittäminen. Projektin muita tavoitteita olivat tehdä lapsille lähiympäristöä tutuksi, tutustua kulttuurihistoriallisesti ja arkkitehtonisesti merkittäviin lähiympäristön rakennuksiin sekä kuunnella lasta siinä, miten he kokevat kulttuurin ja perinteen kosketuksen. Rakentaminen ja rakennukset ovat yhteyspintoja käsityön, taiteen ja kulttuurin välillä. Näkökulmana projektissa oli lapsilähtöisyys ja sosio-kulttuurinen katselutapa. Lapset saivat tutustua pienissä ryhmissä valitsemaansa kohteeseen kahden vierailukäynnin aikana. Vierailua edelsi opiskelijoiden tuottama valokuvanäyttely ja esittely Helsingin keskustan kymmenestä kohteesta, joista lapset valitsivat viisi kohdetta tarkempaan tarkasteluun (Ateneum, Kiasma, Kasvitieteellinen puutarha, Wanha kauppahalli ja Kansallismuseo).

Ensimmäisellä vierailukerralla lapset tutustuivat kohteeseen opiskelijoiden opastamana, jolloin kiinnitettiin huomioita yksityiskohtiin, rakennuksen tyyliin, rakentamisajankohtaan ja mitä toimintaa rakennuksessa on. Toista vierailukertaa varten lapset saivat etukäteen miettiä kysymyksiä, jotka he saivat itse esittää kohteen oppaalle sekä kerätä tiedot nauhurille. Lapsia kiinnostavat asiat liittyivät muun muassa portaisiin, erilaisiin rakennuksissa ja esineissä käytettyihin materiaaleihin, koristelun yksityiskohtiin sekä luonnollisesti siihen, mistä löytyvät parhaimmat leikkipaikat. Havainnoinnin näkökulmasta paras palaute tuli lapselta projektin jälkeen, kun hän myöhemmin äitinsä kanssa kulki kadulla ja huudahti: ”Kato äiti ku hieno kuvio tossa talossa tuolla ylhäällä.”

Innostava ympäristö herättää tutkivan mielen

Innostavan ympäristön muodostavat monet tekijät, kuten yhteisössä toimivat ihmiset, virikkeellinen ympäristö, hyvä ilmapiiri, hyvät tavat ja toisten huomioiminen. Innostava ympäristö ei kuitenkaan synny itses-tään, vaan siihen on panostettava ja ohjattava myös lapsia huomaamaan ja luomaan sitä. Innostavan ympäristön suhteen runsas virikemateriaali-määrä ei aina ole paras ratkaisu, sillä se voi turruttaa aistit. Sen sijaan vaihteleva virikeympäristö voi tarjota mielekkäämmän ja mielenkiintoisemman ympäristön.

- 🌱 Tutkivaan toimintaan ei tarvita tavarapaljoutta, vaan utelias ja hämmästelevä mieli, joka ajaa etsimään ratkaisuja ongelmiin, kuten ”miten saisimme kukkaniityn leikkihuoneeseen?”.

Kysymykset, keskustelut ja yhteinen tiedonhankintamatka voi johtaa esimerkiksi seuraavanlaiseen ratkaisuun:

Kukkaniitty saadaan aikaan aurinkovärjäyksellä (tai kankaan-maalauksella tai taikinamaalauksella, joihin löytyy ohjeita käsi-työkirjoista tai internetistä). Maalaustyötä voi edeltää retki kukkakedolle, jossa tutustutaan erilaisiin kukkiin ja kasveihin sekä niiden muotoihin. Kukkiä ja kasveja voidaan poimia mukaan, jos se on mahdollista ja sallittua. Aurinkovärjäyksellä voidaan siirtää kukkien ja kasvien muodot kankaalle, mikä itsessään jo herättää ihmettelyä. Väriseos levitetään vedellä kostutetulle kankaalle, minkä jälkeen kukat ja kasvit tai niiden paperista lei-katut muodot asetetaan tiiviisti värjätylle pinnalle ja annetaan kuivua. Kuivan kankaan pinnalta poistettavat kukat ja kasvit

jättävät pinnalle pohjaa vaaleammat kasvin kuviot. Taikinamaalaus vaatii enemmän aikaa kuin aurinkovärjäys tai kankaanmaalaus. Työskentelyn voi järjestää myös ulkona rauhallisessa paikassa, mutta tekemisen tulee sujua silloin joutuisammin, sillä värit kuivuvat ulkona nopeammin. Valmis kuvioitu kangas, kukkaniitty, voidaan asettaa lattialle tai seinälle vaikka lattian rajaan rikastuttamaan tilaa ja odottamaan leikin alkua.

Käsityön ominaispiirteisiin kuuluvat tuotteiden käyttökelpoisuus ja kosketeltavuus, käsityö on arjen tuote. Lasten käden jälki voi ja saa näkyä päiväkodin arjessa, ei vain seinille ripustettuina töinä. Lapset ovat ylpeitä, jos he saavat tehdä tiloja viihtyisäksi esimerkiksi kuvioimalla yhdessä ikkunan tai nukketeatterin verhot. Eräässä päiväkodissa maalattiin eri tekniikoin sermikankaita yhdessä lasten kanssa ja uudistettiin vanhoja vintiltä löytyneitä lasten kalusteita. Kun lasta arvostetaan tekijänä, osaa lapsi itsekkin arvostaa omia ja toisten töitä ja työskentelyä. Kasvattajan oma esimerkki käsillä tekemisestä nauttivana ja iloitsevana kannustaa myös lapsia kokeilemaan ja tekemään. Innostava ympäristö edellyttää myös sitä, että lapsi saa mahdollisuuksia tehdä ja näpertää, myös omatoimisesti.

Marjatta Kalliala ja
Inkeri Ruokonen

Kulttuurisen linssin läpi

Max 6 v.

O nko taito- ja taideaineiden toteuttaminen erilaista monikulttuurisessa kuin yksikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa? Tarkkaan ottaen yksikulttuurista varhaiskasvatusta ei tietenkään ole edes olemassa: jokaisessa ryhmässä lasten kotikulttuurit eroavat toisistaan ja lapset tuovat päiväkotiin tullessaan mukanaan omat ”kulttuuriset kokemuksensa”. Arkipuheessa ymmärrämme monikulttuurisuuden kuitenkin usein toisin. Monikulttuurisuudeksi tunnistamme suomalaisesta valtakulttuurista selkeästi erottuvat tekijät, kuten etnisen taustan, ei-kotimaisen äidinkielen ja vieraan uskonnon.

Monikulttuurisuuden vuoksi taidekasvatuksen perustaa, sen kantavia periaatteita ja keskeisiä toteuttamisen tapoja ei ole syytä muuttaa. On kuitenkin selvää, että tietämisen ja taitamisen vaatimukset kasvavat monikulttuurisen lapsiryhmän kanssa työskenneltäessä. Kaikkea toimintaa, myös taidekasvatusta, on katsottava kulttuurisen linssin läpi. Yksi peruskysymys

kuuluu: miten lapsi pääsee osalliseksi toiminnasta, jos hänen kulttuurinen kompetenssinsa poikkeaa ryhmän valtakulttuurista tai hänen kielitaitonsa ei yllä ikätoverien tasalle ryhmässä käytetyn kielen suhteen? Toinen keskeinen kysymys koskee osallisuutta. Rajoittavatko vanhemmat lapsen osallistumista taidekasvatukseen esimerkiksi uskonnollisten syiden perusteella?

Monin aistein, avoimin mielin

Kaikissa kulttuureissa taiteen eri lajit ilmaisevat inhimillisen tajunnan esteettistä ulottuvuutta. Moniaistisuus luonnehtii esteettistä elämystä. Ihmisyksilölle alusta alkaen ominainen aistinvarainen tajunta luo edellytykset tällaiselle kokemiselle. Pienen lapsen taidekasvatuksessa moniaistiset kokemukset muodostavatkin merkittävän lähtökohdan esteettiselle kasvatukselle.

Lapsen kulttuurinen osaaminen puolestaan vahvistuu vähitellen, kun lapset jäljittelevät vanhempiaan ja muita läheisiään sekä osallistuvat elämänkaari- ja vuotuisjuhliin. Lasta ei kuitenkaan tule pitää oman kulttuurinsa asiantuntijana: alle kouluikäisen lapsen omankaan kulttuurin tuntemus ei voi olla laajaa ja syvällistä. Varhaiskasvatuksessa kulttuurienvälinen taidekasvatus merkitsee sitä, että lapset kasvavat alusta alkaen ympäristössä, jossa taidekasvatuksen kantamat kulttuuriset merkitykset punoutuvat yhteen kirjavaksi kudokseksi. Vaikka valtakulttuuri sävyttää kokonaisuutta muita voimakkaammin, myös muut värit ovat kokonaisuuden kannalta tärkeitä.

On tärkeää suhtautua avoimin mielin siihen, mitä muut kulttuurit tarjoavat varhaiskasvatuksen taidekasvatukselle. Kaikkea ei kuitenkaan voi eikä pidä ottaa vastaan. Kasvattajan tehtävänä on valita tietoisesti, mitä otetaan ja mitä jätetään. Viime kädessä kysymykset ovat käytännöllisiä: palveleeko kurpitsanaamareiden valmistaminen taidekasvatuksen ja monikulttuurisuuskasvatuksen tavoitteita? Millä perusteella muinaisten kelttiläisten vainajienpalvontajuhlan lapsellistettu amerikkalainen versio voi lunastaa paikkansa suomalaisessa, monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa? Lapset eivät analysoi. Kulttuuristen merkitysten tunnistaminen ja arvottaminen on aikuisen tehtävä. On luontevaa ja perusteltua lähteä liikkeelle ryhmän lasten kulttuuritaustoista ja luopua sellaisesta, jolla ei ole kiinnekohtaa lasten kokemuksessa.

Monikulttuurista taidekasvatusta rakennetaan yhteistyöllä

Lapsen monikulttuurisen identiteetin ja itsetunnon kehittyminen vaatii kasvatuksellista yhteistyötä päivähoidon ja kodin välillä. Taiteen eri muodot rakentavat siltaa tutustuttaessa suomalaiseen kulttuuriin ja tapoihin. Musiikillinen ja kuvataiteellinen ilmaisu sekä draama toimivat luontevina yhteistyömuotoina esimerkiksi kulttuuritraditioihin liittyvissä juhlissa.

Kasvatuskeskusteluissa vanhempien kanssa sovitaan, osallistuuko lapsi rajoituksetta kaikkeen toimintaan. On tärkeää, että toiminnan sisältö ja menetelmät kuvataan vanhemmille niin tarkasti, että he tietävät todella, mistä lapsensa puolesta päättävät. Vanhempien kanssa on myös keskusteltava varhaiskasvatuksen taidekasvatuksen monipuolisista tavoitteista, kuten siitä, miten taidekasvatuksella voidaan edistää lapsen kielen kehitykseen, kehontuntemukseen, yhteisöllisen kasvuun ja tunne-elämään liittyviä kasvatustavoitteita. Musiikin tai kuvataiteen mieltäminen opetusmenetelmäksi on usein avain yhteisymmärrykseen, joka koituu lapsen parhaaksi. Osallistuminen kaikkeen toimintaan muiden mukana on tavoite, josta poiketaan vain silloin, kun vanhemmat ovat kannassaan ehdottomia. Jos luovia ratkaisuja etsitään, niitä usein myös löytyy. Kun Jehovan todistaja -tyttö ei saa askarrella tonttua, hän tekee tytön, jonka punaisessa hiuspannassa kilisee kulkunen.

Maahanmuuttajalasten vanhemmilla on usein paljon annettavaa. Heilä voi saada perheen alkuperäiskulttuuriin liittyviä kuvia, teksteilejä, tarinoita tai musiikkimateriaalia vaikkapa äänitteiden muodossa. ”Pieni pala kotikulttuuria” saa erilaisia merkityksiä tilanteesta riippuen. Tutut laulut ja turvalelut helpottavat lapsen sopeutumista päivähoitoon. Kiinnostavat esineet, uudet leikit ja uudenlainen musiikki kertovat kulttuurien moninaisuudesta ja siitä, että päiväkodin henkilökunta arvostaa jokaisen lapsen omaa kulttuuria. Taidekasvatukseen liittyvän materiaalin, kuten laulujen, leikkien ja juhla- tai ruokailutapojen, jakaminen päivähoidon ja kotien välillä kuuluu lapsen maailmankuvan turvalliseen rakentumiseen.

Yhteistyö päivähoidon, paikallisten maahanmuuttajataustaisten taiteilijoiden ja kulttuurikeskusten välillä täydentää monikulttuurista taidekasvatusta esimerkiksi taidetyöpajatyypisessä työskentelyssä. Kunkin kulttuurin omat edustajat ovat parhaita oppaita, kun lähdetään taidematkalle uuteen ja tuntemattomaan kulttuuriin. Toisesta kulttuurista kotoisin oleva taiteilijaopettaja voi myös olla tärkeä samaistumiskohde maahanmuuttajalapselle.

Lapsen sata kieltä

Tunnettu ja vetoava kuva lapsesta sadan kielen taitajana sopii hyvin taidekasvatuksen yhteyteen: draama, kuvallinen ilmaisu, käsillä tekeminen, musiikki ja tanssi houkuttelevat esiin yhä uusia tapoja kertoa tarinoita ja ilmaista tunteita. Taidekasvatuksellisia kieliä voi varioida ja yhdistellä. Eri taiteen alojen ilmaisumuodoissa on kulttuurisia piirteitä mutta myös yhteistä pohjaa rakentavia universaaleja kerrostumia. Taiteen kielet toimivat luonnollisesti ensimmäisenä viestinnän muotona maahanmuuttajalapselle, yhteinen tanssi luo osallisuuden yhteisöllisyyden kokemukseen, ja kuvan kautta lapsi voi kertoa tarinaansa.

Sadasta kielestä yksi on kuitenkin erityisasemassa. Puhuttu, kirjoitettu, kuultu ja luettu kieli piirtää rajat, joiden ylittäminen vaatii yhteistä kieltä. Sanataide avautuu kieltä taitamattomalle korkeintaan rytmin, intonaation ja äänteellisen ilottelun kautta. Vasta yhteinen kieli mahdollistaa kuvittelun kyvyn vahvistamisen, yhteisten leikkimaailmojen luomisen ja kokemusten jakamisen.

Rikkaan yhteisen kielen puuttuminen ei kuitenkaan oikeuta luopumaan monipuolisesta toiminnasta. Päinvastoin aikuisten on hiottava pedagogisia taitojaan kyetäkseen varmistamaan sen, että toiminta on mielekästä ja palkitsevaa jokaiselle lapselle. Laulun sanat selvitetään satusäkin avulla, pöytäteatteri kannattelee tarinan kertomista, aikuinen dramatisoi sadun, ennen kuin on lasten vuoro.

Fyysinen ympäristö

On tärkeää rakentaa, ylläpitää ja uudistaa fyysistä ympäristöä niin, että se tarjoaa erilaisille lapsille päivittäin mahdollisuuksia kiinnittyä monenlaiseen toimintaan. Hyvä toimintaympäristö on hyvä kelle tahansa lapselle. Esimerkiksi käy vesileikki. Kun vesileikkiällä sijoitetaan ryhmähuoneeseen, täytetään päivittäin vedellä sekä varustetaan tarkoituksenmukaisin välinein, jokainen lapsi voi kokeilla, millaisia kivet ja muut esineet ovat kuivina ja märkinä, miten pieni- ja suurisuiset pullot täytetään ja tyhjenetään ja miten saadaan aikaan kuplia. Yhdessä voidaan tutkia, mikä uppoaa tai kelluu tai mitä vettymisestä seuraa. Veden vaahdottaminen ja värjääminen tai kelluvien kynttilöiden sytyttäminen kasvattavat kokemusten kirjoa. Leikki, pienten lasten fysiikka ja taidekasvatus antavat kättä toisilleen.

Vesialtaan äärellä voi aina tehdä jotain. Vesileikkiin voi sitoutua sellainenkin lapsi, joka ei taida ryhmässä käytettävää kieltä. Toiminta ei liioin vaadi sellaista kulttuurista osaamista, joka on ehtona moneen kuvittelu- leikkiin tai leikkidraamaan osallistumiselle. Kasvattajan taitava aktiivointi avaa lisää mahdollisuuksia myös veden äärellä.

Kenen tahansa lapsen on voitava maalata, muovilla, piirtää, leikata ja liimata joka päivä, mutta korostetun tärkeää se on niille lapsille, joiden ”ryhmäkielen” taito ei ole toisten lasten tasolla. Kuvataidekasvatuksen alueella lapsi saa kokea olevansa tasavertainen muiden kanssa. Ympäristöä rakennettaessa on varmistuttava siitä, että mahdollisuudet kielestä ja kulttuurisesta osaamisesta riippumattomaan toimintaan ovat mahdollisimman monipuoliset.

Monikulttuurinen lapsiryhmä vaatii toimintaympäristön rakentamisen, ylläpitämisen ja uudistamisen hienosäätöä. Nukkenurkassa asuu monenäköisiä nukkelapsia. Kun ryhmään tulee venäläinen lapsi, ikkunalaudalle ilmaantuu maatuskanukke. Päiväkodissa voidaan myös tehdä ”kulttuuriarkkuja”, joihin kerätään kunkin lapsen kulttuuristaan liittyviä esineitä. Päiväkodin kasvattajat voivat luonnollisesti käyttää esineitä mitä moninaisimmin tavoin. Entä millaisia kuvia päiväkodin seinällä on? Miten usein niitä vaihdetaan? Kulttuurinen kiinnostus ja arvostus välittyvät myös esineympäristön kautta.

Enemmän kuin osiensa summa

Varhaiskasvatuksen kokonaisvaltaisuus merkitsee sitä, että yhdessä ja samassa toiminnassa toteutuu moneen eri orientaatioon ja ”lapselle luonteenomaiseen toimintatapaan” kuuluvia asioita. Kasvattajan on kuitenkin osattava jakaa kokonaisuus osiin etu- ja jälkikäteen tullakseen tietoisiksi siitä, mitä kaikkea yksittäisessä tilanteessa tapahtuu.

Esimerkiksi musiikkisatuja, laulujen sanoituksia, kuvallisia taideteoksia, draamaseikkailuja tai liikuntaleikkejä voidaan tarkastella eettisen kasvatuksen näkökulmasta. Yhtä lailla sadut kuin sääntöleikitkin kasvattavat lapsen oikeudenmukaisuuden tuntoa ja toisen huomioonottamista. Erilaisiin kulttuureihin tutustuminen taidekasvatuksen avulla edistää toisten arvostamista ja hyväksymistä sekä poistaa ennakkoluuloja. Toiminnallisuuden ja elämysten kautta taidekasvatus avartaa lapsen maailmankuvaa. Monikulttuurinen taidekasvatus on luonnollinen tie erilaisuuden arvostamiseen.

Kasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksen aitous ja läheisyys rakentaa rohkeaa ilmapiiriä sekä lapsen positiivista minäkäsitystä ja itsetuntoa. Lapsen kulttuuristaan arvostus, turvallisuus, hyväksyvyys ja johdonmukaisuus ovat keskeisiä tekijöitä, jotka muodostavat perustan lapsen tunne-elämän tasapainoiselle kehitykselle. Tunteiden kokonaisvaltainen kokeminen ja erilaisten tunteiden ilmaiseminen taiteiden kautta avaavat lapselle monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin, itseilmaisuun ja yhteisöllisyyteen.

Tiina Pusa

Taide kestää elämän – taiteen terapeuttisuus varhaiskasvatuksessa

Isä kuoli,
se on nyt huoli.
Ei me voida mitään sille
kun se kuoli, niin se kuoli.
Se oli rakas, – hyvin rakas.

Linnea Mäkinen 7 v.

Läheisen menettäminen on elämään kuuluva haaste. Kuoleman käsittämättömyys vaatii ihmiseltä voimia. Lapsen kohdalle sattunut suru saattaa aiheuttaa aikuisissa ihmisissä pakokauhua jopa enemmän kuin toisen aikuisen surun myötäeläminen. Lapsi mielletään usein niin haurasna, että tuntuu mahdottomalta, kuinka pieni olento voisi kestää sellaista, minkä äärellä moni aikuinenkin kulkee ääri rajoillaan. Jos lapsi on löytänyt omaa ilmaisuaan ja hänellä on mahdollisuudet omaehtoiseen leikkiin, voi

hänellä olla enemmän työkaluja elämän varjojen kohtaamiseen kuin aikuisella.

Avausrunon on kirjoittanut seitsemänvuotias Linnea muutama tunti sen jälkeen, kun hänen isänsä kuoli nopeasti edenneeseen syöpään. Linnea on paketoinut tekstiin koko sen hetkisen elämänsä. Runon kaksi ensimmäistä säettä toteaa lakonisesti tilanteen. Loppuriittäely tuo kovaan tilanteeseen lapsenmaailman ja kielen. Kaksi seuraavaa säettä sanoittavat kuoleman vääjäämättömyyttä ja peruuttamattomuutta. Tässä kohtaa runossa käy ilmi, että kirjoittaja ei ole yksin: ”Ei me voida sille mitään.” Samassa tilanteessa ovat pikkusisko, isosisko ja äiti. Runon kirjoittaminen monikon ensimmäiseen persoonaan vahvistaa sitä, ettei kirjoittaja ole haasteen äärellä yksin. Vaikka kukaan runon sisään suljetuista henkilöistä ei voi tilanteelle mitään, ollaan kuitenkin yhdessä. Viides ja viimeinen säe avaa tunnetason. Rakkaan siirtyminen menneeseen aikamuotoon (se oli rakas) on pakahduttava kokemus. Rakkauteen kuuluvasta vastavuoroisuudesta siirtyminen yksisuuntaiseen muisteluun on iso asia ihmisen iästä riippumatta.

Taito muodottoman muovaamiseen

Linnea on runoa tehdessään hyödyntänyt taiteen terapeuttista ulottuvuutta. Runo, siinä missä kuva, tanssi, musiikkikappale tai näytelmäkin, voivat tehdä lapselle näkyväksi ääriävoiltaan epämääräisen ilmiön tai tunteen. Kun kokemus ja siihen kietoutuva tunne saavat taiteen keinoin muodon, voi kokija saada sanoitusta myrskylle, joka nimeämättömänä loiskuisi yli laitojen. Ihmisellä on synnynnäinen kyky etsiä muotoa ja järjestystä. Tämä kyky ilmenee vahvana sekä leikin että taiteen maailmassa. Kyky on merkityksellinen silloin, kun tekijä itse määrittelee sisällön ja muodon. Sisällöllä tarkoitetaan aihetta tai teemaa. Linnean runon sisältö käsittelee isän kuolemaa. Muotoa tässä tapauksessa edustaa runomuoto, jossa on riittävästi ja toistoon pohjautuva poljento.

Taiteen tekemisen, sen keinojen ja ilmaisumuotojen haltuunotto edellyttää taitojen oppimista. Kun laaditaan varhaiskasvatussuunnitelmaa, on kuitenkin syytä rakentaa yksittäisiä taito- ja tekniikkaharjoituksia laajempia kokonaisuuksia. Kokonaisen taiteenkielen oppiminen vaatii tilanteita ja prosesseja, joissa sisältö ja muoto eivät tule annettuina. Tekniset taidot yksinään voivat tuottaa esteettisiä kokonaisuuksia, mutta tekijälle itselleen merkityksellisiksi ne muuttuvat vasta, kun taidot valjastetaan omia tarpeita palvelemaan käyttöön.

Taiteen terapeuttinen ulottuvuus astuu kuvaan, kun tekijän omat merkitykset saavat elintilaa. Käytännön työskentelyssä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että herätetään lasten kiinnostus jotain asiaa tai teemaa

kohtaan, jonka äärellä lapsi saa itse annettujen materiaalien ja tekniikoiden avulla etsiä muotoa tärkeäksi kokemilleen asioille. Varhaiskasvatusyhteisön yhteinen käsitys siitä, mikä on valmiiden mallien toistamisen ja lasten omiin innostuksiin pohjautuvan työskentelyn suhde esimerkiksi päiväkodin arjessa, antaa yksittäiselle kasvattajalle perustelut omalle toiminnalle.

Näen varhaiskasvattajan tehtävänä sen, että hän mahdollistaa lapsen omaehtoisen toiminnan. Kasvattajan tehtävä ei ole nimensä mukaisesti niinkään kasvattaa vaan enemmänkin turvata olosuhteet ja ympäristö, jossa lapsi voi etsiä ja löytää asioita itse. Kasvattajan tehtävä on tällaisessa kasvatustilanteessa mielestäni äärimmäisen aktiivinen, koska se perustuu vahvaan vuorovaikutussuhteeseen, läsnäoloon ja käytettävissä olemiseen.

Taiteen terapeuttisuudesta

Taideterapia on tavoitteellista hoito- ja kuntoutustyötä, joka hyödyntää taiteen terapeuttista ulottuvuutta. Taideterapiaprosessien tulee aina olla alan koulutettujen ammattilaisten ohjaamia. Vaikka taideterapia pohjautuu taiteen terapeuttisuudelle, ovat taiteen terapeuttisuus ja taideterapia kaksi eri asiaa. Taideterapiaa ei hoitomuotona ole olemassa ilman taiteen terapeuttisuutta, mutta taiteen terapeuttisuus on olemassa myös terapia-maailman ulkopuolella.

Taiteen terapeuttisuus on normaaliin kasvuun ja elämän ilmiöihin liittyvä mahdollisuus. Normaaliin elämäntapaan kuuluu isojakin tunteita ilman, että ihminen on hoidon tai terapian tarpeessa. Lapsen kohtaama suru, pelot tai yhtä hyvin pulppuava ilo ja onni voi saada hahmon runona tai hetkessä katoavana tanssina. Lapsi voi kanavoida omaa tunnettaan ja näyttää myös muille: tältä minusta tuntuu, näin minä ajattelen. Kun ilmaus saa hyväksyvän vastaanoton, voi lapsi vahvistua ja luottaa siihen, että tunteet mahtuvat maailmaan.

Taiteen terapeuttisuus ei liity vain tunteisiin. Tarinoilla, syy-seuraussuhteita kuvaavilla teoksilla on huojennusta tuottava vaikutus. Taiteen keinoin on mahdollista rakentaa myös mahdollisuuksien tarinoita ja luoda järjestystä sinne, missä sitä ei tunnu olevan alkuunkaan. Kokonaisuudeksi saattaminen ja järjestyksen löytäminen aluksi irrallisilta vaikuttavien aineiden välille luo selkeyttä materiaalien tasolla ja sitä kautta myös tekijän sisäiseen maailmaan. Parhaimmillaan irralliset ainekset liittyvät kokonaisuudeksi, joka vahvistaa lapsen omaa myönteistä kuvaa itsestään. Peto vastaan taistelu sankarina tai ihanana linnanheittona tanssahtelu ei ole vain perinteisillä rooleilla leikkimistä. On tärkeää, että voi kokea olevansa rohkea tai löytää oman ihanuutensa.

Taiteessa ja leikissä löydetty ratkaisut opettavat lapselle ajattelutapaa, jossa on aina monta ratkaisua. Ratkaisujen löytäminen ja irrallisten ainesten liittäminen kokonaisuudeksi on luovuutta. Tällainen luova asioiden jäsentäminen ja muodon antaminen on palkitsevaa toimintaa. Se tuottaa samankaltaista tyydytystä, jonka voi kokea ison siivousurakan jälkeen. Asioiden asettuminen paikoilleen ja muodon löytyminen ovat sukua toisilleen. Tarina tai tarinan muoto ei tässä yhteydessä tarkoita vain satua tai muuta sanallista sepitystä, vaan kaikkia taiteen tuotoksia, joissa on asiayhteyksiä osien välillä. Tarina voi siis olla liikkeen kerrottu, kuvana esitetty tai vaikka soittona ja lauluna jaettu.

Tunteet ja tarinat voivat liittyä myös yhteen. Antiikin kreikan tragedianäytelmien voima piili siinä, että katsoja saattoi samaistua näytelmän henkilöihämmöihin ja kokea puhdistumisen ”katharsiksen” taidemuodon etäännytykskeinojen ansiosta. Sama on voimassa edelleen teatterissa, elokuvissa, kirjallisuudessa ja muissa taiteen muodoissa. Taide tarjoaa näyttämön omien tunteiden tunnistamiseen, nimeämiseen ja tutkimiseen. Taide antaa yksilölle välineet erottaa omat tunteensa median tunnevirrasta. Se tragediamaaailma, joka näyttää lööppien ja saippuasarjojen kautta jo pienelle lapselle, on muodossa, joka herättää lähinnä hätää ja epäjäsenystä yksilön sisäisessä maailmassa. Iltapäivälehtien ja mainonnan tarjoamat palaset ovat eräänlaista tarinoiden keskikohtien ryöppyä vailla alkuja ja loppuja. Sisällön tunnistaminen ja tarinan muotoon saattaminen jää median vastaanottajan harteille. Taiteen terapeuttisessa ulottuvuudessa on kysymys siitä, että omalle sisäiselle maailmalle saadaan jäsenystä. Oman tarinan ja sitä kautta oman identiteetin alati muovautuvasta jatkumosta saa otteen. On tärkeää saada tarinoille alku, keskikohta ja loppu.

Taiteen terapeuttisuus voi ilmetä myös aivan kehollisella tekemisen tasolla. Tunteiden ja ilmiöiden hahmottamisen tai taiteen tarinallisuuden sekä vuorovaikutuksellisuuden lisäksi tekeminen ja toiminta sinänsä tekevät hyvää. Esimerkiksi saven möyhentäminen tai virtaavan liikkeen tuntuilu ilman tavoitetta voivat olla rentouttavia toimintoja. Toiminnallinen tapa olla maailmassa voi ilmetä hiljaisena syventymisenä ja käsillä olevaan materiaaliin keskittymisenä. Taiteen tekemisen kehollisuus lisää läsnäoloa, keskittymistä ja lapsen oman kehon hahmottamista. Irtisanoutuminen järjestä ja tavoitteista voi olla vapauttavaa ja luoda huumorille kasvualustaa. Vaikkapa pukemistilanteessa loruttelu ja höpsöttely kielellä voi luoda tilanteesta paitsi sujuvamman ja vuorovaikutteisemmän se toimii samalla myös sanojen makusteluna ja testailuna. Tällainen niin sanottu *non-sense*-runoilu aikuisen ja lapsen vuoropuheluna nostaa arjen lentoon: ”Hanska-panska, peruna-vanska. Saapas-laapas, peruna-vaapas!”

Taiteen terapeuttisen ulottuvuuden mahdollistuminen varhaiskasvatuksessa edellyttää lapsilähtöistä ja vuorovaikutuksellista toimintatapaa. Esimerkiksi Linnean avausrunon syntymisessä, siinä elämän hetkessä, jossa se syntyi, oli oleellista juuri se, että kukaan ei sanonut seitsemänvuotiaalle:

”kirjoitapa runo siitä, miltä sinusta nyt tuntuu.” Tehtävä ei ollut ulkoa annettu. Runonkirjoittaja oli jo omaksunut lyyrisen kirjoittamisen omaksi ilmaisumuodokseen ja osasi valjastaa taiteen terapeuttisen ulottuvuuden käyttöönsä. Voi sanoa, että varhaiskasvatuksen taidekasvatuksen tavoitteet olivat hänen kohdallaan jo täyttyneet. Tulos on varmasti sekoitus päiväkodin ja kodin kasvatuksesta ja ilmapiiristä sekä yksilön omista persoonallisista piirteistä. Taide auttaa kestävämpään elämään sellaisena, kuin elämä on. Elämä voi olla kestämatöntä, sietämätöntä ja käsittämätöntä yhtälailla aikuisesta kuin pienestä lapsesta. Lapsen murheet, ilot, haasteet ja mahdollisuudet ovat kestävässä taiteen avulla.

Sallimisen taide

Taiteen merkitys ei piile vain siinä, millaisia mahdollisuuksia se tarjoaa yksilölle itseymmärrykseen. Taidetta on osuvasti kuvattu kohtaamispaikaksi. Taiteen tekeminen yhdessä tai rinnakkain, sen vastaanottaminen ja kokemuksesta puhuminen yhdessä tarjoavat aidon kohtaamisen mahdollisuuden. Jotta voi kohdata toisen ihmisen tasavertaisena, tulee luopua ajatuksesta, että vain minä olen oikeassa.

Taide ei vain sanoita ja jäsennä, se myös mahdollistaa irtautumisen mustavalkoisesta joko–tai-ajattelusta. Valmiiden vastauksien ja mallisuoritusten maailmassa lapsi oppii nokkimisjärjestyttä: ”toi osaa leikata minua paremmin, tuo pysyy värittäessä paremmin rajojen sisäpuolella, tuo on parempi kuin minä.” Taidetyöskentelyssä ei ole oikeita ja vääriä vastauksia, vaan loputon joukko erilaisia ratkaisuja. Taidetyöskentelyssä toiminnan tavoite muovautuu askel askeleelta, kun tekijä tunnistaa valinnan paikkoja toimintansa keskellä, hakee niihin mielestään sopivalta tuntuvan ratkaisun ja jatkaa eteenpäin. Aikuinen voi auttaa sanoittamalla valinnan paikkaa ja tukemalla lasta hänen omassa päätöksessään. Syntyneiden tuotosten esille laitto ja niiden tarkastelu yhdessä antaa toiminnalle ja tuotoksille arvoa. Työskentelylle voi myös löytyä uusia jatkoja näiden keskustelujen aikana. Jos lapsi on luonut esimerkiksi olennon, saattaa yhteisessä keskustelussa nousta esille sellaiset kysymykset, kuin missä olento asuu, ketkä ovat sen ystäviä tai mitä olento tuntee.

Mallilähtöisestä suorittavasta toimintatavasta kohti aidosti lapsilähtöistä toimintaa ja olemisentapaa ei ole helppoa reittiä. Yksittäisen varhaiskasvattajan ja varhaiskasvatustyöryhmän, kuten päiväkodin, kulttuurin muutos voi viedä pitkän ajan. Taiteen ajattelutapa siitä, että ei ole oikeaa ja väärää, antaa armoa myös tällaisessa kulttuurinmuutospyrkimyksessä. Innostuva ja luovaksi luonnehdittava varhaiskasvattaja voi sortua aikuiskeskisyyteen siinä missä mallien pohjalta työskentelijäkin. Kasvatustajana voi huomata ihastuneensa johonkin omaan ideaansa niin paljon,

että lapsille jää passiivinen rooli ideaa suorittavina marionetteina. Lasten tyytyväisyys onkin vain heijastuma kasvattajan tyytyväisyydestä; lapset ovat ilahtuneita siitä, että ovat kyenneet olemaan kasvattajan toiveiden mukaisia.

Taide voi sanana kuulostaa mahtipontiselta, isolta ja pelkoakin herättävältä. Ei tarvitse kuitenkaan olla taiteilija, ei edes harrastaa taiteita, jotta pystyy tukemaan ja tarjoamaan väylät pienille ihmisille taiteen maailmaan. Se, että tekee itse taidetta, ei myöskään automaattisesti tarkoita, että osaa järjestää taidekasvatuksen kannalta mielekkäitä olosuhteita. Jos taidekasvatuksen lähtökohtana on vain yhdenlainen tapa havainnoida, prosessoida ja antaa muoto, ei lapselle jää tilaa löytää omaa kieltään taiteen maailmasta. Yhden taiteenalueen korostaminen muiden taiteenlajien kustannuksella on kapeaa, ja se ohittaa lapsen kokonaisvaltaisuuden. Taitojen harjaannuttaminen, oman ilmaisun löytyminen, taiteen ja kulttuurin ilmiöiden tulkintaan harjaantuminen sekä taiteen näkeminen osana normaalia arkea ovat kaikki elementtejä, joista monipuolisen varhaiskasvatuksen taidekasvatusajattelun tulisi rakentua.

Ihan tavallista taidetta

Taide on yhtä kummallista kuin itse elämä tai tarvittaessa yhtä vähän kummallista kuin tuttu esine joskin oudossa ympäristössä tai poikkeuksellisessa käyttötarkoituksessa. Taiteen ei ole tarkoitus etäännyttää arjesta ja elämästä vaan päinvastoin. Taiteen, on se sitten tanssia, laulua tai kuvaa, tehtävä on ottaa pysäytyskuvia arjesta, tässä ja nyt silloin, kun ei tapahdu mitään erityistä ja toisaalta silloin, kun elämä vyöryy yli liian isona. Taide kestää elämää sellaisena, kuin se on: tylsänä tai päälle käyvänä. Taide tarjoaa mahdollisuuden tukeutua kuvitteelliseen silloin, kun elämää ei muuten edes kestäisi. Käynti kuvitteellisessa juurruttaa lapsen lopulta myös todellisuuden eritoten silloin, kun lapsi on itse kuvitteellisen tuottaja ja määrittelijä.

Lapsen aitoa osallisuutta tukee se, että hän kokee olevansa kulttuurin tuottaja ilman aikuisen merkittävästi näkyvää panosta ja tukea. Näkymättömämpiä aikuisen rooleja, jotka tukevat lapsen kokoista ja näköistä kulttuuria, ovat: mahdollistaja ja tukija, dokumentoija ja yhteyksien luoja. Nämä positiiviset roolit voivat näkyä siinä, mitä on lapsen käytettävissä ja saatavilla. Niistä viestivät yhdessä sovitut kaikkien hyvää oloa ja turvallisuutta edistävät pelisäännöt. Aikuisen tehtävä on varmistaa, että tällaiset pelisäännöt luodaan ja niistä pidetään kiinni.

Aikuisen erilaiset roolit näkyvät toimintana ja kuuluvat repliikkeinä vuorovaikutustilanteissa. Rohkaisu ja katteeton kehuminen ovat eri viestejä. Usein toiminnan ja tuotoksen tunnustaminen sinällään, ilman arvotavia määreitä avaa portit lapsen tarinalle ja omalle määrittelylle siitä,

mitä hän mielestään teki ja millaisia merkityksiä hän toimintaansa tai tuotukseensa liittää. Kieltäminen ja kauhistelu ovat tyrmäyksiä, jos ne eivät löydä perusteluja yhdessä sovitusta pelisäännöistä. Lapsille kuulee sanottavan: ”Voisit vähän miettiä, ennen kuin teet!” Aikuisen olisi usein hyvä sanoa itselleen: ”Voisin vähän miettiä, ennen kuin kiellän.” Perustelun etsiminen omalle kiellolle kahdenkin sekunnin ajan voi osoittaa, että sovinaisuus tai oma ylenpalttinen mukavuudenhaluhan tässä nyt vain olivat pulpahtamassa suusta. Keskeisin lähtökohta taiteen mahdollistamiselle varhaiskasvatuksessa on salliva, tunteet kestävä ja hulluttelun mahdollistava ilmapiiri, jossa jokainen yksilö tulee kohdatuksi omana itsenään.

Taiteen suuruus tai toisten projektien erinomaisuus saattaa herättää vastakkainasettelua kuvastavia lausahduksia: ”Me nyt ollaan tällainen ihan tavallinen päiväkotiki...” Ihan tavallinen päiväkotiki on juuri se, jota tämä yhteiskunta tarvitsee äärielämyksiä pönkittävään ilmapiiriinsä. Taide on ihan tavallista, ja sen paikka on ihan tavallisen arjen keskellä. Kirjailija Minna Canthia mukailleen taide etsii elämää ja löytää sitä kaikkialta.

Taide yltää tähtiavaruuteen

Kun lapselle muodostuu käsitys, että hän kelpaa kaikkine tunteineen ja osaa itse tunnistaa ja nimetä tunteitaan ja tutkia niitä taiteen keinoin, on lapselle taattu tärkein eväs elämää varten. Hän oppii luottamaan itseensä, muihin ihmisiin ja maailmaan. Myös varjopuolten ja ilmiöiden tutkiminen taiteen kautta antaa mahdollisuuden kriittisyyteen, joka ei kuitenkaan johda tunteettomuuteen, jossa mikään ei tunnu miltään ja millään ei ole merkitystä.

Tekstin alussa olleen avausrunon kirjoittaja laati yhdessä viisivuotiaan siskonsa kanssa laulun isän kuoleman jälkeisinä viikkoina. Sisarukset löysivät yhdessä muodon tuonpuoleiselle, paikalle, johon isä meni. Sisarukset esittivät tämän itse sanoittamansa ja säveltämänsä rytmikkään laulun isänsä muistotilaisuudessa. Minä perheen ystävänä itkin suruni seassa myös helpottuneesti. Isä oli jättänyt tyttärilleen henkisen perinnön: yhteisissä musisointihetkissä tyttäret olivat saaneet omakseen taiteenkielen. Se on perintö, joka kestää ja kasvaa korkoa läpi elämän.

Tähtiavaruus

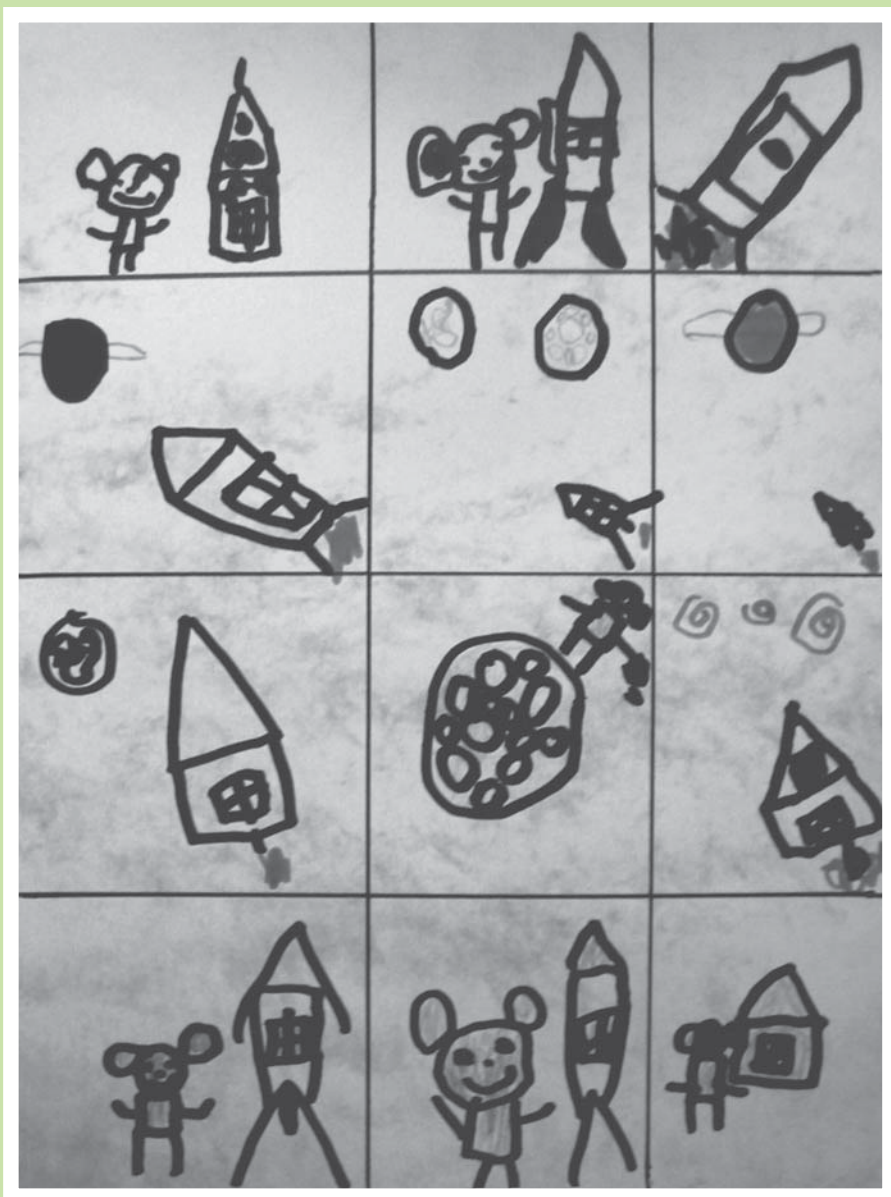
Tähtiavaruudessa ei tarvi kylpyammeita.
Tähtiavaruudessa ei tarvi soittimia.
Tähtiavaruudessa ei tarvi aurinkolaseja,
Tähtiavaruudessa kaikille riittää planeettoja.

Tähtiavaruudessa ei tarvi synttärrikakkuja.
Tähtiavaruudessa ei tarvi kynttilöitä.
Tähtiavaruudessa ei tarvi bongarumpuja,
Tähtiavaruudessa kaikille riittää planeettoja.

Tähtiavaruudessa ei tarvi pikkutakkeja.
Tähtiavaruudessa ei tarvi lamppuja.
Tähtiavaruudessa ei tarvi hamstereitakaan,
Tähtiavaruudessa kaikille riittää planeettoja.
Kaikille riittää planeettoja!

Alisa (5 v.) ja Linnea (7 v.) Mäkinen

Avaruuskuva, Päiväkoti Illusia

Anna-Leena Välimäki

Taidekasvatuksen oivallus lasten vanhemmille

Vanhemmilla on perusluottamusta

Vuoden 2007 syksyllä toteutimme Stakesissa (nyk. THL) vanhemmille avoimen nettikyselyn varhaiskasvatuksen laadusta ja palveluiden toimivuudesta teemalla Vaikuta vanhempi. Sen mukaan lasten vanhemmat ovat pääosin erittäin tyytyväisiä lastensa varhaiskasvatuspalveluihin. Suurin osa vanhemmista nimesi tärkeäksi perusteluksi varhaiskasvatuspalveluille lapsen sosiaalisen kehityksen tuen, jonka nämä palvelut tarjoavat. Seuraavaksi eniten mainintoja sai lapsen mahdollisuus leikkiin ja toimimiseen vertaistensa kanssa. Nämä vastaukset kertovat sosiaalisen ja vertaistuen merkityksestä vanhempien arvioinneissa. Varhaiskasvatuspalvelujen perustelu vanhempien työssäkäynnin mahdollistajana tuli kyselyssä vasta kolmannelle sijalle. Lapsen hoidolliset, kasvatukselliset ja oppimiseen liittyvät varhaiskasvatuksen painotukset olivat valintana liki puolella

Lapsi 6 v.

vanhemmista (kyselyyn vastasi noin 3 500 vanhempaa eri puolelta maata). Monelle vanhemmalle myös yhteistyö ammattikasvattajien kanssa sekä ammattikasvattajien tarjoama vanhemmuuden tuki oli merkityksellistä.

Kun on tutkittu koko väestön näkökulmasta tyytyväisyyttä erilaisiin palveluihin, lasten päivähoidon luotetaan eniten. Myös kuntien tekemisissä omissa selvityksissä liittyen asiakkaiden tyytyväisyyteen lasten päivähoidon saa tavallisesti korkean maininnan. Kuntien antaman palautteen mukaan Vasu-työ on lisännyt yhteistyötä kasvatuskumppanuuden hengessä lasten vanhempien kanssa.

Meillä Suomessa on siis ainakin vielä hyvä perusluottamus julkiseen lasten päivähoidon vanhempien taholta.

Kolme viestiä vanhemmilta

Luin tätä kirjoittaessani läpi edellä mainittuun kyselyymme liittyen vanhempien kirjoittamat kommentit varhaiskasvatuksen laatuun. Niitä oli avoimina vastauksina yhteensä noin 6 700. Tällaista vanhempien avointa ja pohtivaa "puhetta" kaipaava, ja silloin tulee esiin se luonteva heterogeenisyys, joka yleensäkin on erilaisten ihmisten puheessa. Asiakastyytyväisyyskyselyt ovat tavallisesti suppeita, ja ne painottuvat palvelutyytyväisyyden mittaamiseen. Se on tietenkin tärkeä näkökulma kunnalle ja muille palvelun tuottajille. Mutta se ei riitä puheeksi varhaiskasvatuksen sisällöstä ja laadusta.

Kun siis luin vanhempien kommentit syksyn 2007 kyselyymme ja vertasin niitä 1990-luvun alusta asti keräämiini vanhempien vertaiskeskusteluihin lapsensa päivähoidosta, koin kolme vahvaa viestiä, jotka välittyvät "kautta aikojen".

Ensinnäkin vanhempien kommentit painottuvat lapsen kaikinpuolisen hoivan ja turvallisuuden ympärille, ja se on ymmärrettävää. Halutaan olla luotavaisia lapsen hyvinvoinnista joka päivä, ja siihen kuuluu silloin perustarpeiden tyydyttyminen ja niistä tietäminen: onko syöty, pissattu, kakkattu, levätty ja ulkoiltu.

Toisena vahvana viestinä vanhempien kommentteista välittyi keskustelun kaipuu. Kaivataan aikuisten keskinäistä keskustelua sekä henkilökunnan kanssa, mutta myös toisten vanhempien kanssa. Tämä ei ehkä tunnu uskottavalta sitä kentältä vuosikymmeniä välittynyttä viestiä vasten, että vanhemmat eivät olisi kiinnostuneita, mutta kyllä he ovat. On myös syytä ottaa huomioon, että vanhempienkin polvet muuttuvat ajan mukana. Uuden sukupolven viestiä oli myös kaipuu aktiivisemmasta nettiympäristöjen dialogisesta käytöstä ja mahdollisuuksista varhaiskasvatuksessa sekä ihmettelyä sen vähäisyydestä.

Kolmas viesti vanhempien puheessa liittyy sen tiedostamiseen, kuinka vähän itse asiassa tiedetään varhaiskasvatuksen sisällöstä, ja toteamiseen,

että "ihmeen ohutta se tieto on". Tiedetään, että päivän aikana leikitään ja touhutaan kaikenlaista. Tiedetään, että toimintoja suunnitellaan ja kotiinkin tulee myös silloin tällöin tekemisten tuotteita. Mutta mihin se kaikki liittyy, miksi tarvitaan korkeasti koulutettua henkilöstöä. Näitä pohjimmillaan monet vanhemmat miettivät. Tätä tukee myös se, että historiallis-kulttuurisesti on totuttu ajattelemaan, että pienet lapset (vain) leikkivät aikansa kuluksi ja riittää, kun he saavat perushuollon ja ovat turvassa. Vanhemmilta puuttuu sekä kulttuurinen perinnetieto että ajankohtainen tieto varhaiskasvatuksen teoreettis-pedagogisesta ajattelusta.

Taidekasvatuksen oivallus

Artikkelini otsikko taidekasvatukseen sisältyvästä oivalluksesta lasten vanhemmille liittyy ennen kaikkea edellä mainittuun kolmanteen viestiin. Uskon, että avaamalla vanhemmille taidekasvatuksen moninaista olemusta ja oleellista merkitystä lapsen henkiselle kehitykselle avataan samalla laadukkaan varhaiskasvatuksen tunnusmerkkejä. Uskon, että tällä autetaan vanhempia kasvatuskumppanuuden hengessä näkemään ja arvioimaan varhaiskasvatuspalveluja paremmin. Vanhemmat saavat myös enemmän aineksia keskusteluun ja kommentointiin.

Oheinen kuvio³ kuvaa oivallisesti leikkiin liittyvää tyyppillistä kysymystä siitä, että oletteko te vain leikkineet tänään. Aikuisten oivallus avaa tämän kysymyksen ympärille mitä moninaisimpia asioita, joita samalla opitaan ja harjoitellaan. Näistä oivalluksista tulisi varhaiskasvattajien puhua vanhempien kanssa. Niiden keskiössä lapsi saa aivan rauhassa toimia itselleen ominaisella tavalla, joka Vasun mukaan nähdään leikkimisenä, liikkumisena, tutkimisena sekä taiteiden kokemisena ja tekemisena.

Lapselle luonteva toiminta vahvistaa hänen hyvinvointiaan ja käsitystä itsestään sekä lisää hänen osallistumismahdollisuuksiaan. Toimiessaan itselleen mielekkäällä tavalla lapsi myös ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan. Kun kasvattajat toimivat ja keskustelevat yhdessä lasten kanssa ja toistensa kanssa sekä havainnoivat lasten toimintaa, heille avautuu kanava lasten ajatteluun ja maailmaan.

Samalla tavoin vanhempien oivallusta auttaen varhaiskasvattajien tulisi avata perushuolenpitoon liittyviä asioita laajempiin kehyksiin *sisällöllisten orientaatioiden* näkökulmista. Esimerkiksi ruokailu ei ole vain syömistä, vaan siihen liittyy mitä moninaisimpia elementtejä ja opittavia asioita vaikkapa esteettisen orientaation näkökulmasta ajateltuna.

Sekä lapselle ominainen tapa toimia että sisällölliset orientaatiot antavat mielestäni varhaiskasvattajille luontevan foorumin perustella syvällisemmin varhaiskasvatuksen sisällön tavoitteita. Näin ajateltuna se

3 Kuvan idea on saatu tukholmalaisen päiväkodin ilmoitustaululta 2001.

kaikki tapahtuu liitettynä tiiviisti ja konkreettisesti lasten elämään ja lasten hyvinvoinnin seuraamiseen. Eivät vanhemmat jaksaisi kuunnella erilisiä teoreettisia luentoja. Tässä teoreettisen ja tavoitteellisen sillan rakentamisessa vanhempiin on varhaiskasvatuksen vaikeus, hienous ja oivallus sen merkityksen ymmärtämisessä.

Kuvion keskiössä voi olla leikin ohella myös tutkiminen, liikkuminen sekä taiteen tekeminen ja kokeminen
– kaikki lapselle ominaisia tapoja toimia.

Luova lapsi on rohkea ja riippumaton

Vasu toteaa, että lapsi on synnynnäisesti utelias, hän haluaa oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on lapselle kokonaisvaltainen tapahtuma. Lapsi harjoittelee ja oppii erilaisia taitoja, ja kohdatessaan uusia asioita lapsi käyttää oppimisensa apuna kaikkia aistejaan.

Varhaiskasvatuksen oivallus lasten vanhemmille on myös siinä, että parhaimmillaan laadukas varhaiskasvatus pohjustaa lapselle oppimisen ilon ja antaa luovuuden vahvuudella rohkeutta ja henkistä riippumattomuutta elämän mukanaan tuomien haasteiden kohtaamisessa.

Varhaiskasvatuksessa myös aikuiset tähyävät lasten rinnalla iloisesti kauas.

Kati Rintakorpi

Dokumentointi toiminnan kehittämisen välineenä

Saania 5 v.

Esteettiselle orientaatiolle on ominaista kokemuksellisuus, elämyksellisyys, hetkeen tarttuminen, improvisointi, kokeellisuus, luovuus, ilo, heittäytyminen ja oppiminen luovalla ja yksilöllähtöisellä tavalla. Taito- ja taideaineita on luontevaa eheyttää toistensa ja muiden varhaiskasvatuksen orientaatioiden kanssa siten, että osista muodostuu oppijoille henkilökohtaisesti mielekkäitä ja puhuttelevia kokonaisuuksia. Kun fakta ja fiktio, tieto ja luovuus kohtaavat, on elämästä nauttiminen ja oppiminen parhaassa vauhdissaan. Miten löytää esteettisestä orientaatiosta tukevia jalansijoja tämän tyyppisen toiminnan suunnittelulle, toteutukselle ja arvioinnille?

Taito- ja taideaineille on ominaista, että oppiminen, kasvu ja kehitys verhoutuvat helposti visuaalisten lopputulosten taakse. Valmiit työt eivät useinkaan tuo näkyviin työskentelyn merkittävintä elementtiä, prosessia, jonka aikana elämykset ja oppiminen itse asiassa tapahtuvat. Varsinkaan

pienillä lapsilla valmiit lopputulokset harvoin pystyvät tuomaan esille työskentelyyn käytettyä aikaa, keskittymistä, ajattelua, keskusteluita, oppimista ja nautintoa. Toisaalta esteettiselle orientaatiolle on ominaista myös se, että näkyvää tai toistettavaa lopputulosta ei välttämättä synny lainkaan. Silloin on vaarana, että koko prosessi hämärtyy, hiipuu ja katoaa nopeasti muistista, ikään kuin sitä ei olisi ollutkaan. Muistin varassa olevista palasista on vaikea työstää ajatuksellisia ja näkyviä kokonaisuuksia. Miten saada näkyviin henkiseen työskentelyyn liittyviä elementtejä?

Dokumentoinnissa on kysymys prosessien havainnoinnista ja näkyväksi tekemisestä myöhempää tarkastelua varten. Dokumentoinnin perusta rakentuu varhaiskasvattajan suorittamalle havainnoinnille. Dokumentoimalla lasten työskentelyä kirjaamalla, valo- ja videokuvaamalla, nauhoittamalla, piirtämällä ja haastattelemalla on mahdollista saada tallennettua luovan työskentelyn merkityksellisimpiä hetkiä ja oppimiskokemuksia. Dokumenttien avulla voidaan hahmotella näkyviin koko prosessin kaari: mikä johti mihinkin, mitä tehtiin, mitä keksittiin, mistä nautittiin, mikä oli haasteellista, miten oppimiskokemukset jaettiin ja mihin tämä kaikki johti? Dokumentoinnin avulla saadaan näkyviin esteettiselle orientaatiolle ominaiset elementit yhdistettynä oppijoiden metakognitiivisten taitojen tarkasteluun, havaintoihin siitä, miten juuri minä opin.

Raportoiva taltiointi – muistoja ja yhteisöllisyyttä

Dokumentoinnin ensimmäinen askel otetaan, kun aletaan havainnoida ja taltioida toimintaa tarkoituksena koota muistoja ja näyttää esim. vanhemmille, mitä lapset päivähoidossa tekevät. Tällöin kasvattajat käyttävät samantyyppisiä menetelmiä kuin esimerkiksi dokumentoivissa omia ulkomaanmatkojaan muistoksi itselleen ja rikastaakseen ystävien kanssa jaettavia matkakertomuksia valokuvien ja videoiden avulla.

Raportoivan taltiointin avulla varhaiskasvatusta voidaan avata näkyväksi koko varhaiskasvatusyhteisölle, vanhemmille ja mahdollisesti muille kuntalaisille (esim. julkisten näyttelyiden muodossa). Dokumentit toimivat siltana kodin ja päiväkodin välillä tehden lapsen päivästä kokonaisuuden. Dokumenttien avulla lapsuus ja varhaiskasvatus voidaan saada näkyviin yhteiskunnassa, mikä puolestaan voi vaikuttaa myönteisesti lapsia ja varhaiskasvatusta koskevaan päätöksentekoon ja arvostukseen.

Raportoiva taltiointi on keino pyrkiä ”näkemään” lapset persoonina, koota ja tallentaa yhteistä historiaa ja toisaalta avata yhteisön varhaiskasvatus ulkopuoliselle tarkastelulle.

Pedagoginen dokumentointi

Dokumentointi alkaa kasvattajayhteisön opetellessa käyttämään raportoivan taltioinnin menetelmää ja ottaessa dokumentointivälineet arkisiksi työkaluiksi. Varsinaiseen pedagogiseen dokumentointiin päästään, kun aletaan dokumenttien avulla reflektoida elettyjä prosesseja niin kasvattajan, lapsen kuin vanhemman kannalta. Dokumentit auttavat palauttamaan mieleen prosessin ja havaitsemaan matkan varrella kertyneet kokemukset, oivallukset, onnistumiset, haasteet ja kehittämistarpeet.

Pedagogisen dokumentoinnin avulla voidaan tutkia sekä kasvattajan että lapsen toimintaa ja oppimista. Dokumentteja refleктоimalla voidaan tutkia, mikä on kullekin lapselle ominainen tapa työskennellä, hankkia tietoa ja kehittää omaa oppimistaan. Näiden tietojen valossa kasvattaja voi muokata omaa toimintaansa ja kehittää toiminnan tavoitteita, sisältöjä ja menetelmiä entistä paremmin lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Täten pedagoginen dokumentointi palvelee myös kasvattajan pyrkimyksiä kehittyä ammatillisesti. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena ei ole asettaa lasta tai kasvattajaa huono–hyvä-asteikolle, vaan pyrkiä avoimesti löytämään yksilön kannalta merkityksellisiä oppimisen ja hyvinvoinnin tekijöitä.

Dokumenttien avulla myös lasten vanhemmat saavat mahdollisuuden havainnoida ja arvioida lapsensa varhaiskasvatusta. Parhaassa tapauksessa vanhempien kanssa käydyt keskustelut, yhteinen reflektointi, tuovat uusia näkökulmia ja täydentävät lapsen prosessien ymmärtämistä niin varhaiskasvattajan kuin vanhemmankin näkökulmasta.

Pedagogisessa dokumentoinnissa koko kasvattajayhteisö on merkittävässä roolissa etenkin yhteisen reflektoinnin kautta. Kasvattajat voivat esitellä työtään toisilleen dokumenttien avulla ja jakaa keskenään ajatuksensa ja tunteensa. Yhdessä pohdiskellen voidaan saada arvokasta palautetta ja löytää uusia näkökulmia tai lähestymistapoja omaan opettajuuteen.

Dokumentointi suunnittelun välineenä

Havainnoimalla ja dokumentoimalla johdonmukaisesti lasten toimintaa, ajatuksia, leikkejä ja taitoja kasvattaja saa luotettavan ja kokonaisvaltaisen kuvan lapsesta. Tämäntyyppiseen dokumentointiin kannattaa varata aikaa ainakin kauden alussa ja uuden lapsen tullessa ryhmään. Kun kasvattajalla on hyvä kuva ryhmänsä lapsista, voi hän suunnitella toiminnan sellaiseksi, että se puhuttelee ja innostaa lapsia, tarjoaa riittävästi tukea ja haasteita erilaisille oppijoille, mahdollistaa tiedonhankinnan erilaisia menetelmiä käyttäen ja varmistaa perusasioiden tavoitteellisen harjaanuttamisen.

Kasvattaja voi dokumentoida lapsihavaintojaan piirtämällä, kirjaamalla, valo- ja videokuvaamalla sekä nauhoittamalla. Kasvattaja voi käyttää myös omaa ”tutkimuslomaketta” kirjatakseen nopeasti muistiin ydinasiat kunkin lapsen tärkeimmistä asioista: esimerkiksi leikkiverit ja leikit ulkoilujen tai vapaan leikin aikana. ”Tutkimus” voidaan uusia vaikkapa kolmen kuukauden välein ja havaita, mitä muutoksia on tapahtunut. Kertyneiden havaintodokumenttien avulla voidaan arvioida, mihin suuntaan lapsen ja koko ryhmän toimintaa on mielekästä ohjata ja mitä mahdollisuuksia tarjota.

Kasvattajan toiminta

Tulevaisuus ei synny itsestään, vaan se tehdään ja tuotetaan. Tänäpäin tehdyt valinnat rakentavat tulevaisuutta. Kasvattajat ovat olennaisessa asemassa tulevaisuuden tekijöinä. Vaikka muun muassa teknologiakehityksen vaikutuksia tulevaisuuteen on vaikea ennustaa, on kuitenkin selvää, että myös tulevaisuuden aikuiset tarvitsevat kykyä antaa ja saada rakautta, kykyä toimia rakentavassa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, kykyä oppia, hyvää itsetuntoa, terveyttä ja optimismia. Varhaiskasvatuksessa ei ole olennaista oppisisältöjen siirtäminen opettajalta lapsille, vaan lasten itsetunnon ja -tuntemuksen lisääntyminen, myönteinen näkemys oppimisesta, valmiudet hahmottaa ja jäsentää todellisuutta, pyrkimys havainnoida ja muokata omia toiminta- ja oppimisstrategioita, rohkeus kohdata uusia asioita ja kyky oppia vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

Kasvattaja on yhteisellä matkalla lasten kanssa, matkalla, jossa kaikki osapuolet oppivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kasvattajan rooli painottuu entistä enemmän tutkivaan opettajuuteen. Tällä tutkimusmatkalla dokumentointi on oivallinen apuväline.

Dokumentoinnin omaksuminen arkiseksi työvälineeksi vaatii kasvattajayhteisön keskustelua olennaisista asioista. On tärkeää, että yhteisö kykenee muodostamaan yhteisen käsityksen siitä, mihin dokumentoinnilla pyritään ja miten se mahdollistetaan käytännössä. Raportoiva taltiointi edellyttää ajankäytön ja sen myötä koko toiminnan pohdintaa ja uudenlaisten toimintatapojen omaksumista. Lisäksi pedagoginen dokumentointi edellyttää avointa ja yhteistä reflektointia keskinäisen kyräilyn sijaan. On siis löydettävä se kuuluva yhteinen hiili, johon puhalletaan. Hyvin toimiva työyhteisö on dokumentoinninkin mahdollistaja. Syvälliseen keskusteluun pääseminen edellyttää kasvattajayhteisöltä aikaa, avoimuutta, luottamusta ja tahtoa oppia uutta virheitä pelkäämättä.

Dokumentoinnin toteuttaminen

Varhaiskasvatustyö vaatii toteuttajiltaan jatkuvaa sitoutumista, läsnäoloa, henkistä ja fyysistä aktiivisuutta. Työpäivä tuntuu jo valmiiksi olevan niin täynnä, että tuntuu mahdottomalta saada uusia asioita mahduttamaan samaan päivään. Jotakin, joka vaatii vielä uusien taitojenkin opettelemista. Varhaiskasvatustyöyksiköiden tietotekniset välineet ovat vielä varsin vähäisiä. Yksi tietokone ja digitaalikamera johtajan työhuoneessa eivät riitä kasvattajayhteisön työkaluiksi nyky-yhteiskunnassa. Suostuisiko varhaiskasvatuksen toimistosihteerit tekemään työnsä käsin tai johtajan koneella äkkiä piipahtaen? Kunnan työhön tarvitaan kunnan välineet.

Dokumentoinnissa on kysymys työtavasta, joka kudotaan yhtenä lanگانa mukaan varhaiskasvatuksen mattoon. Itse dokumentointitapahtuma, esimerkiksi valokuvan ottaminen tai muutaman sanan muistiin kirjaaminen ei itsessään vie paljoakaan aikaa. Sen sijaan kuvien tai tekstien jatkokäsittely vaatii enemmän ajallista resursointia. Yhden ihmisen on mahdotonta dokumentoida ja paneutua koko 21 lapsen ryhmän pedagogiseen dokumentointiin. Tämä tarkoittaa laajempaa pohdintaa esimerkiksi toiminnan muuttamisesta pienryhmätoiminnaksi, josta vastaa lapsen ”omaopettaja” tai ”omahoitaja”.

Tällöin yhdellä kasvattajalla on vastuullaan päivähoitoasetuksen mukainen seitsemän lapsen (alle 3-vuotiailla neljän lapsen) ryhmä ja heidän vanhempansa. Tiimin kasvattajat voivat vuorotella työpäivän aikana esimerkiksi lasten lepohetkellä ja lasten omien leikkien aikana siten, että kukin kasvattaja saa käyttää esimerkiksi puoli tuntia päivästä dokumenttien käsittelyyn toisten kasvattajien huolehtiessa tällä aikaa lapsiryhmästä. Lisäksi lastentarhanopettajien työaikaan kuuluu noin kahdeksan prosenttia suunnittelu-aikaa. Vuositasolla tämä tarkoittaa yli kolmen viikon työaika, joka voidaan käyttää vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön, toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Osa tästä ajasta on järkevää käyttää dokumenttien käsittelyyn ja niiden avulla tapahtuvaan suunnitteluun ja arviointiin.

Varhaiskasvattajien tietotekniset valmiudet vaativat parantamista. Kyse ei ole vaikeista asioista, vaan uskaltamisesta ja mahdollisuudesta harjoitella tietoteknisiä taitoja. Kasvattajayhteisö on yhdessä oppimassa asioita, toinen toistaan tukien.

Luovan toiminnan dokumentointi

Kun toimitaan lapsilähtöisesti ja luovasti on vaarana, että prosessien suunnittelu ei ole riittävän monipuolista tai prosessien sisään kätkeytyvä monipuolinen toiminta ja oppiminen jäävät näkymättömiin. Eheyttäessä varhaiskasvatuksen orientaatioita konstruktivistisen oppimisnäkökuvan

mukaisella tavalla, tietoa rakentaen, on toiminnan laatua erityisesti voitava todentaa, havainnoida ja arvioida, jotta välttyttäisiin päämäärättömältä puuhastelulta tai sen maineelta. Dokumentoinnin avulla saadaan näkyviin ne osat, joista kokonaisuus muodostuu ja voidaan nostaa esille varhaiskasvatuksen orientaatiot ja tavoitteet, joita prosessiin on sisällytynyt. Dokumentointi toimii siis arvioinnin työkaluna, mutta se voidaan kääntää myös suunnittelun apuvälineeksi.

Toimintaa suunniteltaessa on syytä pohtia myös dokumentointimenetelmiä, joita prosessissa käytetään. Mikäli tarkoituksena on järjestää näyttely tai juhlat aihepiirin ympärille on dokumentoinnin painotus hieman erilainen, kuin jos prosessi koostetaan vaikkapa kirjaksi tai diaesitykseksi. Toisaalta voi olla hedelmällistä jättää prosessin koostamistapa vielä prosessin alkuvaiheessa avoimeksi ja antaa koosteen syntyä prosessin ja dokumenttien sanelemana.

Nähdään metsä puilta ja puut metsältä

Luovan toiminnan dokumentoinnilla on kahdenlaisia tehtäviä prosessin näkyväksi tekemisessä. Toisaalta dokumenttien avulla saadaan toiminnan edetessä pala palalta näkyviin ne osat, joista kokonaisuus muodostuu. Tällöin dokumentit toimivat myös suunnannäyttäjinä jatkotyöskentelylle eli ohjaavat toiminnan suunnittelua ja toteutusta. Toisaalta arviointivaiheessa kokonaisuus on mahdollista purkaa osiin dokumenttien avulla ja saada näkyviin prosessin rakennuspalikat – varhaiskasvatuksen orientaatiot, tiedot, taidot, toimintatavat, oppiminen, keksiminen, elämykset, haasteet ja oppimisen ilo.

Dokumentoinnin tausta-ajattelua ja käytäntöä on kehitetty omassa työpaikassani Ilmaisupäiväkoti Illusiassa jo kymmenen vuoden ajan. Meille dokumentointi tuo työhön uuden ulottuvuuden, syvyyden, jota ilman varhaiskasvatus tuntuisi varsin pintapuoliselta, köyhältä. Dokumentoinnilla on ollut meille suuri merkitys myös yhteisöllisyyden kasvattajana. Oppimisympäristömme kuvaa erilaisten dokumenttien avulla, mikä on historiamme ja millainen on nykypäivämme temmaten tiloissa toimivat ihmiset osallisiksi. Erilaisten, pääasiassa digitaalisten koosteiden avulla vanhemmat, lapsi ja varhaiskasvattajat voivat perinpohjaisemmin tarkastella varhaiskasvatuksemme sisältöä ja laatua myös yksittäisen lapsen kannalta. Dokumentoinnin vaikeus on nimenomaan ajankäytöllinen: on osattava ja viitsittävä sinnikkäästi tarttua hetkeen ja järjestää työaika siten, että se mahdollistaa dokumenttien työstämisen. Tämä vaatii opettelua, työyhteisön tahtoa ja voimaa.

Kirsi Laento ja
Katariina Nousiainen

Varhaiskasvattaja taide- kasvatuksen toteuttajana Neidonkalliossa

Olipa kerran
ja yhä tapahtuu,
että pihalleesi kasvaa satupuu.
Kun oven avaat,
niin silloin – Hui
juuri silloin se tapahtui!⁴

⁴ Runon on kirjoittanut Kirsi Kunnas Elämisen taitoa taiteesta -taidekasvatuskampanjaan vuonna 1988. Artikkelin väliotsikot ovat saman runon säikeitä.

Olipa kerran...

Neidonkallion päiväkoti perustettiin Kirkkonummelle syksyllä 2007. Päiväkotimme tarjoaa viidessä perusrhymässä hoitopaikan noin sadalle lapselle. Toimintamme perustuu ikätasoiisiin ja pysyviin 1–6-vuotiaiden lasten pienryhmiin. Kahdessa ryhmässä on alle kolmevuotiaita lapsia. Meille on tärkeää, että se, mistä puhumme, näkyy päivittäisessä työssä tietoisena ja toteutuvana toimintana. Kasvattajayhteisön dynaaminen yhteistyö kannustaa luovuuteen, tuo iloa ja antaa tilaa aikuisten erilaisten ammattisten taitojen hyödyntämiselle. Yhteistyötä kannattelee suunniteltu pedagoginen ohjausrakenne.

Päiväkodissamme on pääosassa lapsi. Varhaiskasvatuksen perusta on kasvatuskumppanuudessa, ja se on läsnä tietoisina valintoina myös meidän päiväkodissamme. Varhaiskasvatuksessa on kysymys myös työntekijöiden ja lapsen vanhempien kohtaamisesta ja vuorovaikutuksen kulttuurista. Lapsen äänen rinnalla tai taustalla on aina vanhempien ääni. Dialogissa kuuluu myös henkilökunnan ääni, mutta ei ylitse muiden. Jokainen päivittäinen kohtaaminen synnyttää paljon tietoa. Merkittävää on se, mitä teemme saamallamme tiedolla. Mitä me siitä opimme ja miten se muuttaa meitä, tapaamme ajatella ja tehdä työtämme. Millaista yhdessä ajattelua saamamme tieto synnyttää?

Ja yhä tapahtuu...

Jokainen lapsi tarvitsee rinnalleen tutun ja turvallisen aikuisen sekä riittävän pienen vertaissuhteiden ryhmän. Pienryhmää ohjaa nimetty kasvattaja, joka toimii lapsen kasvun kannattelijana päivähoitopäivän ajan. Hän vastaa siitä, että perheiden kanssa sovitut yhteiset tavoitteet ja sopimukset toteutuvat lapsen päivittäisessä kasvussa. Siksi kutsumme pienryhmästään vastaavia kasvattajia vastuukasvattajiksi.

Pienryhmätoimintaamme toteutetaan seuraavien periaatteiden mukaisesti:

- Pysyvä vastuukasvattaja vastaa oman lapsiryhmänsä lasten toiminnan suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista päiväkodin suunnitelmien ja linjausten mukaisesti.
- Suunnittelua ja arviointia tehdään säännöllisesti kolmella tasolla: pienryhmässä, kasvattajatiimin muodostamassa ryhmässä sekä päiväkodin tasolla.
- Pysyvä pienryhmä toimii koko hoitopäivän ajan, ei vain suunnitelluissa toimintahetkissä.

- Pienryhmä toimii kiinteänä vastuukasvattajan työvuoron ja suunnittelutyön puitteissa.
- Pienryhmätoimintaa toteutetaan myös vastuukasvattajan poissa ollessa ennalta sovituilla järjestelyillä.
- Pienryhmä pyritään pitämään samana toimintavuodesta toiseen.
- Pienryhmä muodostuu Päivähoitolain ja -asetuksen määrittämän kasvatustavustuullisen ja lasten suhdeluvun mukaan. Alle kolmevuotiaiden kohdalla se on neljä ja yli kolmevuotiaiden kohdalla seitsemän lasta. Joissakin ryhmissä on sekä yli että alle kolmevuotiaita, mikä vaikuttaa pienryhmän kokoon.

Pienryhmätoiminta näkyy arjessa monin tavoin.

- Pysyvä vastuukasvattaja kannattelee lapsen turvallista liittymistä päiväkotiin.
- Toiminta toteutuu tiiviinä yhteistyönä perheiden kanssa.
- Lapsen tarpeisiin vastataan oikeaan aikaan ja tarkoituksenmukaisimmalla tavalla.
- Jokaisella pienryhmällä on oma päivärytmiinsä, joka asettuu ruokailun ja levon asettamiin puitteisiin.

Pienryhmätoiminta edellyttää aikuisilta:

- Hyvää arjen suunnittelua
- Tiivistä yhteistyötä tiimeissä
- Työn ohjausrakenteina tiimiorganisaatiota ohjausryhmineen
- Tilakarttaa ja sen tehokasta käyttöä; tilakartta mahdollistaa pienryhmillämme päiväkodin kaikkien yhteisten tilojen tehokkaan käytön. Sillä vaikutetaan toiminnan kiireettömyyteen ja rauhaan. Päivittäinen toiminta on jaksotettu eri-ikäisillä lapsilla omaan rytmiinsä, joka vapauttaa toimintaan tiloja muun muassa taidekasvatuksen eri osalueiden toteuttamiseksi.

...että pihallesi kasvaa satupuu

”Lapsi kokee, että häntä arvostetaan, hänet hyväksytään omana itsenään, hän tulee kuulluksi ja nähdyksi ja hän saa vahvistusta terveelle itsetunnolle.”

Taidekasvatus toimii Neidonkalliossa arjessa läsnä olevana mahdollisuutena toteuttaa varhaiskasvatuksen sisältöalueita elämyksellisillä tavoilla. Vastuukasvattajan ja pienryhmän läheinen vuorovaikutus luo pohjaa kokemuksellisuuudelle, joka koskettaa arjen tasoa syvemmillä. Lapsen äänen kuulumaan saaminen sadutuksen, haastattelujen sekä havainnoinnin avulla toimii pohjana hänen kokemusmaailmansa kartoittamiselle. Tiivis vuorovaikutus vanhempien kanssa lisää tietoa lapsen omasta maailmasta sekä syventää lapsen arjen ymmärrystä. Tätä tietoa hyödynnämme projektituonteisen työskentelytapamme lähtökohtana.

Projektit syntyvät usein lasten pohdinnoista ja elävät aikuisten jatkuvi- en havaintojen ja kannattelun avulla. Pitkäkestoinen saman aiheen parissa työskentely syventää lapsen kokemusmaailmaa ja mahdollistaa aiheeseen liittymisen tehden sen lapselle merkitykselliseksi. Kasvattajille onkin mielestämme tärkeää seurata ja havainnoida myös sitä lastenkulttuuria, joka ympäröi heidän kokemusmaailmaansa sähköisen median välityksellä.

Lapsen kielellisellä kehityksellä on päiväkodissamme erityisen suuri merkitys, sillä päiväkodissa toimii kaksi kielikylpyryhmää. Kielikylvys- sä ruotsin kieli omaksutaan kokemuksen kautta ja toiminnan tavoitteena on toiminnallinen kaksikielisyys. Tämä ominaispiirteemme on omalta osaltaan syventänyt keskusteluamme. Sanat, ajattelu ja mielikuvi- tus, niillä leikittely ja tutkiminen ovat näkyvää arkeamme. Kasvattajien tietoinen asenne kieleen saa aikanaan kirjallisen muodon omassa ”Neidonkallion päiväkodin kielistrategiassa”, jota valmistelemme.

Rikastutamme taiteellisen asiantuntemuksen laatua tekemällä yhteistyötä kulttuurin eri toimijoiden kanssa. Tärkeä lastenkulttuurin kump- pani on kirjasto. Hyödynnämme sen asiantuntemusta lastenkirjallisuuden alalla tekemällä kuukausittaista yhteistyötä Kirjakummi-tapaamisilla. Tuttu kirjakummi ottaa kaksi pienryhmäämme vastaan säännöllisesti ja esittelee heille valitsemiaan suomalaisia lastenkirjoja. Kirjojen valinnan perusteet nousevat lapsiryhmän tarpeista ja toiveista. Valittuja teoksia käytämme päiväkodissa monipuolisesti satuhetkillä päivittäin. Kirjakum- min asiantuntemus lisää myös kasvattajien tietoa modernista suomalai- sesta lastenkirjallisuudesta. Lapset puolestaan saavat arvokkaan koke- muksen kirjaston käyttäjinä. Uskomme tämän yhteistyön kasvattavan lapsista aktiivisia, tiedostavia kirjaston käyttäjiä myös tulevaisuudessa.

Hyvä taiteelliseen kokemiseen innostava ympäristö on lasten tarpeis- ta lähevä, muuntautuva ja monipuolinen. Se kannustaa lasta aktiiviseen toimintaan ja omalta osaltaan varmistaa eri-ikäisten lasten osallisuuden. Uskomme, että nimeämällä eri tiloja niiden toiminnan mukaiseksi nos- tamme niiden merkitystä esiin myös kasvattajien tietoisuudessa. Päiväko- dissamme on kaksi pienryhmätilaa, joista toisesta rakentui Ateljee kuval- lista ilmaisua varten ja toisesta Satula. Satulassa asuu leikki, teatteri, satu ja mielikuvi- tus. Ehkä Satula on salainen paikka, jossa Pegasos säilyttää ru- noratsun satulaansa ja lähtee hurjaan laukkaan.

Ateljeessa on kuvalliseen ilmaisuun tarvittavat välineet ja työskentelytila. Tila on äänieristetty, jotta työskentelyrauha säilyy. Sitä on mahdollista hämärtää tarvittaessa kaihtimilla tai antaa luonnonvalon valaista huonetta. Ateljee mahdollistaa erilaisilla materiaaleilla työskentelyn, rakentelun sekä kuvien tarkastelun. Haastamme lapset havainnoimaan suuria ja pieniä taidekuvia sekä kertomaan ajatuksiaan ja tunteitaan, joita kuvat herättävät. Lapsilla on mahdollisuus tutustua toistensa töihin sekä niihin liittyviin dokumentteihin.

Kolmas yhteisistä tiloistamme on avara ja valoisa Sali. Tilakarttamme mukaisesti jokaisella viidellä perusryhmällä on käytössään tämä tila liikuntaa, tanssia, musisointia tai teatteria varten. Salin merkitys liikkeen ja musiikin yhdistämisessä on merkittävä. Riittävä tila vapauttaa lapsen liikkeen ja antaa mahdollisuuden esimerkiksi monipuoliseen musiikin fyysiseen kokemiseen tanssin keinoin.

Kirkkonummella luonto on merkittävä osa lasten kasvuympäristöä. Metsän läheisyys mahdollistaa säännölliset retket luonnon monimuotoisuuden pariin kokemaan elämyksiä, joita rakennettu ympäristö ei koskaan pysty lapselle antamaan. Luonto tarjoaa paikan leikille ja hiljaisuudelle, saduille ja tutkimiselle. Taidekasvatukselle lähiluonto on ylittämätön innoittaja, oppimisympäristö sekä tutkimuslaboratorio.

Kun oven avaat, niin silloin – hui...

Rakennamme elämyksellistä varhaiskasvatusympäristöä jatkuvasti. Esteettisyys merkitsee meille lasten töiden arvostavaa esille asettelua. Varhaiskasvatusympäristömme tulisi kertoa siinä toimiville lapsille heidän oman ajattelunsa arvostamisesta ja heidän merkityksellisyydestään oman ympäristönsä vaikuttajina.

Lasten taiteellinen ilmaisu ja osaaminen on tärkeää nähdä prosessina, johon on sisältynyt paljon lapsen omaa ajattelua, tutkimista, kokeilua ja elämyksellisyyttä. Sen kuvaaminen ja seuraaminen on yhtä tärkeää kuin valmiin työn kehyksiin laittaminen. Prosessin kuvaaminen opettaa meitä työntekijöitä kuulemaan lasten ääntä ja ymmärtämään heidän ajatustaan. Se lisää myös vanhempien osallisuutta lastensa arkeen ja kasvuun. Mutta ennen kaikkea kerromme lapselle näin toimimalla arvostavamme kuluva, ainutlaatuista hetkeä.

Lapsen toiminnan havainnointi ja siihen liittyvä dokumentointi lisää mielestämme tietoa kolmella tasolla:

- Lapselle itselleen se mahdollistaa oman kasvun seuraamisen ja arvioimisen.
- Vanhemmalle se mahdollistaa osallisuuden oman lapsen päivähoitopäivään. Tämä lisää vanhempien osallisuutta kasvatuskumppanuiden hengessä.
- Kasvattajalle dokumentointi on työväline lapsen kasvun seuraamisessa tai yksittäisen taidon kehittymisen arvioimisessa. Lisäksi se on oman työssä oppimisen väline.

Meille dokumentointi on hetken vangitsemista ja sen tallettamista tulevaan. Välineenä käytämme pääasiallisesti digikameraa sekä kirjaamisen menetelmää.

Olemme toimineet nyt vuoden pysyvissä pienryhmissä, joiden toiminnasta vastaa sitoutunut vastuukasvattaja. Uskomme, että keskeiset taidekasvatuksen tavoitteet toteutuvat tällä työtavalla. Se merkitsee lapsen tarpeista lähtevää toiminnan yksilöllistä suunnittelua, projektityöskentelyä ja sen dokumentointia ja arviointia.

...juuri silloin se tapahtui!

Internet

www.ateneum.fi ■ Avain lasten Ateneumiin.
Opas vanhemmille ja opettajille.

www.windworld.com ■ Experimental musical instruments

www.ilmaisupaivakotiillusia.fi ■ Ilmaisupäiväkoti Illusia Oy

www.lukukeskus.fi ■ Lukuleikki-materiaali

www.kaspaikka.fi ■ Ohjeita ja ideoita
käsitöiden tekemiseen ja suunnitteluun

www.konserttikeskus.fi ■ Konserttikeskus

www.mediametka.fi ■ Mediakasvatuskeskus Metka

www2.siba.fi/aaninen ■ Äänisanakirja ja sävellysympäristö

www.thl.fi/varttua ■ Varhaiskasvatuksen nettiympäristö

Kirjallisuutta

- Antikainen, Ari (2006) *Koulutusjärjestelmän tulevaisuuden tutkimuksesta. Kokemuksia ja haasteita. Teoksessa Haapala, Anu (toim.) Tulevaisuuskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.*
- Anttila, Eeva (1994) *Tanssin aika: Opas koulujen tanssikasvatukseen. Helsinki: Liikunta-tieteellinen Seura.*
- Arbol, Katrine & Rikkinen, Hannele (2002) *Teoksessa Haapala, Anu (toim.) Tulevaisuuskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.*
- Aristoteles (2005) *Nikomakhoksen etiikka. Helsinki: Gaudeamus. Toinen, tarkistettu painos.*
- Baric, Maija (2008) *Tohelon ja Torvelon nukketeatterissa. Helsinki: Lasten Keskus.*
- Baric, Maija & Aalto, Ari (2002) *Haltioitumisen hetkiä. Moments of inspiration. Nukketeatteri Sampo.*
- Baric, Maija & Louhi, Kristiina (1996) *Nukketeatteria. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Vuodesta 2004 lähtien kirjaa on kustantanut Nukketeatteri Sampo englanninkielisenä nimellä "Puppet Theatre".]*
- Baric, Maija & Mickwitz, Camilla (2002) *Pöytäteatteria 6.p. (myös ruotsiksi ja englanniksi) Nukketeatteri Sampo. [Alkuperäisteos suomeksi 1986, Mannerheimin Lastensuojeluliitto]*
- Bardy, Marjatta & Haapalainen, Riikka & Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.) (2007) *Taide keskellä elämää. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106. Helsinki.*
- Corsaro, William (1997) *The sociology of childhood. Thousand Oaks: Pine Forge Press.*
- Eerola Kaija & Ruokonen Inkeri (1995) *Musiikkimatka saman taivaan alla. Helsinki: Lasten Keskus.*
- Epstein Ann & Trimis Eli (2002) *Supporting young artists. Ypsilanti: High/Scope Press.*
- Gilbert, Anne Green (1992) *Creative dance for all ages. Reston, VA: AAHPERD.*
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (2008) *Lapset ja nuoret: kuntalaisia, subjekteja, toimijoita. Teoksessa Lapsella on oikeus osallistua. Lapsivaltuutetun vuosikirja. Selvityksiä 2008:20. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.*
- Heinimaa, Elisse (2004) *Mitä näillä kaikilla dokumenteilla tehdään? Lastentarhanopettaja-lehti 9.*
- Heinonen, Sirkka-Liisa (2000) *Ilmaisun leikit tarinan talossa. Analyysi ja tulkinta lastentarhanopettajan pedagogisesta toiminnasta varhaiskasvatuksen draaman opetuksessa. Tampere: Tampereen yliopisto, opettajankoulutuslaitos.*
- Huizinga, Johan (1984) *Leikkivä ihminen: Yritys kulttuurin leikkiaineen määrittelemiseksi. Helsinki: WSOY.*
- Humalajärvi, Maarit & Seilo, Marja-Leena (toim.) (1999) *Käsityö koskettaa. Käsityön taiteen perusopetus. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.*
- Kaikkonen, Markku & Ollaranta, Ritva & Simojoki, Maija & Sopanen, Satu (2006) *Olin laulukirja, äänitteet ja opettajan materiaali. Helsinki: Otava.*
- Kalliala, Marjatta (2008) *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.*
- Kangasmaa, Tiina & Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) (2008) *Lapsenkaltainen - uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.*
- Karlsson, Liisa (2000) *Lapsille puheenvuoro: Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Edita.*
- Karlsson, Liisa (2006) *Lapset tiedon ja kulttuurin tuottajina. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki, Stakes, 173–194.*

- Karppinen, Seija & Salovalta, Hannu (2000) *Taaperoiden tilkut, puupalikat, romut ja aarteet*. Teoksessa Seija Karppinen, Inkeri Ruokonen & Arja Puurula *Elämysten alkupuilla*. Helsinki: Finn Lectura, 54–63.
- Karppinen, Seija (2001) *Kädentaidot – väline itsen ja ympäristön hahmottamiseen*. Teoksessa Seija Karppinen, Inkeri Ruokonen & Arja Puurula: *Taiteen ja leikin lumous*. Helsinki: Finn Lectura, 106–119.
- Karppinen, Seija (2005) *Mitä taide tekee käsityöstä? Tutkimuksia 263*. Helsingin yliopisto. *Soveltavan kasvatustieteen laitos*.
- Karppinen, Seija & Puurula, Arja & Ruokonen, Inkeri (toim.) (2000) *Elämysten alkupuilla*. Helsinki: Finn Lectura.
- Karppinen, Seija & Puurula, Arja & Ruokonen, Inkeri (toim.) (2001) *Taiteen ja leikin lumous*. Helsinki: Finn Lectura.
- Korhonen Riitta (2005) *Pedagoginen draamaleikki kuusivuotiaiden esiopetuksessa. Opettajien kokemuksia draamaleikistä lasten oppimis- ja opetustilanteissa*. Turku: Turun yliopisto.
- Kotka, Riika (2007) *Kaiken maailman juhlat. Juhlia, leikkejä ja askartelua lapsille*. Kärkölä: Pieni Karhu.
- Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja. (toim.) (2007) *Taide ja toiseus, syrjästä yhteisöön*. Helsinki: Stakes.
- Kronqvist, Eeva-Liisa & Jokimies, Jaana (2008) *Vanhemmat varhaiskasvatuksen laadun arvioijina. Raportteja 22*. Helsinki: Stakes.
- Laban, Rudolf (1976) *Modern educational dance*. London: McDonald & Evans.
- Lapsella on oikeus osallistua (2008) *Lapsivaltuutetun vuosikirja 2008. Selvityksiä 2008:20*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Lepistö, Jaana (2004) *Käsityö kasvatuksen välineenä*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 219. Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitos.
- Lindqvist, Gunilla (1997) *Leikin mahdollisuudet. Luovaa leikkipedagogiikkaa päiväkotiin ja kouluun*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuskeskus.
- Linqvist, Gunilla (2001) *The relationship between dance and play*. *Research in Dance Education*. 2(1), 41- 52.
- Luukkainen, Olli (1998) *Tulevaisuuden tekijät: uuden opettajuuden mahdollisuudet*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Muuri, Anu (2008) *Sosiaalipalveluja kaikille kaiken ikää? Tutkimuksia 178*. Helsinki: Stakes.
- Owens, Alan. & Barber, Keith (1998) *Draama toimii*. Helsinki: JB-kustannus.
- Pentikäinen, Leena (2006) *Kuvataidekasvatuksen poluilla*. Teoksessa T. Tarkkonen & P. Sassi (toim.) *Lapsi ja Taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta*. Helsinki: Cultura Oy, 27–35.
- Piironen, Liisa (toim.) (2004) *Leikin pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.
- Pääjoki, Tarja (2007) *Lasten ja aikuisten kulttuurinen leikki*. Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen (toim.) *Taide keskellä elämää*. Nykyaikaisen museon Kiasman julkaisu 106. Helsinki, 287–294.
- Pääjoki, Tarja (2004) *Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rankanen, Mimmi & Hentinen, Hanna & Mantere, Meri-Helga (2007) *Taideterapian perusteet*. Helsinki: Duodecim.
- Ruokonen, Inkeri (2001) *Musiikin ja äänen maailma*. Teoksessa Högström, B. & Saloranta, O. (toim.) *Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna*. Helsinki: Opetushallitus, 141–144.
- Ruokonen, Inkeri (2005) *Leikin lumous lapsen musiikillisessa kokemuksessa*. Teoksessa A. Niikko & R. Korhonen (toim.) *Lapsuuden puutarhassa*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta, 23–48.

- Ruokonen, Inkeri (2006) *Taide lapsen elämänilmauksena. Musiikin näkökulma. Teoksessa T. Tarkkonen & P. Sassi (toim.) Lapsi ja Taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Helsinki: Cultura Oy.*
- Ruokonen, Inkeri & Karppinen, Seija (2008) *Integrating Arts and National Epic Kaleval in Early Childhood Education. In Muldma, M. & Vikat, M. (eds.) Multicultural Learning Environment – a problem or a value? Tallinn University Press, 183–198.*
- Rusanen, Sinikka (2007) *Taidekasvattajaksi varhaiskasvatukseen kuvataiteen opintojen kehittäminen lastentarhanopettajien koulutuksessa. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.*
- Räsänen, Marjo (2008) *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.*
- Salminen, Antero (2005) *Pääjalkainen, kuva ja havainto. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.*
- Seeskari Daniela (2006) *Taide lasten terapiassa. Teoksessa T. Tarkkonen & P. Sassi (toim.) Lapsi ja Taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Helsinki: Cultura Oy, 36–48.*
- Schirmmacher, Robert (2002) *Art and creative development for young children. Albany: Delmar Publishers.*
- Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) (2004) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.*
- Stinson, Sue (1988) *Dance for young children: Finding the magic in movement. Reston, VA: AAHPERD.*
- Suojala, Marja & Karjalainen, Maija (toim.) (2001) *Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus.*
- Talib, Mirja (toim.) (2006) *Diversity – Challenge for Educators. Turku: Finnish Educational Research Association.*
- Tarkkonen, Tuula & Sassi Pirkko (toim.) (2006) *Lapsi ja taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Helsinki, Cultura Oy.*
- Taskinen, Sirpa (2006) *Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioiminen. Helsinki: Stakes.*
- Tiilikka, Aila (2005) *Äitien kasvatuskäsityksiä ja arviointeja hyvästä päiväkotikasvatuksesta. Acta Universitatis Ouluensis, Scientiae Rerum Socialium E 76. Oulun yliopisto.*
- Toivanen, Tapio (2007) *Lentoon – draama ja teatteri koulussa. Helsinki: WSOY.*
- Walamies, Molla (2007) *Eettinen kasvu ja dialogisuus draaman näyttämöllä. Turun yliopisto, Åbo Akademis förlag.*
- Wallin, Karin (2000) *Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä, Helsinki: LK-kirjat.*
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) *Oppaita 56. Helsinki: Stakes.*
- Varto, Juha (2008) *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa. Tampere: Euroopalaisen filosofian seura ry.*
- Viitala, Marketta (1998) *Tanssia elämyksen ehdoilla: Lasten ja nuorten tanssin luovia prosesseja. Helsinki: Svoli-Palvelu.*
- Välimäki, Anna-Leena (1992) *Vanhemmat päivähoidon toimivuuden arvioijina. Vertaishaastatteluaineiston analyysi. Vapaasti Vastuullisesti -projekti. Sosiaali- ja terveyshallitus. Projektimoniste.*
- Välimäki, Anna-Leena (1993) *Vertaishaastattelu. Metodien kuvaus ja arviointi. Raportteja 132. Helsinki: Stakes.*
- Välimäki, Anna-Leena (1994) *Vanhempien osallistuminen päivähoitopaikan järjestämiin yhteistyötalaisuuksiin. Kasvatustieteen syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.*
- Välimäki, Anna-Leena (1998) *Päivittäin Lasten (päivä)hoitojärjestelyn muotoutuminen varhaiskasvun ympäristönä suomalaisessa yhteiskunnassa 1800- ja 1900-luvulla. Acta Universitatis Ouluensis, Scientiae Rerum Socialium E 31.*
- Välimäki, Anna-Leena (2008) *Uskonnolliskatsomuksellisen orientaation merkitys osana varhaiskasvatuksen kokonaisuutta. Teoksessa Kangasniemi, Tiina & Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi. Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.*

